

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РОМАНЮК МАКСИМ ВАЛЕНТИНОВИЧ

УДК: 796.01:796.332]:159.922.6

ДИСЕРТАЦІЯ

**СИСТЕМА ВІДБОРУ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ З УРАХУВАННЯМ
ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК**

Спеціальність 017 Фізична культура і спорт

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела

_____ Романюк Максим Валентинович

Науковий керівник **Полянничко Олена Миколаївна**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри спорту та фітнесу Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Романюк М. В. Система відбору юних футболістів з урахуванням психологічних характеристик. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт, Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка. – Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2025.

У дисертаційному дослідженні представлено цілісну концепцію комплексного підходу до відбору юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки з урахуванням техніко-тактичної підготовленості та психологічних характеристик юних футболістів. Враховуючи тенденції вітчизняної та європейської практики відбору, у дослідженні обґрунтовано доцільність переходу від антропометричних і фізіологічних критеріїв відбору до комплексного аналізу індивідуального потенціалу юних спортсменів. Запропонований підхід базується на інтеграції кількісних показників ігрової ефективності, диференційованих за амплуа (захисник, півзахисник, нападник, воротар), з характеристиками мотиваційної структури, саморегуляції, рівня тривожності та впевненості у собі.

На теоретичному рівні уточнено зміст поняття «комплексний відбір» у футболі як багаторівневого процесу, що передбачає інтеграцію кількісної оцінки техніко-тактичної підготовленості гравця з якісним аналізом його психологічного профілю. Зокрема, до психологічних характеристик, що враховуються у межах комплексної оцінки, віднесено рівень когнітивної та соматичної тривожності, впевненість у собі, орієнтацію на завдання або результат, а також тип мотивації у змагальній діяльності.

Концепція комплексного підходу обґрунтована в контексті вікової специфіки футболістів 13 –15 років з урахуванням вимог до ігрового амплуа, що дозволило деталізувати підходи до оцінювання ефективності гравців на різних

позиціях. Встановлено, що ефективність техніко-тактичної діяльності в значній мірі зумовлена рівнем розвитку вольових, когнітивних і регуляторних психологічних механізмів, що підтверджено статистично значущими кореляційними зв'язками між цими групами показників.

Запропоноване теоретичне визначення комплексного підходу дозволяє не лише здійснювати поточну діагностику рівня підготовленості, а й виступає інструментом прогнозування ігрової ефективності та перспективності юного футболіста у динаміці спортивної підготовки.

Виокремлено ключові психодіагностичні параметри та принципи побудови індивідуального профілю юних футболістів за ігровими амплуа.

Емпіричне дослідження охопило вибірку юних футболістів вікової категорії U15. На основі отриманих даних здійснено кореляційний аналіз (ρ Спірмена) між техніко-тактичними показниками та психологічними змінними. Виявлено статистично значущі кореляційні взаємозв'язки між показниками техніко-тактичної підготовленості та психологічними характеристиками юних футболістів у контексті змагальної діяльності, що підтверджує важливість урахування психологічного компонента під час відбору та формуванні індивідуального профілю спортсмена. Застосування методу головних компонент (РСА) дозволило виявити ключові фактори індивідуального профілю гравця. Ієрархічна кластеризація сприяла типологізації гравців за структурою підготовленості, що стало підґрунтям для побудови індивідуалізованих стратегій розвитку.

Інтеграція сучасних методів прийняття рішень – АНР (Analytic Hierarchy Process), CRITIC (Criteria Importance Through Intercriteria Correlation) та VIKOR (Vlsekriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) – забезпечила формування багатовимірної моделі ранжування кандидатів, яка синтезує експертну оцінку та статистичну валідність. Побудовано систему оцінювання, що дозволяє визначити відповідність гравця ігровому амплуа, а також врахувати динамічні характеристики психологічного стану в процесі відбору та комплектації команд.

Розроблено методичні рекомендації щодо впровадження комплексної системи відбору у футбольних академіях, ДЮСШ та клубах. Вони включають алгоритм дій, структуру профілю, критерії оцінювання, а також адаптивні модулі для використання результатів відбору у формуванні індивідуальних траєкторій розвитку футболістів. Результати дослідження підтверджують ефективність запропонованої системи відбору для зниження суб'єктивізму, підвищення точності селекції та забезпечення довгострокової відповідності між потенціалом гравця та вимогами до ігрової ролі.

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів полягає в тому, що:

- *вперше* науково обґрунтовано комплексний підхід щодо відбору юних футболістів (13-15 років) на етапі попередньої базової підготовки, що інтегрує оцінку психологічних характеристик (когнітивну, соматичну тривожність; впевненість у собі; рівень тривожності в спортивних змаганнях; «Его» орієнтація, орієнтація на «Завдання»; в також рівень спортивної мотивації) та показників техніко-тактичної підготовленості.;
- встановлено взаємозв'язки між ефективністю техніко-тактичної діяльності футболістів 13-15 років та їхніми психологічними характеристиками;
- визначено і теоретично обґрунтовано критерії ефективності юних футболістів за ігровим амплуа з урахуванням психологічних характеристик.;
- з'ясовано вплив окремих психологічних характеристик (рівня соматичної тривожності, когнітивної тривожності) на показники ігрової ефективності (точність пасів, успішність обіграшів) юних футболістів 13-15 років з урахуванням ігрового амплуа;
- розроблено методичні рекомендації щодо оптимізації процесу відбору юних футболістів з урахуванням техніко-тактичної підготовленості і психологічних характеристик спортсменів;
- уточнено та систематизовано структуру взаємозв'язків між окремими техніко-тактичними діями юних футболістів (точність передач, кількість виграних

єдиноборств, ефективність обіграшів тощо) та їхніми психологічними характеристиками (рівень тривожності, мотиваційна орієнтація, впевненість у собі) з урахуванням ігрового амплуа, що дозволило перейти від загального уявлення до конкретних діагностичних критеріїв функціональної відповідності гравця до позиції;

- *розширено уявлення про сучасну систему відбору юних футболістів шляхом включення до неї психологічних характеристик як обов'язкового компонента поряд із оцінкою фізичної, техніко-тактичної підготовленості;*

- *обґрунтовано інтеграцію багаторівневої діагностики, критеріїв за ігровими амплуа, кластерного аналізу та інструментів ранжування кандидатів, що дозволяє підвищити об'єктивність, прогностичну точність та адаптивність процесу спортивного відбору на етапі попередньої базової підготовки.*

- *конкретизовано систему оцінювання техніко-тактичної ефективності футболістів вікової категорії 13–15 років за амплуа (захисник, півзахисник, нападник, воротар), шляхом визначення критеріїв для кожної позиції у поєднанні з психологічними характеристиками гравця.*

- *набули подальшого розвитку: положення про психологічні характеристики у визначенні перспективності юних спортсменів за ігровими амплуа.; комплекс критеріїв для визначення потенціалу юних футболістів під час відбору до футбольних академій та клубів; знання з питань спортивного відбору з урахуванням ігрових амплуа у юнацькому футболі, та методики контролю і критеріїв оцінювання рівня підготовленості та ефективності змагальної діяльності юних футболістів.*

Практичне значення одержаних результатів полягає у:

- *наданні тренерам інструментарію (алгоритму, критеріїв, методик) для комплексної оцінки юних футболістів у процесі відбору і комплектуванні команд до участі у змаганнях;*

- *методик визначення потенціалу юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки;*

- можливості використання отриманих результатів дисертаційного дослідження у підготовці тренерів з футболу, підвищені кваліфікації спеціалістів у сфері юнацького футболу через включення матеріалів дослідження до навчальних програм ДЮСШ та методичних рекомендацій щодо відбору перспективних футболістів на етапі попередньої базової підготовки, а також при проведенні навчальних дисциплін на спеціалізованих факультетах і відповідних інститутах.

Сформульовані в дослідженні висновки та практичні рекомендації впровадженно у практичну діяльність КДЮСШ-15 (м. Київ). Крім того, розроблений комплексний підхід застосовувався при формуванні складу юнацьких команд (U14 – U16 КДЮСШ-15 (м. Київ) та їх підготовки до Кубку ДЮФЛУ, Чемпіонату України ДЮФЛУ, Чемпіонату м. Києва. Акт про впровадження від 17.09.2024 р. , КДЮСШ № 15, м. Києва (див. Додаток Ж).

Ключові слова: система відбору, юні футболісти, фізична підготовленість; техніко-тактична підготовленість; психологічні характеристики; тривожність; мотивація; індивідуальний профіль; комплексна оцінка; психодіагностика; етап попередньої базової підготовки; критерії; ігрові амплуа; ранжування; ігрова ефективність; змагальна діяльність; потенціал футболіста; тестування спортсменів; тривожність.

ABSTRACT

Romaniuk M. V. *The selection system for young football players taking into account psychological characteristics.* – Qualification scientific work as a manuscript. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 017 Physical Culture and Sports, Field of Knowledge 01 Education/Pedagogy. – Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University. Kyiv, 2025.

The dissertation presents a comprehensive study of the issue of developing a complex approach to the selection of young football players at the stage of preliminary basic training, taking into account their technical and tactical preparedness and psychological characteristics. Considering the trends of domestic and European selection practices, the study substantiates the need to shift from anthropometric and physiological selection criteria to the complex analysis of the individual potential of young athletes. The proposed approach is based on the integration of quantitative indicators of game effectiveness, differentiated by playing position (defender, midfielder, forward, goalkeeper), with characteristics of motivational structure, self-regulation, level of anxiety, and self-confidence.

At the theoretical level, the definition of the concept of “comprehensive selection” in football is clarified as a multilevel process that integrates the quantitative assessment of a player’s technical and tactical preparedness with a qualitative analysis of their psychological profile. In particular, the psychological characteristics considered within the complex assessment include levels of cognitive and somatic anxiety, self-confidence, task or ego orientation, and type of motivation in competitive activity.

The concept of a complex approach is justified in the context of the age-specific features of football players aged 13–15, taking into account the requirements of the playing position, which made it possible to detail the evaluation approaches for player effectiveness by position. It was found that the effectiveness of technical and tactical actions is largely determined by the development of volitional, cognitive, and regulatory psychological mechanisms, as confirmed by statistically significant correlations between these groups of indicators.

The proposed theoretical definition of the complex approach allows not only to carry out the current diagnosis of the level of preparedness, but also serves as a tool for predicting game effectiveness and the prospectivity of a young football player within the dynamics of sports training. Key psychodiagnostic parameters and principles for building individual profiles of young football players by playing position were identified.

The empirical study included a sample of young football players aged U15. Based on the obtained data, a Spearman's correlation analysis (ρ) was performed between technical and tactical indicators and psychological variables. Statistically significant correlations were revealed between the indicators of technical and tactical preparedness and the psychological characteristics of young football players in the context of competitive activity, confirming the importance of taking psychological components into account during selection and in the formation of an individual player profile. The use of Principal Component Analysis (PCA) made it possible to identify the key factors of the player's individual profile. Hierarchical clustering contributed to the typologization of players by preparedness structure, which served as a basis for developing individualized development strategies.

The integration of modern decision-making methods – AHP (Analytic Hierarchy Process), CRITIC (Criteria Importance Through Intercriteria Correlation), and VIKOR (VIseKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) – ensured the formation of a multidimensional candidate ranking model that synthesizes expert evaluation and statistical validity. A scoring system was developed to determine the player's suitability for the playing position, as well as to account for dynamic psychological conditions during the selection process and team formation.

Methodological recommendations were developed for implementing the comprehensive selection system in football academies, CYSS (Children and Youth Sports Schools), and clubs. These include an action algorithm, profile structure, evaluation criteria, and adaptive modules for using selection results in building individual development trajectories. The study results confirm the effectiveness of the

proposed selection system in reducing subjectivity, increasing the accuracy of selection, and ensuring long-term compatibility between a player's potential and the requirements of the playing role.

Scientific novelty of the obtained results lies in the fact that:

- for the first time, a comprehensive approach to the selection of young football players (aged 13–15) at the stage of preliminary basic training has been scientifically substantiated, integrating the assessment of psychological characteristics (cognitive and somatic anxiety; self-confidence; competitive anxiety; ego orientation, task orientation; level of sports motivation) and indicators of technical and tactical preparedness;
- statistically significant relationships have been established between the effectiveness of technical and tactical activities of football players aged 13–15 and their psychological characteristics;
- criteria for evaluating the effectiveness of young football players by playing position, taking into account psychological characteristics, have been defined and theoretically substantiated;
- the influence of individual psychological characteristics (e.g., somatic and cognitive anxiety) on game effectiveness indicators (e.g., passing accuracy, successful dribbling) has been clarified considering the playing position;
- methodological recommendations have been developed for optimizing the selection process of young football players based on their technical and tactical preparedness and psychological characteristics;
- the structure of interrelations between individual technical and tactical actions (passing accuracy, number of duels won, effectiveness of dribbling, etc.) and psychological characteristics (anxiety level, motivational orientation, self-confidence) of young football players has been clarified and systematized, which enabled the formulation of specific diagnostic criteria for functional role suitability;
- the concept of the modern selection system of young football players has

been expanded by including psychological characteristics as a mandatory component alongside physical and technical preparedness;

- the integration of multilevel diagnostics, criteria by playing position, cluster analysis, and candidate ranking tools has been substantiated, which enhances the objectivity, prognostic accuracy, and adaptability of the selection process at the stage of preliminary basic training;
- the system for evaluating technical and tactical effectiveness of football players aged 13–15 by position (defender, midfielder, forward, goalkeeper) has been specified by defining position-specific criteria combined with the player's psychological profile;
- the following have been further developed: the role of psychological characteristics in determining the prospectivity of young athletes by playing position; the set of criteria for determining the potential of young football players during selection to academies and clubs; knowledge on selection in youth football considering playing positions, as well as methodologies for monitoring and evaluating preparedness and effectiveness in competitive activity.

Practical significance of the obtained results lies in:

- providing coaches with tools (algorithms, criteria, methods) for a comprehensive evaluation of young football players in the selection process and for team formation for competition;
- determining the potential of young football players at the stage of preliminary basic training;
- the possibility of applying the results of the dissertation research in the training of football coaches and in the advanced training of youth football specialists by integrating research materials into CYSS curricula and methodological recommendations on talent identification;
- implementation of the developed comprehensive approach in the practical work of Kyiv Youth Sports School No. 15 (KDYuSSh-15). Moreover, the approach has been used for forming youth teams (U14–U16) and preparing them for DUFLU Cup,

Ukrainian Championship (DUFLU), and Kyiv City Championship (Implementation Report dated September 17, 2024 (see Appendix G).

Keywords: selection system, youth football players, physical preparedness; technical and tactical preparedness, psychological characteristics, anxiety, motivation, individual profile, comprehensive assessment, psychodiagnostics, preliminary basic training stage, criteria, playing positions, ranking, playing effectiveness, competitive activity, football player's potential, athlete testing.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України

(статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України)

1. Романюк, М. (2023). Роль соціально-психологічних чинників у сучасній системі підготовки юних футболістів. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, (3), 50–56. <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.3.6>
2. Романюк, М. (2024). Рівень тривожності та впевненості футболістів. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*, (7(180), 154-157. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.7\(180\).31](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.7(180).31)
3. Романюк, М. (2024). Рівень психологічних характеристик юних футболістів. *Спортивна наука та здоров'я людини*, (2(12), 152–159. <https://doi.org/10.28925/2664-2069.2024.211>
4. Романюк, М. В. (2025). Адаптація та психометричний аналіз української версії опитувальника орієнтації на завдання та его у спорті (TEOSQ). *Педагогічна Академія: наукові записки*, (15). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14966397>
5. Романюк, М. В., Тімашева, О. В., & Лень, Ю. О. (2025). Система оцінювання навичок юних футболістів на основі факторного підходу. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (17). <https://doi.org/10.5281/zenodo.15399271>

Публікації, у яких додатково висвітлено результати дисертації

(статті в інших виданнях, матеріали конференцій тощо)

1. Романюк, М., Мірончук, А., & Паляничко, О. (2021). Техніко-тактична підготовка кваліфікованих футболісток. У Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи (у циклі Анохінських читань): матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (с. 231-234). Київський університет імені Бориса Грінченка.
2. Романюк, М. (2024). Тривожність футболістів у спортивних змаганнях. У XVIII Науково-практична конференція «Фізичне виховання в контексті сучасної освіти» (14 червня 2024 р., м. Київ).
3. Романюк, М. (2023). Психологічні чинники у відборі юних футболістів до футбольних клубів. У Матеріали ІV Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» (с. 90). Київський університет імені Бориса Грінченка.
4. Романюк, М. (2023). Роль когнітивних процесів у відборі спортсменів (на прикладі футболу). У X Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (15 грудня 2023 р., м. Київ).
5. Крижановський, А. А., Романюк, М. В., & Терещенко, М. А. (2024). Основні напрями та особливості застосування новітніх технологій у сучасній системі підготовки спортсменів у футболі. У Матеріали міжнародної наукової конференції (с. 233, 8-10 квітня 2024 р., Грац, Австрія).
6. Крижановський, А. А., Гаврилова, Н. Г., Романюк, М. В., & Приблуда, Є. В. (2024). Стратегії психологічної підготовки спортсменів командних видів спорту (на прикладі футболу). У Матеріали міжнародної наукової конференції (9-12 квітня 2024 р., Рим, Італія).
7. Романюк, М. (2023). Сучасна психологічна підготовка юних футболістів. У Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини: збірник

тез наукової конференції, присвяченої Дню науки в Україні (с. 267). Харків: Харківська державна академія фізичної культури

8. Романюк, М. (2025). Система спортивного відбору юних футболістів в Україні та Європейських країнах. Матеріали V Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» (с. 92). Київський університет імені Бориса Грінченка.

9. Крижановський А.А., Романюк М.В., Бондаренко Є.О. (2025). Спеціальна фізична підготовка футболістів з урахуванням ігрового амплуа. Матеріали V Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» (с. 90). Київський університет імені Бориса Грінченка.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ISEQ	Іллінойський опитувальник самооцінки
SCAT	Тест тривожності в спортивних змаганнях
TEOSQ	Опитувальник орієнтації на завдання та Его в спорті
SMS-28	Шкала спортивної мотивації
BT	Воротар
ЗХ	Захисник
ПЗ	Півзахисник
НП	Нападник
ТТП	Техніко-тактична підготовка
РСА	Метод головних компонент
АНР	Метод аналізу ієрархій
CRITIC	Метод визначення вагових коефіцієнтів критеріїв на основі кореляційної взаємозалежності та контрастності ознак.
VIKOR	Метод компромісного ранжування альтернатив

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ВІДБОРУ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	26
1.1. Особливості системи відбору юних футболістів в Україні та країнах Європи.....	26
1.2. Критерії відбору юних футболістів з урахуванням ігрового амплуа..	37
1.3. Методи діагностики та тестування в системі відбору юних футболістів.....	47
1.4. Психологічні характеристики футболістів у структурі відбору за ігровими амплуа.....	56
Висновки до розділу 1.....	68
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	69
2.1. Методи дослідження.....	69
2.1.1. Аналіз науково-методичної літератури та інтернет-ресурсів.....	70
2.1.2. Педагогічні методи дослідження (педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, тестування техніко-тактичної підготовленості спортсменів)	72
2.1.3. Відео-аналіз змагальної діяльності футболістів.....	73
2.1.4. Психологічні методи дослідження.....	74
2.1.5. Метод експертного опитування.....	78
2.1.6. Методи математичної статистики.....	79
2.2. Організація дослідження.....	80
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІГРОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ ЗА ІГРОВИМИ АМПЛУА.....	82
3.1. Теоретичне обґрунтування критеріїв відбору юних футболістів, що інтегрує показники фізичної, техніко-тактичної підготовленості за	

ігровими амплуа та психологічні характеристики.....	82
3.2. Аналіз психологічних характеристик футболістів U-14, U-15 за ігровими амплуа.....	95
3.3. Аналіз техніко-тактичної дій футболістів за ігровими амплуа	111
3.4. Аналіз взаємозв'язку ігрової ефективності та психологічних характеристик юних футболістів.....	119
Висновки до розділу 3.....	129
РОЗДІЛ 4. КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВІДБОРУ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ ТА АЛГОРИТМ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ.....	132
4.1. Аналіз доцільності комплексного підходу до відбору юних футболістів.....	132
4.2. Формування профілю юних футболістів за ігровими амплуа з урахуванням ігрової ефективності та психологічних характеристик.....	144
4.3. Алгоритм впровадження комплексного підходу у систему відбору юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки.....	151
Висновки до розділу 4.....	156
РОЗДІЛ 5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ВІДБОРУ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	158
5.1. Основні принципи та структура комплексного підходу до відбору юних футболістів.....	158
5.2. Методичні підходи до оцінювання ігрової ефективності та психологічних характеристик юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки.....	171
ВИСНОВКИ.....	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	180
ДОДАТКИ.....	207

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дисертації. У сучасній спортивній науці все більшої уваги набуває концепція комплексного відбору, яка передбачає одночасне врахування фізичних, техніко-тактичних і психологічних характеристик спортсмена. Зокрема, у футболі, як грі з високими вимогами до прийняття рішень, концентрації та емоційної стабільності, психологічні чинники виступають важливою складовою прогнозування ігрової ефективності [174; 234; 228].

У процесі відбору спортсменів ключову увагу приділяють таким фізичним якостям, як швидкісна підготовленість, спритність, вибухова потужність, витривалість та здатність до координації рухів. Саме ці показники здебільшого дозволяють диференціювати гравців основного складу в умовах змагального навантаження Sermaxhaj, S., Arifi, F., Alaj, I., & Selimi, M. [183]. Обмеження відбору спортсменів лише антропометричними чи фізіологічними показниками є недостатнім, цей процес потребує комплексного підходу з урахуванням психофізіологічних, соціальних та інших індивідуальних факторів (Шинкарук О. А., [15, 16]; Дулібський А. В. [2, 5,] Байрачний О., Зора К., Бойченко [1]; Лісенчук Г., Лелека В., Богатирьов К., Адаменко О., Байрачний О., Балан Б. [126]. Крім того, сучасні дослідження Domínguez-González, J. A., Chacón-Cuberos, R., Zurita-Ortega, F., & Castro-Sánchez, M., Benítez-Sillero, J. d. D., Martínez-Aranda, L. M., Sanz-Matesanz, M., & Domínguez-Escribano, M. свідчать про необхідність ширшого підходу, що враховує також психологічні та техніко-тактичні аспекти. Низка досліджень закордонних авторів доводить, що мотиваційна спрямованість, стресостійкість, тривожність, самовпевненість та адаптивність суттєво впливають на здатність юного гравця реалізувати потенціал у змагальних умовах [33,60].

Згідно з концепцією ідентифікації спортивного таланту Abbott et al., Baker, Coble, Schorer & Wattie, відбір має орієнтуватися не лише на поточний рівень підготовленості, а й на прогностичні маркери розвитку, зокрема психологічні ресурси [14; 30]. У футбольних академіях Європи дедалі активніше впроваджуються мультидисциплінарні підходи, які об'єднують оцінку технічних

дій, аналітику даних, психодіагностику й тренерське судження [175; 176]. На тлі цих тенденцій, українська практика підготовки юних футболістів демонструє фрагментарність використання психологічної оцінки при відборі. Роботи MacNamara, Button і Collins, а також Junge et al. підкреслюють, що психологічна стійкість, емоційна регуляція та самоконтроль є критично важливими для переходу від потенціалу до реалізації можливостей спортсменів [109; 129].

Актуальність дослідження обумовлена недостатньою науковою розробленістю підходів до включення психологічних характеристик у процес відбору юних футболістів. На сучасному етапі розвитку спорту постає об'єктивна потреба у цілісному підході до оцінювання потенціалу гравців, який охоплює не лише фізичні та техніко-тактичні показники підготовленості спортсменів, а й психологічні характеристики, що безпосередньо впливають на результативність спортсменів у їх змагальній діяльності. Значущість процесу відбору в контексті довгострокової підготовки юних футболістів пояснюється потребою у мінімізації помилок у прийнятті рішення щодо перспективності юного футболіста та створенні передумов для індивідуального розвитку кожного гравця.

Отже, тема дослідження має не лише теоретичну, а й практичну значущість, що зумовлює її наукову новизну та практичну значущість у системі відбору юних футболістів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до наукових тем Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту Університету Грінченка «Теоретико-практичні засади використання фітнес-технологій у фізичному вихованні та спорті (державний реєстраційний номер 0118U001229 (2018-2023 рр.) та «Інноваційні технології навчально-тренувального процесу у фізичному вихованні та спорті» (державний реєстраційний номер 0124U000490, (2024-2028 рр.). Тему дисертації затверджено вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 10 від 25 листопада 2021 року).

Об'єкт дослідження: система відбору юних футболістів на етапах багаторічної підготовки.

Предмет дослідження: комплексний підхід до відбору юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки з урахуванням інтегрованої оцінки ігрової ефективності та психологічних характеристик.

Мета дослідження: наукове обґрунтування комплексного підходу до відбору юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки, що інтегрує показники ігрової ефективності та психологічні характеристики.

Відповідно до мети визначено наступні завдання:

1. Проаналізувати системи відбору юних футболістів в Україні та провідних європейських країнах з метою виявлення особливостей і сучасних тенденцій їх розвитку, а також з'ясування проблемних аспектів спортивного відбору в юнацькому футболі.

2. Теоретично обґрунтувати комплекс критеріїв до відбору юних футболістів, що інтегрують їхні психологічні характеристики та техніко-тактичну підготовленість за ігровими амплуа.

3. Виявити взаємозв'язок показників ігрової ефективності юних футболістів та їх психологічних характеристик за ігровими амплуа.

4. Розробити й експериментально перевірити ефективність комплексного підходу до відбору юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки, основу якого складає інтегрована оцінка ігрової ефективності та психологічних характеристик.

5. Розробити методичні рекомендації щодо впровадження комплексного підходу у систему відбору юних футболістів з урахуванням ігрової ефективності та психологічних характеристик на етапі попередньої базової підготовки.

Методологічною основою дослідження є: концептуальні положення та наукові ідеї суміжних галузей знань, зокрема: теорії спорту, спортивної психології, педагогіки та психодіагностики. Методологія дослідження ґрунтується на системному, особистісно орієнтованому, діяльнісному та компетентнісному

підходах, які забезпечують комплексне вивчення техніко-тактичної підготовленості та психологічних характеристик юних футболістів у процесі спортивного відбору.

У дослідженні використано загальнонаукові принципи об'єктивності, цілісності, наукової верифікованості, а також спеціальні принципи: інтеграції кількісного та якісного аналізу, багаторівневої діагностики й адаптивності. Теоретичну основу становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджували проблематику спортивного відбору, психологічного супроводу підготовки спортсменів, ідентифікації спортивного таланту, а також розробку інтегрованих моделей оцінювання ігрової ефективності. Серед них: А. Abbott, J. Baker, M. Allen, H. Sarmento, R. Ryan, E. Deci, а також українські вчені Ю. А. Дулібський, Г. А. Лісенчук, О. Зайцева, О. Момот, О. Шинкарук та інші.

Особливу увагу приділено концепції індивідуального профілю спортсмена, кластерному та кореляційному аналізу, а також використанню сучасних методів багатокритеріального прийняття рішень (РСА, АНР, CRITIC, VIKOR), що забезпечило можливість формування обґрунтованої, прогностично достовірної системи відбору юних футболістів з урахуванням їх техніко-тактичної підготовленості та психологічних характеристик.

Теоретичну основу дослідження становлять праці українських та зарубіжних дослідників у галузі спортивної педагогіки, спортивної психології, теорії фізичного виховання, методики спортивного відбору, психодіагностики, а також теорії ідентифікації спортивного таланту, які обґрунтовують значущість інтеграції техніко-тактичних і психологічних критеріїв у процесі формування системи комплексного відбору юних футболістів

Методи дослідження.

1. Аналіз і синтез спеціальної науково-методичної літератури та даних мережі «Інтернет»; узагальнення; порівняння.
2. Аналіз навчально-методичної документації КДЮСШ-15 (м. Київ).

3. Педагогічне спостереження з використанням відеоаналізу змагальної діяльності:

- 2022-2023рр. Кубок ДЮФЛУ U 14, U 15 - 1 склад;
- 2023-2024рр. Чемпіонат України ДЮФЛУ U 15, U 16 - 1 склад - Вища ліга
- 2023-2024рр. – U 15, 16 - 2 склад - Чемпіонат Києва, Друга ліга

Для обробки та систематизації зібраних даних використовувалося спеціалізоване програмне забезпечення LongoMatch

4. Метод експертного опитування.

5. Метод педагогічного тестування.

6. Психологічні методи дослідження: Іллінойський опитувальник самооцінки; Тест тривожності в спортивних змаганнях; Опитувальник орієнтації на завдання та «Его» в спорті; Опитувальник мотивації у спорті.

7. Методи математичної статистики: описова статистика; U-критерій Манна-Уїтні, коефіцієнт узгодженості Кендалла W, багатовимірний статистичний аналіз (кластерний аналіз), методи визначення ваг (АНР, CRITIC, PCA) та ранжування (VIKOR).

Статистичний аналіз проводився за допомогою програмного забезпечення SPSS (версія 26), Statistica.

Наукова новизна дослідження:

- вперше науково обґрунтовано комплексний підхід щодо відбору юних футболістів (13-15 років) на етапі попередньої базової підготовки, що інтегрує оцінку психологічних характеристик (когнітивну, соматичну тривожність; впевненість у собі; рівень тривожності в спортивних змаганнях; «Его» орієнтація, орієнтація на «Завдання»; рівень спортивної мотивації) та показників техніко-тактичної підготовленості;
- встановлено взаємозв'язки між ефективністю техніко-тактичної діяльності футболістів 13-15 років та їхніми психологічними характеристиками;
- визначено і теоретично обґрунтовано критерії ефективності юних футболістів за ігровим амплуа з урахуванням психологічних характеристик;

- з'ясовано вплив окремих психологічних характеристик (рівня соматичної тривожності, когнітивної тривожності) на показники ігрової ефективності (точність пасів, успішність обіграшів) юних футболістів 13-15 років з урахуванням ігрового амплуа;
- розроблено методичні рекомендації щодо оптимізації процесу відбору юних футболістів з урахуванням техніко-тактичної підготовленості і психологічних характеристик спортсменів;
- уточнено та систематизовано структуру взаємозв'язків між окремими техніко-тактичними діями юних футболістів (точність передач, кількість виграних єдиноборств, ефективність обіграшів тощо) та їхніми психологічними характеристиками (рівень тривожності, мотиваційна орієнтація, впевненість у собі) з урахуванням ігрового амплуа, що дозволило перейти від загального уявлення до конкретних діагностичних критеріїв функціональної відповідності гравця до позиції;
- розширено уявлення про сучасну систему відбору юних футболістів шляхом включення до неї психологічних характеристик як обов'язкового компонента поряд із оцінкою фізичної, техніко-тактичної підготовленості;
- обґрунтовано інтеграцію багаторівневої діагностики, критеріїв за ігровими амплуа, кластерного аналізу та інструментів ранжування кандидатів, що дозволяє підвищити об'єктивність, прогностичну точність та адаптивність процесу спортивного відбору на етапі попередньої базової підготовки;
- конкретизовано систему оцінювання техніко-тактичної ефективності футболістів вікової категорії 13–15 років за амплуа (захисник, півзахисник, нападник, воротар), шляхом визначення критеріїв для кожної позиції у поєднанні з психологічними характеристиками гравця;
- набули подальшого розвитку: положення про психологічні характеристики у визначенні перспективності юних спортсменів за ігровими амплуа.; комплекс критеріїв для визначення потенціалу юних футболістів під час

відбору до футбольних академій та клубів; знання з питань спортивного відбору з урахуванням ігрових амплуа у юнацькому футболі, методики контролю і критеріїв оцінювання рівня підготовленості та ефективності змагальної діяльності юних футболістів.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у:

- наданні тренерам інструментарію (алгоритму, критеріїв, методик) для комплексної оцінки юних футболістів у процесі відбору і комплектуванні команд до участі у змаганнях;
- визначенні потенціалу юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки;
- можливості використання отриманих результатів дисертаційного дослідження у підготовці тренерів з футболу, підвищенні кваліфікації спеціалістів у сфері юнацького футболу через включення матеріалів дослідження до навчальних програм ДЮСШ та методичних рекомендацій щодо відбору перспективних футболістів на етапі попередньої базової підготовки, а також при проведенні навчальних дисциплін на спеціалізованих факультетах і відповідних інститутах.

Результати дослідження впроваджено.

Сформульовані в дослідженні висновки та практичні рекомендації впровадженно у практичну діяльність КДЮСШ-15 (м. Київ). Крім того, розроблений комплексний підхід застосовувався при формуванні складу юнацьких команд (U14 – U16 КДЮСШ-15 (м. Київ) та їх підготовки до Кубку ДЮФЛУ, Чемпіонату України ДЮФЛУ, Чемпіонату м. Києва. Акт про впровадження від 17.09.2024 р. (див. Додаток Ж).

Результати експериментального дослідження Романюка М.В. дозволили удосконалити навчальні програми з дисциплін: «Психологія спорту», «Психологія здоров'я», для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 017 Фізична культура і спорт, освітньо-професійна програма 017.00.02 «Тренерська діяльність з обраного виду спорту» та «Психологія

особистості та колективу» для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 017 Фізична культура і спорт, освітньо-професійної програми 017.00.01 «Фізичне виховання», «Основи психологічного супроводу професійної діяльності спортсмена та тренера», «Психологічний супровід спортивної діяльності», «Актуальні проблеми психологічного супроводу спортивної діяльності», «Психодіагностика у фізичній культурі і спорті» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 017 Фізична культура і спорт, освітньо-професійна програма 017.00.02 «Тренерська діяльність з обраного виду спорту» за рахунок доповнення курсу лекцій та практичних занять актуальною інформацією щодо психологічної діагностики та відбору юних спортсменів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Акт про впровадження від 20.01.2025 р. (див. Додаток Ж).

Особистий внесок здобувача. Усі основні положення дисертації є результатом особистої наукової роботи здобувача. Автором самостійно здійснено теоретичне обґрунтування й емпіричне дослідження, спрямоване на вдосконалення системи відбору юних футболістів вікової категорії U15. Проаналізовано сучасні наукові підходи до відбору юних футболістів на основі яких розроблено систему критеріїв, диференційовану за ігровими амплуа, з урахуванням техніко-тактичних показників та психологічних характеристик.

Реалізовано та апробовано інтеграцію методів PCA, АНР, CRITIC та VIKOR, яку успішно впроваджено в практичну діяльність КДЮСШ №15 м. Києва у процесі відбору юних футболістів вікової категорії U15. На основі результатів дослідження розроблено методичні рекомендації для тренерського складу, що включають алгоритм дій на всіх етапах відбору — від первинного скринінгу до прийняття остаточного рішення про зарахування спортсмена до основного складу команди.

Апробація результатів дослідження: основні теоретичні та практичні результати дослідження представлено у виступах, доповідях та повідомленнях на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня:

міжнародних – «Психологічні чинники у відборі юних футболістів до футбольних клубів». (м. Київ, 2023); «Основні напрями та особливості застосування новітніх технологій у сучасній системі підготовки спортсменів у футболі» (м. Грац, Австрія, 2024); «Стратегії психологічної підготовки спортсменів командних видів спорту (на прикладі футболу)» (м. Рим, Італія 2024). «Система спортивного відбору юних футболістів в Україні та Європейських країнах» (м. Київ, 2025); «Спеціальна фізична підготовка футболістів з урахуванням ігрового амплуа» (м. Київ, 2025).

всеукраїнських – «Техніко-тактична підготовка кваліфікованих футболісток» (м. Київ, 2021); «Тривожність футболістів у спортивних змаганнях» (м. Київ, 2024); Роль когнітивних процесів у відборі спортсменів (на прикладі футболу) (м. Київ, 2023); «Сучасна психологічна підготовка юних футболістів» (м. Харків, 2023);

Публікації. Наукові результати дисертації висвітлено в 14 наукових працях, а саме 5 статей (з них 1 у співавторстві) у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, 9 публікацій, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

У статті з О. Тімашева, Ю. Леня – внесок М. Романюка полягає в проведенні емпіричного дослідження, аналізі отриманих даних, формулюванні висновків, що загалом складає 80% тексту публікації.

Структура та обсяг дисертації.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 229 сторінок (основна частина становить 179 сторінок, список використаних джерел – 27 сторінок, додатки – 22 сторінка). Список використаних джерел містить 235 найменувань, зокрема, 219 – зарубіжні видання іноземними мовами. Робота містить 9 таблиць і 23 рисунки в основному тексті роботи.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ВІДБОРУ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Особливості системи відбору юних футболістів в Україні та країнах Європи

Українська асоціація футболу (УАФ) є центральним органом управління футболом в Україні, який координує процеси розвитку футболістів на всіх етапах їхньої кар'єри – від дитячого та юнацького рівня до виступів у національних збірних командах [210]. Одним із ключових напрямів діяльності УАФ є формування ефективної системи відбору та підготовки футболістів, яка охоплює організацію селекційного процесу, співпрацю з футбольними академіями та клубами, впровадження сучасних методів оцінки перспективних гравців та забезпечення їхньої інтеграції в професійний спорт.

На початковому рівні відбору УАФ координує діяльність дитячо-юнацьких футбольних академій та спортивних шкіл (ДЮСШ), які здійснюють ранню селекцію футболістів. Одним із основних інструментів розвитку дитячо-юнацького футболу є Дитячо-юнацька футбольна ліга України (ДЮФЛУ) [211], яка забезпечує можливість регулярної змагальної практики та моніторингу рівня підготовки молодих гравців. Крім того, УАФ ініціює та підтримує спеціалізовані програми з виявлення футбольних талантів у регіонах України, що дозволяє залучати перспективних спортсменів до системи професійного навчання.

Важливим аспектом діяльності УАФ є співпраця з регіональними федераціями футболу та професійними клубами, що дозволяє впроваджувати єдині стандарти оцінювання гравців на всіх рівнях підготовки. Завдяки методичній та аналітичній підтримці, а також навчальним програмам для тренерського складу, УАФ сприяє створенню ефективної системи селекції, що базується на об'єктивних критеріях та сучасних методах аналізу.

Особлива увага приділяється відбору футболістів до юнацьких, молодіжних та національної збірних України. Основними механізмами формування складу збірних є:

- моніторинг виступів гравців у національних та міжнародних турнірах з подальшим аналізом їхньої продуктивності;
- селекційні збори та тренування, під час яких тренерський штаб оцінює технічні, тактичні, фізичні та психологічні характеристики футболістів.

Аналітичний підхід до оцінки гравців, що включає використання статистичних даних, відеоаналізу матчів, GPS-трекінгу та інших технологічних рішень, які дозволяють оцінити загальний рівень готовності спортсменів.

Використання сучасних технологій у процесі відбору є ще одним важливим напрямом діяльності УАФ. Автоматизовані системи аналізу дозволяють об'єктивно оцінювати навички гравців, прогнозувати їхній потенційний розвиток та ухвалювати більш обґрунтовані рішення щодо їхньої подальшої підготовки.

Таким чином, Українська асоціація футболу виконує ключову роль у формуванні системи відбору футболістів в Україні, забезпечуючи комплексний підхід до ідентифікації, розвитку та підтримки гравців. Завдяки співпраці з дитячо-юнацькими академіями, професійними клубами, регіональними федераціями та міжнародними футбольними організаціями, УАФ сприяє створенню ефективного механізму відбору футболістів до команд на найвищому рівні.

У процесі виявлення та розвитку футбольних талантів у регіонах України впроваджуються різноманітні спеціалізовані програми та ініціативи, спрямовані на підтримку молодих спортсменів та підвищення їхньої майстерності. Однією з таких ініціатив є Програма ФІФА з розвитку талантів, яка реалізується в Україні з метою надання індивідуальної допомоги національним асоціаціям для повного розкриття їхнього потенціалу та покращення глобальної конкурентоспроможності футболу. Ця програма передбачає аналіз футбольної екосистеми в кожній країні та розробку стратегій для залучення нових гравців і вдосконалення системи

відбору у молодіжному футболі. Однак, незважаючи на наявність таких програм, існують виклики у сфері відбору футбольних талантів. Зокрема, професійні українські футбольні команди рідко проводять селекційну роботу в регіонах для пошуку молодих талантів. Впровадження іноземного досвіду, де тренери дитячо-юнацьких спортивних шкіл активно відбирають талановиту молодь для стажування у футбольних академіях, могло б покращити ситуацію.

Таким чином, розвиток та впровадження спеціалізованих програм з виявлення футбольних талантів у регіонах України є важливим кроком для забезпечення сталого розвитку українського футболу та підтримки молодих спортсменів на їхньому шляху до професійного спорту.

Система спортивного відбору в Україні має чітку спрямованість на ідентифікацію з-поміж молодих спортсменів категорії резерву найбільш перспективних осіб, здатних у короткостроковій перспективі досягти високих спортивних результатів на міжнародному рівні. Відбір здійснюється відповідно до адаптованих методик тестування, що враховують специфіку виду спорту. Основною особливістю цієї системи є комплексний підхід до аналізу морфологічних, рухових, фізіологічних та психологічних характеристик дітей і підлітків. Оцінювання здібностей спортсменів базується на реєстрації ключових показників, виражених у секундах, метрах, кілограмах, які згодом переводяться в єдину бальну шкалу. Це дозволяє сформувати інтегральну оцінку перспективності спортсмена, що виражається у відповідних балах.

Результати тестування враховують вік та стать спортсмена, а окремі показники, які мають безпосередній зв'язок із майбутніми спортивними досягненнями, отримують додаткові "преміальні бали" на основі встановлених нормативних коефіцієнтів. Загальний індекс перспективності спортсмена варіюється від 0 до 10 балів, що дозволяє об'єктивно визначити найбільш талановитих представників резерву для подальшого професійного розвитку.

Отже, можемо зазначити, що система комплексного спортивного відбору в Україні базується на багатовимірному аналізі фізичних і психофізіологічних

параметрів, що забезпечує ефективне прогнозування потенціалу спортсменів та сприяє їх оптимальному розподілу за відповідними видами спорту.

Але, як зазначають Говорущенко Т., Гначук Ю., Гначук А., Фегири О., в Україні існує потреба в автоматизації процесу попереднього відбору спортсменів, що дозволяє тренерам обробляти великі обсяги інформації про кандидатів. Автоматизація процесу відбору особливо важлива на етапах попереднього відбору, коли кількість гравців, яких потрібно відібрати для тренувальних зборів, є значною [100].

Воротарі займають особливу роль у футбольній команді, проте часто недооцінюються в процесі спортивного відбору. В Україні відсутні цілісні концепції спеціалізованого тренування воротарів, що є важливим для успішного функціонування команд. Вчені підкреслюють, що, попри ключову роль голкіпера в команді, питання його спеціалізованого навчання та відбору часто залишаються поза належною увагою. Dulibskyu, A., Kolobych, O., & Khorkavyu, V. акцентують увагу на необхідності впровадження системних підходів до відбору воротарів, враховуючи сучасні тенденції та стратегії гри футбольних команд. Говорущенко Т., Гнатчук Я., Гнатчук А., Фегири О., наголошують, що незважаючи на розвиток інформаційних технологій, в Україні відсутні інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень, які б допомагали тренерам автоматизувати процес відбору спортсменів [100]. Автори підкреслюють, що відбір футболістів складний багатофакторний процес, що повинен враховувати фізичні, технічні, тактичні та психологічні характеристики гравців і потребує об'єктивності та автоматизації. Розроблена система підтримки прийняття рішень (СППР), вже використовується для допомоги тренерському штабу у процесі попереднього відбору футболістів. Запропонована система побудована на методах штучного інтелекту, зокрема нечіткої логіки, що дозволяє обробляти великий обсяг даних та аналізувати різноманітні критерії оцінки гравців. Це забезпечує можливість врахування невизначеностей і суб'єктивних факторів, які притаманні традиційним методам відбору. У рамках дослідження було виокремлено ключові показники, що

впливають на результативність процесу відбору, включаючи: фізичні характеристики - антропометричні дані (зріст, вага, індекс маси тіла), рівень витривалості, швидкісні показники та реакція на динамічні ситуації; технічні навички - володіння м'ячем, точність передач, удари по воротах, контроль м'яча у тиску та здатність до швидкого прийняття рішень у межах гри; тактичне мислення - розуміння командних стратегій, позиційна гра, здатність передбачати дії суперника та ефективність у взаємодії з партнерами по команді; психологічні фактори: рівень мотивації, стійкість до стресу, здатність адаптуватися до нових умов та швидкість прийняття рішень під тиском.

Застосування СППР у процесі відбору сприяє об'єктивності, усуваючи суб'єктивність, яка може бути обумовлена особистими вподобаннями тренерів чи упередженістю щодо віку або антропометричних характеристик гравця. Крім того, використання такого підходу значно прискорює процес оцінювання, дозволяючи аналізувати великий обсяг інформації за короткий проміжок часу. Однією з ключових переваг впровадження цієї системи є можливість створення індивідуальних звітів та рекомендацій щодо потенційного розвитку футболістів. Тренерський штаб отримує аналітичні дані, що дозволяють об'єктивно оцінювати сильні та слабкі сторони кожного кандидата. Це забезпечує персоналізований підхід до підготовки спортсменів та дозволяє максимально ефективно використовувати їхній потенціал. Практичне застосування СППР реалізовується в межах футбольних академій, професійних клубів та національних програм розвитку для підвищення якості процесу відбору. Інтеграція таких систем у тренувальний процес дозволяє ефективно відстежувати динаміку розвитку футболістів, коригувати індивідуальні програми підготовки та покращити загальну конкурентоспроможність команд. Дослідження підкреслює важливість цифровізації та автоматизації процесів спортивного менеджменту, що є ключовим фактором у сучасному футболі [100].

Системи відбору юних футболістів у провідних країнах Європи мають свої особливості. У європейському футболі існує декілька систем відбору та розвитку

юних гравців, що відзначаються високим рівнем організації та наково перевіреною ефективністю. Відбір перспективних футболістів здійснюється на різних рівнях, починаючи з клубних академій та регіональних центрів підготовки, і закінчуючи національними програмами розвитку молоді. У країнах із найуспішнішими системами підготовки, таких як Німеччина, Англія, Франція, Нідерланди, Іспанія, Португалія та Бельгія, використовуються унікальні методики, що дозволяють оптимально виявляти й розвивати футбольні таланти.

Однією з найуспішніших моделей є німецька система Talentförderprogramm, яка передбачає багаторівневий процес відбору. Початковий етап передбачає навчання в опорних пунктах (Stützpunkte), де тренери оцінюють перспективних футболістів віком 11–14 років. Подальший розвиток здійснюється у центрах підготовки молоді (Leistungszentren), які функціонують при клубах Бундесліги. Додатково існують елітні футбольні школи (Eliteschulen des Fußballs), що дають змогу поєднувати академічну освіту з професійними тренуваннями. Важливим аспектом такої системи є комплексний аналіз фізичних, технічних та тактичних характеристик гравців на кожному етапі підготовки. У Німеччині відбір і підготовка юних футболістів здійснюється через структуровану систему, розроблену Німецьким футбольним союзом (DFB) [58, 6].

Ключовим елементом німецької системи відбору є Програма підтримки талантів (Talentförderprogramm), яка була впроваджена у 2002 р. Програма підтримки талантів Німецького футбольного союзу (DFB), започаткована в сезоні 2002/2003, є першою систематичною сходинкою у розвитку футбольних талантів у Німеччині. Вона слугує мостом між юнацькою роботою на рівні клубів та наступними етапами розвитку: підготовкою топ-талантів у центрах підготовки молоді (Nachwuchsleistungszentren), елітних футбольних школах та регіональних футбольних асоціаціях. Система відбору футболістів у Німеччині вважається однією з найефективніших у світі, оскільки поєднує ранній відбір гравців, довготривале спостереження, навчання та інтеграцію у професійні клуби. У Німеччині функціонує близько 366 таких центрів, де понад тисячу тренерів

проводять комплексний перегляд і відбір дітей віком від 11 до 14 років. Щороку через цю систему проходить близько 600 000 юних футболістів, з яких приблизно 14 000 найталановитіших отримують можливість додаткових тренувань. Існує 46 центрів, з яких 36 працюють при професійних клубах і є обов'язковою умовою для їхньої сертифікації. Ще 10 центрів функціонують при командах третьої ліги, які висловили бажання займатися підготовкою молодих гравців. Центри призначені для найперспективніших футболістів, відібраних в опорних пунктах. Елітні школи/загальноосвітні навчальні заклади співпрацюють із професійними футбольними центрами пропонують гнучку систему навчання спортсменам, що дозволяє юним футболістам поєднувати освітній процес із тренуваннями та змаганнями.

В Англії діє система Elite Player Performance Plan (EPPP), що поділяє академії на чотири категорії залежно від рівня фінансування, інфраструктури та якості підготовки. Головною особливістю цієї моделі є наявність Ліги професійного розвитку (Professional Development League), що об'єднує молодіжні команди. Значну увагу приділяють індивідуальному розвитку футболістів, зокрема через систему контролю прогресу та спеціальні механізми переходу між клубами. Система відбору юних футболістів в Англії є багаторівневою та структурованою, що забезпечує ефективне виявлення та розвиток футбольних талантів. Програма "Talent Pathway" Англійської футбольної асоціації (FA) спрямована на виявлення та розвиток молодих талантів віком від 7 до 16 років. Вона включає участь у спеціальних "Регіональних таборах талантів" та "Національних таборах талантів", де юні футболісти проходять ретельний відбір та підготовку. Програма "Premier League Primary Stars" Англійської Прем'єр-ліги спрямована на залучення дітей до футболу та розвитку їхніх навичок через співпрацю з початковими школами. Програма надає ресурси для вчителів та організовує заходи, які сприяють фізичному розвитку та популяризації футболу серед молоді. Ліга професійного розвитку (Professional Development League) молодіжних футбольних ліг в Англії, керована Прем'єр-лігою та Футбольною

лігою, була створена у 2012 році відповідно до плану розвитку юнацького футболу. Вона включає турніри для команд до 18 років, забезпечуючи молодим гравцям можливість змагатися на високому рівні та переходити до професійного футболу. Футбольні академії Англії стикаються з викликами, пов'язаними з відбором гравців, які включають вікові та біологічні упередження, а також культурні та соціальні адаптації. Відбір у футбольні академії Англії часто піддається впливу відносного віку та біологічної зрілості. Дослідження показують, що гравці, народжені в першому кварталі року, мають більші шанси бути відібраними, що свідчить про наявність вікових упереджень. Крім того, гравці з більш розвиненою біологічною зрілістю також частіше обираються, особливо в старших вікових групах [95, 155].

Система відбору у Франції базується на державній програмі підготовки через регіональні центри *Rôle Espoirs*, де юні футболісти у віці 13–15 років проходять інтенсивне навчання. Головним елементом системи є *Institut National du Football de Clairefontaine*, яка забезпечує всебічну підготовку гравців для клубів Ліги 1 та Ліги 2. Французька методика орієнтована на технічний розвиток та тактичну грамотність спортсменів, що дозволяє виховувати універсальних футболістів, здатних адаптуватися до різних стилів гри.

Система відбору у Нідерландах «*Total Football*» ґрунтується на єдиній футбольній філософії, що передбачає універсальність гравців та акцент на розвитку інтелектуальних здібностей. Філософія «*Total Football*» передбачає, що будь-який польовий гравець може зайняти позицію іншого і це дозволяє команді зберігати структуру та контроль над грою. Такий підхід вимагає високого рівня технічної підготовки та тактичного розуміння від усіх гравців команди [83]. Виховання футболістів відбувається через *KNVB Academie*, яка співпрацює з регіональними школами футболу та *Jeugdopleiding van Ajax en PSV*. Важливою складовою є індивідуальний підхід до кожного гравця, вдосконалення технічних навичок та тактичної підготовки [83].

Система відбору в Іспанії поєднує клубні академії та регіональні збірні. На початковому рівні відбір здійснюється через молодіжні академії футбольних клубів, які працюють при професійних і аматорських командах. Ключову роль відіграють футбольні академії La Masía (FC Barcelona) та система La Fábrica (Real Madrid), використовують інтегровані методики виховання футболістів, поєднуючи спортивну, тактичну та психологічну підготовку. Футбольні академії забезпечують комплексний розвиток гравців, а особливістю є системний підхід до розвитку, що включає багаторічне навчання, поступове ускладнення тренувального процесу та адаптацію до професійного футболу.

Відбір у національну систему здійснюється через регіональні команди, що представляють 19 автономних спільнот Іспанії. Вікові ліги, які існують у країні, надають юним футболістам необхідний змагальний досвід, який сприяє поступовій інтеграції гравців у професійний футбол.

Система відбору в Іспанії стикається з викликами, пов'язаними з відносним віком та необхідністю вдосконалення процесів виявлення талантів. Рекомендується відкладати відбір гравців до старшого віку, щоб уникнути втрати потенційних талантів та зосередитися на довгостроковому розвитку. Дослідження підтверджує наявність ефекту відносного віку в іспанському юнацькому футболі та доводить, що чим старшими є гравці, тим точнішими є прогнози щодо їхнього майбутнього у професійному спорті. Дослідження García-Rubio, J., García-Vallejo, A., De Los Ángeles Arenas-Pareja, M., López-Sierra, P., & Ibáñez, S. свідчать про необхідність реформування системи відбору в Іспанії та перегляду критеріїв оцінки молодих футболістів [80]. Також вчені Hernández-Simal, L., Calleja-González, J., Calvo, A., & Aurrekoetxea-Casaus, M. наголошують на тому, що важливо враховувати фактори, такі як місце народження та дата народження, які можуть впливати на процес відбору [93]. Іспанія є однією з провідних країн у світі за якістю підготовки молодих футболістів, що стало можливим завдяки багаторівневій та добре структурованій системі відбору. Процес селекції перспективних гравців починається з раннього віку та охоплює декілька

ключових етапів, включаючи клубні академії, регіональні збірні та змагальні ліги. Іспанські академії використовують систематичний підхід до навчання та відбору гравців, що включає багатодисциплінарні методи оцінки [76].

Система відбору в Португалії ґрунтується на співпраці клубних академій з національними федераціями. Academia do Benfica, Academia do FC Porto e Academia do Sporting CP впроваджують інноваційні методи підготовки юних футболістів, зокрема біометричний аналіз та статистичне відстеження прогресу гравців. Особлива увага приділяється розвитку технічних навичок та психологічної стійкості, що є важливими елементами у формуванні футболістів світового рівня. Португальська модель відбору футболістів, особливо у віковій категорії до 14 років, демонструє вплив відносного вікового ефекту (RAE). Цей феномен, що стосується переваг, які отримують гравці, народжені на початку календарного року, є важливим фактором у процесі відбору молодих футболістів. Відносний віковий ефект є важливим фактором у відборі молодих футболістів у Португалії, і його вплив варіюється в залежності від географічного розташування та якості команди. Ці фактори, як наголошує слід враховувати при розробці стратегій відбору, щоб забезпечити рівні можливості для всіх гравців, незалежно від їх дати народження [20].

Бельгія, після реформ 2000 року, реалізувала модель «Футбол 2000», яка базується на навчанні через ігрові моделі. Академія KRC Genk стала однією з найефективніших в Європі, виховавши таких гравців, як Kevin De Bruyne та Thibaut Courtois. Основна увага приділяється розвитку креативного мислення та технічних навичок, а не фізичних характеристик. Бельгійська королівська футбольна асоціація (Koninklijke Belgische Voetbalbond, KBVB) створила структуровану систему освіти, виховання, тренування та розвитку ігрових можливостей молодих футболістів, починаючи з 6 років. Основою бельгійського підходу є використання ігрових та змагальних методів для розвитку футбольних талантів, з акцентом на гармонійний розвиток особистості гравця [65]. Зміна критеріїв вікового відбору є важливим фактором, що впливає на систему

ідентифікації та розвитку юних футболістів. У 1997 році, Бельгійська федерація футболу (Koninklijke Belgische Voetbalbond (KBVB)), керуючись рекомендаціями Міжнародної федерації футболу (FIFA), внесла корективи у визначення відбіркового періоду, змістивши початок футбольного року з 1 серпня на 1 січня. Така реформа дала підстави для аналізу змін у розподілі дат народження серед гравців різних вікових груп і визначення її впливу на ефективність відбору молодих талантів. Після зміни відбіркового року в юнацьких командах значно зросла частка гравців, народжених у січні-березні – перших місяцях нового календарного періоду. Вони частіше визнавалися талановитими, отримували доступ до інтенсивніших тренувань та мали вищу ймовірність потрапляння до елітних юнацьких програм. Водночас частка футболістів, народжених у серпні-жовтні (останні місяці старого відбіркового року), значно скоротилася, що підтверджує посилення ефекту відносного віку (Relative Age Effect, RAE).

Ефект відносного віку, що виникає внаслідок різниці у фізичній зрілості між спортсменами одного відбіркового року, впливає на процеси відбору, сприяючи ранньому відбору біологічно зріліших гравців, які демонструють тимчасові переваги у фізичному розвитку. Враховуючи отримані результати, дослідження підтверджує, що зміна критеріїв вікового розподілу створила нові нерівності, адже гравці, народжені у першій половині нового календарного року, почали отримувати суттєві переваги у процесі відбору, тоді як ті, хто народився пізніше, опинилися в менш сприятливих умовах для розвитку. З метою мінімізації негативного впливу RAE на процеси відбору науковцями було запропоновано декілька стратегічних рекомендацій: по-перше, необхідно впровадити у ситсему відбору більш гнучкі вікові категорії, що враховують не лише хронологічний вік, а й рівень фізичного та біологічного дозрівання спортсменів. По-друге, слід розширити можливості для пізньонароджених гравців, зокрема через створення додаткових механізмів підтримки та альтернативних форм оцінювання їхніх здібностей. По-третє, необхідно змінити підхід до процесу відбору, роблячи

акцент не лише на поточній фізичній готовності, а й на довгостроковому потенціалі футболістів.

Загалом, дослідження демонструє, що коригування вікового критерію в системі відбору юнацьких футболістів у Бельгії спричинило суттєві зміни у розподілі вікових груп, що призвело до посилення ефекту відносного віку та зміни селекційних тенденцій. Результати досліджень Helsen, W., Starkes, J., & Van Winckel, J. підкреслюють необхідність подальшого удосконалення підходів до ідентифікації та розвитку футбольних талантів, аби зменшити нерівність між гравцями, народженими у різні місяці року, та забезпечити справедливий доступ до можливостей для всіх спортсменів [92].

Отже, система відбору юних футболістів у провідних європейських країнах є багаторівневою, структурованою та орієнтованою на комплексний розвиток гравця. Незважаючи на відмінності у методології, всі моделі мають спільні риси: раннє виявлення талантів, інтеграцію гравців у вікові ліги, індивідуальний підхід та використання сучасних технологій для покращення навчального процесу. Це дозволяє систематично підготовлювати висококваліфікованих футболістів, здатних досягти успіху як на клубному, так і на міжнародному рівні.

1.2. Критерії відбору юних футболістів з урахуванням ігрового амплуа

Спортивний відбір у футболі – це складний процес, що включає множинні фактори, серед яких провідне місце займають фізична, техніко-тактична, психологічна підготовленість юних спортсменів. Дослідники виступають за багатовимірний, вибірковий підхід до ідентифікації талантів, що враховує фізіологічні, технічні, тактичні та психологічні фактори 56] (Den Hartigh et al., 2018; Дулибський, 2020; Mustafovic et al., 2020).

Виявлення талановитих і перспективних футболістів полягає у відборі гравців з наявними передумовами та потенціалом для подальшого професійного зростання на основі чітко визначених критеріїв [220]. Сам процес є складним, оскільки на ігрову результативність у футболі впливає низка взаємопов'язаних

факторів і навичок, які мають динамічний характер і змінюються під впливом тренувального навантаження [89, 195], що суттєво ускладнює створення універсальної моделі відбору, що однаково точно передбачала б довгостроковий потенціал спортсмена. Відбір у футболі традиційно ґрунтується на тому, що тренери або скаути спостерігають за гравцями в матчах або тренувальних контекстах протягом тривалого часу, які оцінюють їхню гру та майбутній потенціал для досягнення елітного рівня [29]. Концепція таланту зазвичай розумілася і використовувалася на гравцях, які мають рівень здібностей вище середнього в групі [198]. Проте, як зазначають Larkin і O'Connor, традиційна практика відбору рідко базується на об'єктивних критеріях і здебільшого залежить від суб'єктивного бачення тренера, уявлень про "ідеального" гравця, бажаних навичок або гіпотетичного потенціалу [122]. Така практика суб'єктивної оцінки, є нормою в футболі в усьому світі [63, 220, 147], а також практикою, яка може призвести до повторюваних неправильних суджень і обмеженої спадкоємності у виявленні талантів [136].

Williams A.M., Reilly T. [221] намагалися з'ясувати, які з критеріїв будуть вважатися найбільш важливими у відборі футболістів. У 2000 році вони представили фізичні, фізіологічні, соціологічні та психологічні критерії.

У дослідженні Haroune, Ali та Chachou (2024) було проаналізовано ключові морфологічні, фізичні та технічні характеристики, які є важливими при відборі талановитих футболістів віком до 13 років. Опитування 38 експертів у галузі спортивного тренування та оцінювання в арабському світі дозволило визначити, що серед морфологічних показників індекс маси тіла (IMT) отримав найвищу оцінку ($M = 4.447$; $SD = 0.601$). Серед фізичних якостей найважливішою виявилася спритність ($M = 4.884$; $SD = 0.619$), а серед технічних навичок - контроль м'яча ($M = 4.763$; $SD = 0.489$) та дриблінг ($M = 4.736$; $SD = 0.554$).

До критеріїв фізичної підготовленості Haroune, D., Ali, B., Chachou, S. та Gil, S., Gil, J., Ruiz, F., Irazusta, A., & Irazusta, J. відносять наступні показники, як: спритність, координація, вибухова сила, швидкість, гнучкість та витривалість [81,

90]. Як зазначають Gil et al. [81]; Robertson et al., [169] швидкість і спритність, є важливими критеріями успіху спортсмена, особливо в період статевого дозрівання.

Зазвичай, воротарі мають нижчі показники фізичної підготовленості порівняно з польовими гравцями [57, 188]. Зважаючи на відмінності в тактичних завданнях між амплуа, показники швидкості, витривалості, сили, технічної майстерності та морфологічних особливостей можуть і повинні розглядатися як критичні у процесі спортивного відбору.

Результати великого крос-секційного дослідження, проведеного Deprez та співавт., в якому взяли участь 472 футболісти елітних академій Бельгії віком від 13 до 16 років, підтверджують доцільність врахування амплуа при оцінці потенціалу спортсмена. У дослідженні використовувались об'єктивні тести на спринтерські здібності, стрибкову силу, витривалість та техніко-координаційні навички. Спринтерські показники на дистанції 30 м виявили, що крайні захисники ($4,28 \pm 0,20$ с) та нападники ($4,29 \pm 0,21$ с) мають перевагу в швидкості стартового розгону, що є критично важливим для гри на флангах та в завершенні атак. Півзахисники ($4,32 \pm 0,20$ с) також показали стабільні результати, тоді як воротарі очікувано мали гірші показники ($4,43 \pm 0,22$ с), що відповідає специфіці їхнього ігрового простору. У тесті на аеробну витривалість (Yo-Yo IR1) півзахисники досягли найвищого середнього результату (2117 ± 432 м), що узгоджується з їх постійною участю в оборонно-атакувальних діях на значній площі поля. Нападники (1995 ± 448 м) і захисники (1933 ± 472 м) мали дещо нижчі результати, тоді як воротарі показали найнижчий обсяг (1680 ± 368 м), що відповідає інтенсивності їхнього ігрового навантаження. У тестуванні технічних дій (дриблінг з м'ячем) найкращі результати отримали півзахисники ($10,11 \pm 0,49$ с), нападники ($10,18 \pm 0,52$ с) та крайні захисники ($10,24 \pm 0,48$ с), що свідчить про високі вимоги до техніки володіння м'ячем у цих позицій [57]. Диференціація критеріїв відбору за амплуа є науково обґрунтованою і доводить, що при відборі гравців до команд або груп спеціалізованої підготовки доцільно використовувати

нормативи, які враховують специфіку ігрової позиції, а не єдині загальні тести фізичної підготовленості. Наведені дані дослідження групи бельгійських учених демонструють сучасний науково обґрунтований підхід до оцінювання фізичної підготовленості юних футболістів, який передбачає врахування специфіки ігрового амплуа при тестуванні. Така модель відбору істотно відрізняється від практики, що досі переважає в українських дитячо-юнацьких спортивних школах, де, як правило, використовуються уніфіковані стандартизовані тести фізичної підготовленості для всіх гравців — незалежно від ігрового амплуа. Такий підхід не враховує диференціацію функціонального навантаження за амплуа, що, у свою чергу, знижує точність оцінки потенціалу спортсмена. У контексті сучасних вимог до підготовки конкурентоспроможних футболістів, необхідним є перехід до позиційно-специфічного тестування у процесі відбору перспективних та талановитих гравців, що забезпечить більш точну диференціацію ігрового потенціалу.

У зв'язку зі складністю футболу як виду спорту, існує багато взаємозалежних факторів, які необхідно враховувати у процесі підготовки та відбору спортсменів [220]. Одним із таких ключових факторів є біологічний вік, особливо у віковому діапазоні 12–16 років, коли спостерігаються інтенсивні індивідуальні відмінності в темпах фізичного розвитку. Авторами наголошено на важливості довготривалого спостереження за гравцями (long-term monitoring), щоб уникнути передчасної втрати потенційно талановитих спортсменів [145]. Єфект відносного віку, який помітний при поділі гравців на хронологічні вікові групи з періодом в один рік [214], посилює фізичні, когнітивні та емоційні відмінності між гравцями на основі їхньої зрілості [143]. Але інші дослідники говорять про те, що різниця в технічній майстерності між гравцями ранньої та пізньої зрілості незначна або відсутня [49]. Williams A.M., Ford P.R., Drust B. пояснюють цей факт тим, що це було пов'язано з феноменом компенсації [220], коли гравці компенсують не розвинені навички в одній області хорошими навичками в іншій, щоб мати можливість конкурувати зі своїм нижчим рівнем

зрілості. Гравці, які народилися на початку року, мають вищі шанси, ніж ті, хто народився на прикінці, досягти професійного статусу в майбутньому [111]. Дослідження Hill, B., & Sotiriadou, P. показали, що футбольні тренери зазвичай не враховують цю проблему в процесі відбору, незважаючи на знання цього явища [94].

Антропометричні показники, такі як зріст і склад тіла, можуть впливати на результати відбору (Gil et al., [81]; Lago-Peñas et al., [120]). Вплив ефекту відносного віку, що сприяє гравцям, народженим раніше у відбірковому році, спостерігається у різних вікових групах (Gil et al., 2007 [61]). Gil et al., Haroune, D., Ali, B., & Chachou, S. підкреслюють, що антропометричні вимоги є ключовими для різних позицій, так нападники зазвичай мають менший відсоток жиру та вищу м'язову масу, тоді як воротарі є найвищими та найважчими [81, 90]. Однак у науковій спільноті існують суперечності щодо практичного значення таких показників. Деякі дослідники підкреслюють, що фізичні параметри, на кшталт зросту чи статури, належать до малоконтрольованих або зовсім не змінних характеристик, на які тренер або спортсмен практично не може вплинути [221]. Відповідно, фокусування на морфологічних показниках у процесі відбору юних футболістів може призвести до виключення гравців з високим ігровим потенціалом, але менш відповідними антропометричними даними у юнацькому віці.

Дослідження Huijgen et al. доводять, що технічна підготовленість є потенційним індикатором того, які гравці з часом досягнуть успіху на елітному рівні [102]. Haroune, D., Ali, B., & Chachou, S. виділяють критично важливими техніко-тактичними діями для молодих гравців: контроль м'яча, дриблінг, точність ударів та здатність утримувати м'яч [90].

Науковий аналіз, Huijgen та співавт., багатовимірних характеристик талановитих юних футболістів з метою виявлення відмінностей між тими, хто був відібраний (а це, 69%) до професійних академій, та тими, кого було відсіяно показав, що спортсмени, які пройшли оцінку за фізіологічними (спринт,

повторний спринт), технічними (дриблінг), тактичними (позиціонування, прийняття рішень) та психологічними (мотивація, впевненість) параметрами показали кращі показники у спринтерських тестах, технічних навичках володіння м'ячем і тактичній компетентності, тоді як психологічні характеристики не виявили суттєвих відмінностей між групами. Застосування науковцями дискримінантного аналізу засвідчило, що лише комбінація кількох факторів - швидкості, техніки та тактичного мислення - забезпечує прийнятний рівень точності при відборі і прогнозуванні перспективності гравців. Отже, можемо зробити висновок, що жоден окремий показник не може бути достатнім критерієм для ухвалення рішення про відбір: ефективна оцінка повинна ґрунтуватися на комплексному аналізі різних складових ігрової діяльності [102]. Тренери підкреслюють технічну підготовку, як один із ключових компонентів у відборі та розвитку юних футболістів [122]. Серед технічних елементів особливе значення надається володінню м'ячем, зокрема - контролю м'яча, дриблінгу, точному першому дотику, якості передач або удару, а також здатності виконувати технічні дії під тиском суперника [35, 122, 34].

До важливих критеріїв тактичної підготовленості футболістів всіх позицій Larkin P., & O'Connor D. відносять здатність приймати рішення та адаптуватися до ігрових ситуацій [122].

До психологічних характеристик науковці Larkin P., & O'Connor D. включають позитивне ставлення та здатність до навчання [122]. Когнітивні здібності юних спортсменів важливі для прогнозування потенціалу та його ігрової ефективності в тактичних і технічних аспектах [29]. Korte, F., Link, D., Groll, J., & Lames, M. зазначають, що захисники мають високу увагу та меншу імпульсивність, що важливо для оборонних дій. Завдяки цим якостям вони демонструють ефективність у складних ігрових епізодах, зокрема в ситуаціях втрати контролю над м'ячем, швидких переходів суперника в атаку або необхідності негайного реагування під тиском [116].

Дослідження Honey, C., Mahabal, A., & Bellana, B. підкреслили, що інтерес, мотивація і радість призводять до більш самоорганізованого навчання і виступає одним із факторів, що достовірно корелює з досягненням високого рівня майстерності та успіхом в спорті [99]. Дослідження також визначили психологічні фактори, такі як впевненість у собі, стійкість, концентрація, відданість, дисциплінованість, адаптивність, мотивація та здатність справлятися з різними викликами, як значущі предиктори розвитку та подальшого успіху [96, 213, 216, 230, 202, 129]. Крім того, здається, що існує все більш широкий консенсус щодо того, що ця сфера є важливою і привертає більше уваги як у виявленні, так і в розвитку молодих талановитих гравців [144].

У межах якісного дослідження, проведеного Fuhre, J., Øygard, A., & Sæther, S. A. серед тренерів регіональних збірних команд та академій, що функціонують під егідою Федерації футболу Норвегії, було проаналізовано критерії, які використовуються для ідентифікації футбольного таланту серед юнаків віком 13 - 16 років. Основна мета полягала у визначенні навичок та характеристик, які тренери вважають ключовими для прийняття рішень щодо включення гравців до складу команд, а також у з'ясуванні ролі ефекту відносного віку у цьому процесі. Більшість респондентів однозначно визначили технічні й тактичні навички як пріоритетні у віковій групі 13–16 років. Серед них було виділено контроль м'яча, дриблінг, якість першого дотику та здатність приймати рішення в ігрових ситуаціях.

Такі характеристики вважаються визначальними у формуванні уявлення про наявність ігрового таланту на цьому етапі розвитку спортсмена [79]. Водночас окремі тренери продемонстрували ширше розуміння поняття "талант", включаючи в нього внутрішню мотивацію до тренувань, інтерес до футбольної діяльності та задоволення від самого процесу участі у грі. Вони наголошували, що ці чинники, хоч і менш помітні на етапі початкового відбору, мають суттєвий вплив на довгострокову динаміку спортивного розвитку. У цьому контексті респонденти розрізняли поняття поточних здібностей гравця та його потенціалу

до зростання. Поточні навички можуть забезпечити короткострокову перевагу, однак досягнення високих спортивних результатів у перспективі потребує таких компонентів, як стійка мотивація, самодисципліна, здатність до самоорганізації та обґрунтованих життєвих виборів.

Окремо тренери звертали увагу на ефект відносного віку, визнаючи, що гравці, народжені у першому кварталі календарного року, нерідко мають перевагу у фізичному розвитку, яка помилково інтерпретується як вищий рівень здібностей. При цьому системні механізми врахування або компенсації цього ефекту під час відбору залишаються неформалізованими, за словами тренерів, ці фактори важче виявити на ранній стадії, і вони вказують на різницю між здібностями та потенціалом [147]. Психологічні характеристики, такі як увага та імпульсивність, варіюються залежно від позиції, що представлено в наукових дослідженнях Moreira, L., Malloy-Diniz, L., Pinheiro, G., & Costa, V. Захисники та опорні півзахисники демонструють вищий рівень уваги та меншу імпульсивність порівняно з фланговими та атакуючими півзахисниками [141]. Для захисника важливими є просторово-часова орієнтація, високий рівень зорово-рухової координації та агресивність у боротьбі за м'яч, тоді як для нападника - швидкість прийняття рішень, техніка завершення атак і психологічна впевненість. У цьому контексті особливого значення набуває інтеграція критеріїв, що відповідають специфіці кожного амплуа, у загальну модель спортивного відбору. Це дозволяє забезпечити більш точну ідентифікацію перспективних гравців та сформувати підґрунтя для подальшого індивідуалізованого розвитку. Відбір юних футболістів має ґрунтуватися на комплексній оцінці, що враховує не лише поточний рівень підготовленості, а й потенціал розвитку. Півзахисники, особливо центральні, долають найбільшу відстань під час гри та мають високі показники витривалості. Вони також мають розвинене тактичне мислення, зокрема аналітичність та гнучкість. Нападники є найшвидшими та найагресивнішими гравцями, з високими показниками вибухової сили. Вони мають високий рівень тактичного мислення, зокрема аналітичність та передбачуваність також добре розвинене

тактичне мислення, що включає аналітичність та гнучкість. Півзахисники мають розвинену обізнаність та глибину мислення, що дозволяє їм ефективно керувати грою. Захисники відзначаються високою передбачуваністю та гнучкістю, що допомагає їм у захисних діях. Також захисники та опорні півзахисники є більш уважними та менш імпульсивними, що важливо для оборонних дій. Флангові захисники та атакуючі півзахисники мають тенденцію до більшої імпульсивності [163]. З погляду впливу фізіологічних факторів, молоді спортсмени, як правило, демонструють вищі результати порівняно з менш кваліфікованими однолітками, що узгоджується з аналогічними спостереженнями у дорослому футболі [59].

Перцептивно-когнітивні характеристики, такі як прийняття рішень, позиціонування та розуміння гри, були виділені тренерами та практиками як особливо важливі [122, 35, 168], тоді як антропометричні, фізіологічні, психічні та соціальні фактори були визнані менш важливими тренерами та практиками [122, 35, 168]. Але у дослідженні Bergkamp et al. [35] антропометричні та фізіологічні фактори були визнані скаутами-учасниками такими ж важливими, як і тактичні навички. Роль коуча по відношенню до виявлення таланту також пов'язана зі сприйняттям тренером навичок, важливих для досягнення успіху на елітному рівні, і усвідомленням того, як він найбільш ефективно їх розвиває [149, 192]. Таким чином, дослідження свідчить про те, що цілісний підхід до виявлення та розвитку таланту, який включає технічні фактори, психічні фактори, фізіологічні фактори та соціальні фактори, такі як сімейні відносини, підтримка батьків, навчальне навантаження тощо, може забезпечити краще розуміння та прийняття рішень при спробі виявити талант [220, 175, 212].

Зокрема, технічні та тактичні навички, такі як контроль м'яча, дриблінг, пас, креативність, позиціонування та прийняття рішень, виявилися дійсними предикторами майбутнього успіху [103, 120, 142, 171]. Кілька тренерів у цьому дослідженні також наголошували на розумінні гри та позиціонуванні як на важливих тактичних якостях, що узгоджується з попередніми дослідженнями як якісних досліджень [34, 44, 128], так і кількісних досліджень [122, 35, 168].

Тренери також згадують мотивацію гравця, його готовність вчитися та тренуватися, і, можливо, найголовніше, радість, яку вони отримують від гри, як важливі фактори. Це дещо відрізняється від специфічної для спорту спрямованості багатьох тренерів, але, тим не менш, показує широке розуміння, пов'язане зі складністю виявлення та виховання талантів. Це також узгоджується з дослідженнями рис та особистостей, які досягли найвищого рівня у своїх видах спорту, які висвітлюють внутрішнє прагнення, дисципліну та мотивацію наступних спортсменів, а також показують відмінності між особистостями, навіть якщо деякі риси схожі [96, 216, 230, 202].

Відбір талантів передбачає залучення перспективних гравців до програм розвитку. Під терміном «відбір талантів» (Williams і Reilly, 2000) мають на увазі процес виявлення спортсменів, які мають потенціал стати елітними футболістами (ідентифікація талантів). Головна мета цього процесу – визначити найбільш обдарованих молодих гравців і надати їм можливість розвиватися у сприятливих умовах [221]. Очевидно, що найкращою стратегією розвитку талантів є системна та безперервна підтримка кожного молодого футболіста, що дозволяє максимально реалізувати його потенціал [48]. Однак обмежені ресурси футбольних організацій змушують їх здійснювати як відбір, так і відсіювання спортсменів, що може призводити до втрати потенційних талантів. Проте це є необхідним для концентрації уваги на гравцях із найбільшими шансами досягнути елітного рівня [195]. Такий підхід потребує високої точності у прогнозуванні спортивного потенціалу, що вимагає застосування науково обґрунтованих методів оцінювання, зокрема багатофакторного аналізу техніко-тактичних, фізіологічних, психологічних та когнітивних характеристик.

1.3. Методи діагностики та тестування в системі відбору юних футболістів

Через потребу у відборі талантів у футболі фахівці постійно шукають найбільш ефективні методи діагностики та тестування. Незважаючи на те, що багатовимірні підходи до відбору були запропоновані Abbott et al., Vaeyens et al., Williams i Reilly [14, 213, 221] більшість клубів і федерацій досі орієнтуються переважно на суб'єктивні оцінки тренерів [44]. Сучасні методи ухвалення рішень та алгоритми машинного навчання дедалі частіше застосовуються для вдосконалення процесу відбору гравців (Ati et al., 2023).

Таким чином, Larkin i Reeves, наголошують, що спостерігається розрив між науковими рекомендаціями та реальною практикою у футбольних організаціях [121]. Наразі не проводилося безпосереднього порівняння різних методологічних підходів до відбору талантів. Залишається невідомим, який із підходів до відбору талантів (оцінка тренерів, моторні тести, багатовимірний аналіз) є найкращим у прогнозуванні майбутніх успіхів молодих футболістів [180].

Наукова спільнота має різні погляди щодо ефективності суб'єктивних тренерських оцінок у процесі відбору футбольних талантів. Комплексний підхід дозволяє тренерам аналізувати гравців з різних перспектив і робити цілісні висновки про їхній потенціал [39]. Однак існує думка, що рішення тренерів під час відбору гравців часто ґрунтуються на суб'єктивних відчуттях [107, 128], а єдиної загальноприйнятої моделі визначення таланту у футболі, як зазначає Jokuschies et al., досі немає [108].

Поєднання суб'єктивних оцінок тренерів з науковими даними може підвищити ефективність відбору [185]. Використання багатовимірних моделей, як зазначають Sieghartsleitner, R., Zuber, C., Zibung, M., & Conzelmann, A., включають фізичні, технічні, тактичні та психологічні аспекти, і вони є найбільш ефективним у відборі спортсменів [185].

Крім того, оцінка ігрової ефективності може залежати від кількості активних дій футболіста у матчі, а також від рівня його біологічної зрілості [209,

50]. Спеціалізовані тести, орієнтовані на оцінку технічних навичок, мають вищу прогностичну цінність, ніж загальні моторні випробування, хоча їхня надійність є менш стабільною [125]. Окрім тренерських оцінок і моторних тестів, наукові підходи до багатовимірного моделювання у відборі футбольних талантів також враховують психологічні особливості, підтримку сім'ї та історію тренувань як потенційні предиктори майбутнього успіху [74, 103, 221].

Загалом, кожен із поширених і рекомендованих підходів до відбору талантів має як переваги, так і недоліки. Тренерські оцінки, будучи суб'єктивними за своєю природою, часто стають предметом дискусій щодо їхньої психометричної надійності (Johansson i Fahlén, 2017; Jokuschies et al., 2017; Lund i Söderström, 2017). [107, 108]. Водночас їхня головна перевага полягає в комплексному підході, що дозволяє тренерам аналізувати різні аспекти гри та оцінювати гравця загалом. Це забезпечує певну перевагу перед іншими методами оцінювання, оскільки спрощує ухвалення рішень щодо відбору або відсіювання футболістів на різних етапах їх підготовки [39]. Суб'єктивна оцінка тренерів враховує унікальні аспекти гри футболіста, які не завжди можна виміряти статистично. Однак для максимально точного аналізу варто поєднувати її з об'єктивними показниками (даними аналітики, GPS-трекерами, відеоаналізом), щоб мінімізувати вплив упередженості та випадковості.

На противагу цьому, моторні тести та багатовимірні методи оцінювання визнаються науковою спільнотою та фахівцями у сфері спорту як більш об'єктивні та надійні. Однак їхня здатність точно передбачати майбутній успіх у футболі ще не має достатньо доказів [175]. Крім того, результати цих тестів базуються на численних змінних, що охоплюють різні аспекти гри, і процес інтеграції цих показників у загальну оцінку футболіста є досить складним [200, 201, 36]. Це створює труднощі, особливо коли необхідно ухвалити фінальне рішення щодо конкретного гравця. Через відсутність однозначності у виборі оптимального методу відбору талантів зростає інтерес до проведення прямих порівняльних досліджень їхньої прогностичної ефективності [39, 180]. Оскільки

комбіноване використання методик вже поширене у футбольній сфері (наприклад, поєднання тренерських оцінок і моторних тестів, або дозволяє отримати комплекснішу оцінку кожного гравця (поєднання тренерських оцінок із багатовимірними даними). Останній підхід вважається особливо перспективним для прогнозування майбутніх досягнень спортсменів [167, 232].

Для оцінки психологічних характеристик спортсменів та подальшого їх відбору використовуються стандартизовані методики, такі як: Psychological Characteristics of Developing Excellence Questionnaire (PCDEQ), Sport Motivation Scale, Athletic Coping Skills Inventory. Деякі дослідження поєднують ці інструменти з фізичними та технічними оцінками за допомогою інтегрованих моделей і класифікаторів машинного навчання. Мотивація, навички подолання труднощів і впевненість у собі, психологічна стійкість, самоконтроль і позитивне ставлення, прийняття рішень, когнітивна гнучкість і усвідомлення себе є ключовими факторами, що відрізняють перспективних гравців. Отже, психологічні оцінки використані самостійно або в поєднанні з фізичними та технічними критеріями є важливими показниками для прийняття рішень щодо відбору талантів у юнацькому футболі.

Дослідження Altmann et al. (2024), присвячене аналізу факторів, що впливають на відбір юних футболістів у професійній академії в Німеччині протягом семи років (фізичні, фізіологічні, психологічні, технічні, медичні та позиційні параметри). В дослідженні взяли участь 409 гравців віком від 12 до 19 років і науковці застосували змішаний поздовжній підхід з застосуванням класифікаторів машинного навчання (XGBoost) для прогнозування переходу гравців до наступної вікової групи. Результатом дослідження були наступні висновки про те, що психологічні характеристики: мотиваційна структура, увага, конкуренція, когнітивна гнучкість — мали середню важливість у прогнозуванні відбору, а фізичні, фізіологічні та технічні параметри виявились найбільш значущими для відбору гравців, тоді як психологічні фактори мали додаткову, але не вирішальну роль. Це дослідження підкреслює важливість комплексного

підходу до оцінювання юних футболістів, де фізичні та технічні аспекти поєднуються з психологічними характеристиками для прийняття обґрунтованих рішень щодо їхнього розвитку та відбору, натомість дослідження Coelho e Silva et al., підкреслює, що процес відбору у футболі U14 часто базується на фізичній зрілості та его-орієнтації, що може призводити до переваги фізично розвинених гравців. Це вказує на необхідність врахування біологічного віку та психологічних аспектів при відборі, щоб уникнути упередженості та забезпечити рівні можливості для всіх гравців [45].

Дослідження Dugdale et al., підкреслює, що повторний відбір гравців більше залежить від їхніх технічних, психологічних та фізичних якостей, а не від антропометричних показників чи біологічної зрілості. Це свідчить про те, що пізніше дозріваючі гравці також мають високі шанси на успіх, якщо вони демонструють відповідні навички та ментальні якості [64].

Результати дослідження Feichtinger & Höner, підкреслюють важливість врахування динаміки розвитку психологічних характеристик у процесі відбору та підготовки юних футболістів. Зокрема, необхідно зосередитися на розвитку мотивації досягнень, вольових якостей та позитивного самосприйняття, які є ключовими для успішного переходу до вищих рівнів гри. Forsman, H., Blomqvist, M., & Luhtanen, P. у своїх дослідженнях використовували опитувальник Psychological Skills Inventory for Sports (PSIS-R-5), який оцінює такі психологічні навички, як мотивація, впевненість у собі, концентрація, ментальна підготовка та інші. Вченими було виявлено, що гравці з вищим рівнем мотиваційних навичок мали кращі шанси на успішну спортивну кар'єру. Хоча дослідження зосереджувалося на мотивації, також було зазначено, що такі фактори, як впевненість у собі та концентрація, можуть впливати на результативність гравців [77].

Дослідження Kelly, A. L., Williams, C. A., Jackson, D. T., Turnnidge, J., Reeves, M. J., Dugdale, J. H., & Wilson, M. R. підкреслює важливість врахування соціально-економічного контексту та психологічних характеристик при відборі та

розвитку юних футболістів. Гравці з менш привілейованих соціальних верств можуть демонструвати вищий рівень психологічної стійкості, що є ключовим фактором для успішного розвитку в академічному середовищі.

Дослідження Kite, R. J., Noon, M. R., Morris, R., Mundy, P., & Clarke, N. D. підкреслює необхідність поєднання об'єктивних та суб'єктивних методів оцінювання у процесі відбору гравців. Врахування як фізичних, так і психологічних характеристик, а також усвідомлення потенційних упереджень, може сприяти більш ефективному процесу відбору в футбольних академіях. Дослідження Zuber, C., Zibung, M., & Conzelmann, A. підкреслює важливість комплексної оцінки мотиваційних характеристик юних футболістів для прогнозування їхнього майбутнього успіху. Виявлені мотиваційні патерни можуть служити інструментом для ідентифікації перспективних гравців та розробки індивідуалізованих програм розвитку [233]. HSBST є валідним та надійним інструментом для оцінювання поведінкових характеристик юних футболістів під час матчів, що може бути корисним для тренерів та скаутів у процесі ідентифікації талантів. Розробка HSBST заповнює прогалину в об'єктивному оцінюванні психологічних та поведінкових характеристик юних футболістів під час ігрових ситуацій. Інструмент дозволяє тренерам та скаутам систематично оцінювати ключові якості гравців, що сприяє більш обґрунтованому прийняттю рішень щодо відбору та розвитку талантів [170].

Психологічні характеристики, які формуються з юного віку, мають реальний прогностичний потенціал для визначення того, хто досягне елітного рівня у футболі. дослідження надає науково обґрунтовану основу для включення психологічної діагностики у процес відбору та розвитку юних гравців. Дослідження Saward, C., Morris, J. G., Nevill, M. E., Minniti, A. M., & Sunderland, C. підтверджує, що високий рівень психічної саморегуляції, стресостійкості та прагнення до самовдосконалення - ключові чинники у розвитку футбольного таланту [177].

У віці раннього підліткового періоду (категорії U13/U14) специфічні технічні вміння вважаються більш точним прогностичним показником майбутніх досягнень у спорті, ніж загальні фізіологічні тести. Такі тести на специфічні моторні навички (SMP), як-от контроль м'яча (дриблінг), жонглювання та удари по воротах, демонструють меншу залежність від індивідуальних темпів біологічного дозрівання, що робить їх більш надійними під час селекції перспективних гравців [186].

У дослідженні, проведеному Towlson, C., Core, E., Perry, J. L., Court, D., Levett, N. та Smith, M., було організовано онлайн-опитування, де учасники оцінювали важливість різних характеристик гравців згідно з моделлю FA Four Corner Model (яка включає технічні, тактичні, фізичні та психологічні компоненти). Тренери високо оцінили значення психологічних якостей, зокрема впевненості в собі, мотивації та стресостійкості, підкреслюючи їхню ключову роль у розвитку молодих футболістів.

Результати цього дослідження свідчать про необхідність індивідуального підходу у навчально-тренувальному процесі, з урахуванням вікових особливостей, позиції на полі та психологічного портрету спортсмена. Зокрема, у молодших вікових категоріях (U9–U12) пріоритет надається розвитку технічних навичок, тоді як у старших групах (U13–U16) більше уваги приділяється психологічній підготовці. Також було встановлено, що значущість певних характеристик змінюється залежно від амплуа гравця. Наприклад, для воротарів особливо важливими є концентрація та впевненість, а для нападників - креативність і здатність приймати швидкі рішення [204].

У Додатку А представлено систематизовані підходи до психодіагностики, які застосовуються у спортивній сфері для виявлення та розвитку потенціалу молодих футболістів. З метою узагальнення сучасних наукових тенденцій подано підсумкову таблицю емпіричних досліджень, у якій відображено типи досліджень, вікові групи, використовувані інструменти оцінювання та домінантні психологічні характеристики. Аналіз свідчить про зростаючу вагу психологічних

чинників у процесі селекції. Найбільш досліджуваними є такі риси, як мотиваційна орієнтація, впевненість у собі, психологічна стійкість та здатність до саморегуляції. Серед інструментів використовуються як опитувальники (зокрема PCDEQ, ACSI-28), так і інтерв'ю або навіть алгоритми машинного навчання.

Найвищу точність при оцінюванні потенціалу демонструють інтегровані підходи, які поєднують кількісні (об'єктивні тести) та якісні (оцінки тренерів) показники. Водночас, різноманіття інструментів та підходів створює труднощі при порівнянні результатів різних досліджень і ускладнює створення єдиних стандартів для психологічного відбору. Така варіативність підкреслює багатокomпонентність і складність психологічної оцінки у футбольному середовищі.

Психологічні характеристики відіграють ключову роль у процесі ідентифікації спортивних талантів у футболі, особливо на етапах попереднього та спеціалізованого відбору. З-поміж них найбільш вагомими предикторами ефективної ігрової діяльності вважаються мотивація, цілеспрямованість, впевненість у собі та психологічна стійкість.

Одним із найпоширеніших інструментів для комплексної оцінки психологічного потенціалу молодих спортсменів є PCDE (Psychological Characteristics of Developing Excellence) - стандартизована методика, що дозволяє виявити рівень сформованості ключових якостей, необхідних для досягнення спортивної майстерності (табл.1.1).

У систематичних оглядах (Murr et al., 2018; Koopmann et al., 2020) вказується, що поперечні та поздовжні дослідження є домінуючими методологіями у вивченні впливу психологічних чинників на успішність юних футболістів. Основна увага приділяється віковим групам U14 та U17, хоча деякі автори досліджують і молодших/старших гравців.

До найчастіше використовуваних об'єктивних методів психологічного тестування належать: PCDEQ / PCDEQ2 – оцінка психологічних характеристик розвитку спортивної досконалості; Sport Motivation Scale (SMS) - вимірювання

загального рівня мотивації [88]; Athletic Coping Skills Inventory (ACSI-28) - діагностика навичок подолання труднощів [225]; Self-Determination Scale - вивчення рівня автономності і самовизначення [54, 24].

Таблиця 1.1

**Методи психологічної діагностики у футболі
та географія їх застосування**

Метод / Інструмент	Країна використання	Дослідження
PCDEQ / PCDEQ2	Велика Британія	Toering, T., Elferink-Gemser, M. T., Jordet, G., & Visscher, C. (2009) [202].
Sport Motivation Scale (SMS)	Португалія	Guedes, D. P., & Silva, A. J. (2023) [88].
Athletic Coping Skills Inventory (ACSI-28)	Туреччина	Yıldırım, M., & Oruç, M. (2021) [225].
Self-Determination Scale	Португалія	Delrue, J., Vansteenkiste, M., Mouratidis, A., & Haerens, L. (2023) [54, 24].
Achievement Motives Scale – Sport	Німеччина	Wang, C. K. J., & Biddle, S. J. H. (2001) [219].
Sport Orientation Questionnaire	Китай	Li, C., Wang, C. K. J., & Pyun, D. Y. (2020) [124].
Psychological Performance Inventory (PPI)	Іспанія	Kolayış, H., & Sarı, İ. (2021) [115].
Psychological Skills Inventory for Sports (PSIS-R-5)	Швейцарія, Німеччина, Чехія, Швеція	Junge, A., Dvořák, J., Rosch, D., Graf-Baumann, T., Chomiak, J., & Peterson, L. (2000) [109].
Brief Self-Control Scale (BSCS)	Німеччина	Zuber, C., Zibung, M., & Conzelmann, A. (2019) [234].

Наведені тести дозволяють виявити не лише поточний психологічний профіль спортсмена, а й його адаптивність до вимог спортивної діяльності. Хоча деякі інструменти, як-от Psychological Performance Inventory (PPI) [115], PSIS-R-5 [109] чи Brief Self-Control Scale (BSCS) [234], використовуються рідше, вони

дають можливість деталізувати окремі аспекти - зокрема самоконтроль, концентрацію або мотиваційні стратегії. У ряді досліджень важливою складовою системи відбору виступають суб'єктивні спостереження та експертні оцінки тренерів, які аналізують поведінкові патерни, рівень емоційної стабільності, а також особистісні риси спортсменів. Проте слід враховувати можливість когнітивних викривлень, які можуть знижувати об'єктивність такого типу оцінки. Зростає частка досліджень, де застосовуються багатовимірні моделі оцінки, що поєднують кілька інструментів та джерел інформації. Altmann et al. [21] застосували алгоритми машинного навчання для аналізу комплексних психологічних та ігрових параметрів; Robinson et al. [170] запропонували інструмент Hull Soccer Behavioural Scoring Tool, що поєднує об'єктивні тести та експертну оцінку поведінки гравця; Sieghartsleitner et al. (2019) використовували багатокомпонентну модель з включенням психометричних опитувальників, аналізу ігрової динаміки та соціальних характеристик [186].

Зокрема, Den Hartigh та співавт. підкреслюють переваги використання актуарного підходу до відбору спортсменів, який базується на заздалегідь визначених правилах прийняття рішень, порівняно з традиційними суб'єктивними оцінками тренерів. Вони також рекомендують застосовувати методи, що враховують динамічний розвиток талантів, замість статичних оцінок, які не відображають змін у здібностях гравців з часом [56].

Загалом, тенденції сучасної науки свідчать про переорієнтацію від одномірного тестування до системного аналізу із залученням психології, нейронаук, біомеханіки та цифрових технологій.

1.4. Психологічні характеристики футболістів у структурі відбору за ігровими амплуа

Процес ідентифікації футбольних талантів потребує не лише аналізу техніко-тактичної і фізичної підготовленості, а й урахування психологічних характеристик, що формують основу для розвитку спортсмена залежно від його ігрового амплуа. Сучасні дослідження дозволяють виокремити три основні категорії психологічних якостей: характеристики, пов'язані з результативністю, особистісні фактори та когнітивні здібності. Кожна з них має своє значення для ефективності у конкретних ігрових ролях. До характеристик, пов'язаних з результативністю, належать мотивація, навички подолання труднощів і впевненість у собі. Мотивація є одним із найстабільніших і найпоширеніших предикторів відбору у футболі [77, 233]. Гравці з високою внутрішньою мотивацією частіше потрапляють до складу національних збірних. Навички подолання труднощів виявляються особливо критичними в умовах тиску, що підтверджено дослідженнями [176]. Впевненість у собі, за даними Towlson et al., Forsman et al., відрізняють гравців до і після пікового періоду росту, а також є ключовим елементом в оцінці психологічного профілю спортсмена [77, 78, 204, 205, 206].

Сучасна система спортивного відбору потребує науково обґрунтованої інтеграції фізичних, техніко-тактичних та психологічних чинників. У цьому контексті суттєвий інтерес становлять підходи, запропоновані Зайцевою Ю. та Момот О., які у своїй праці «Психологічні критерії спортивного відбору» здійснили спробу системного аналізу психічних характеристик, що визначають ефективність та перспективність юного спортсмена [7]. Під психологічними критеріями відбору автори мають на увазі стійкі індивідуально-психологічні особливості, які впливають на здатність спортсмена адаптуватися до вимог тренувального процесу, змагальної діяльності та командної взаємодії. Вченими було запропоновано низку ключових психологічних показників, таких як: мотивація до досягнення (орієнтація на результат, самореалізацію та подолання

труднощів); емоційна стабільність (здатність до емоційного самоконтролю в умовах стресу); розвинені вольові якості (цілеспрямованість, рішучість, витривалість у складних умовах); когнітивна зосередженість (працездатність, концентрація уваги, точність дій); соціально-психологічна адаптивність (ефективна взаємодія в колективі, командна підтримка).

Автори акцентують увагу на необхідності використання комплексних психодіагностичних методів, що включають анкетування, психологічне тестування, спостереження, а також експертні оцінки тренерів. Застосування даного інструментарію дозволяє більш об'єктивно визначити рівень психологічної готовності спортсмена до змагального навантаження та адаптації до професійної діяльності у спорті. Значущість праці Зайцевої Ю. та Момот О. полягає в тому, що вони пропонують модульну модель оцінювання, що є адаптивною до різних видів спорту та етапів підготовки. Така модель може використовуватись як у процесі первинного відбору, так і на етапах моніторингу ефективності тренувальної діяльності [2]. Модульна модель оцінювання, про яку йдеться в статті Зайцевої та Момот, - це структурований підхід до відбору спортсменів, при якому психологічні характеристики оцінюються не як єдиний інтегральний показник, а як набір окремих блоків (модулів). Кожен модуль відповідає за певний психічний аспект або функціональну характеристику спортсмена. Кожен модуль - це окрема група психологічних критеріїв: 1- мотиваційний модуль, 2 - емоційно-вольовий модуль, 3 - когнітивний (пізнавальний) модуль, 4 - соціально-психологічний модуль. Оцінювання кожного модуля здійснюється за допомогою спеціалізованих психодіагностичних методик. Результати в кожному модулі мають свою вагу й можуть поєднуватись в загальну оцінку (індекс придатності або перспективності).

Переваги модульної моделі оцінювання полягають у її здатності індивідуалізувати процес спортивного відбору відповідно до специфіки виду спорту або навіть конкретного ігрового амплуа, забезпечувати гнучкість і адаптивність у контексті багаторічної підготовки спортсмена, здійснювати

динамічне оцінювання на різних етапах його спортивного розвитку, а також надавати можливість тренерам і спортивним психологам своєчасно виявляти як потенційні зони росту, так і зони ризику у психологічному профілі атлета.

Особистісні фактори, такі як психологічна стійкість, самоконтроль і позитивне ставлення, є базовими для формування довготривалої успішної кар'єри футболіста наголошують Benítez-Sillero et al. (2021) та Robinson et al. (2024) [170]. Вчені визначають психологічну стійкість як один із найважливіших параметрів у віковому розрізі, що має прогностичну цінність. Самоконтроль, згідно з Wolff et al. [224], значно відрізняє елітних футболістів від менш успішних, що підтверджується високим статистичним показником (Bayes factor = 54.99). Позитивне ставлення, на думку Towlson et al. [206], сприяє адаптації до мінливих умов тренувального та змагального середовища.

До когнітивних здібностей належать здатність до прийняття рішень, когнітивна гнучкість та самоусвідомлення. Згідно з Robinson et al., прийняття рішень є однією з трьох провідних характеристик, що визначають потенціал гравця. Altmann et al. відзначають, що когнітивна гнучкість є значущим предиктором адаптивності в умовах швидкозмінної ігрової динаміки. Wixey et al. підкреслюють важливість самоусвідомлення як чинника рефлексивного розвитку гравців у процесі формування елітного футбольного рівня [223].

Психологічні характеристики набувають дедалі більшої уваги в системі відбору футболістів. Зокрема, мотивація, вольові якості та здатність до саморегуляції вважаються ключовими факторами [82]. Тренери часто оцінюють потенціал футболістів, спираючись саме на їхні психологічні риси [108]. Однак низка факторів, таких як недостатнє розуміння змін особистості з віком, труднощі у вимірюванні психологічних показників та використання різних методологічних підходів у дослідженнях, ускладнює визначення реального значення психологічних характеристик у відборі юних футболістів [82, 175].

Наукові дослідження в галузі спортивного таланту підкреслюють важливість психологічних характеристик для успішного розвитку перспективних

спортсменів, що дозволяє їм досягти найвищого рівня майстерності. Зокрема, мотивація досягнень вважається одним із ключових факторів у цьому процесі [129]. Однак теоретичні дослідження та емпіричні роботи зосереджені переважно на виявленні зв'язку між мотивацією досягнень та спортивними результатами, тоді як природа цього зв'язку залишається невизначеною.

Питання про те, чи існує позитивний зв'язок між рівнем мотивації досягнень та спортивними досягненнями, було досить широко вивчене в межах емпіричних досліджень [70]. Позитивна кореляція між мотивацією досягнень та спортивними результатами пов'язана насамперед із прагненням до успіху, тоді як страх перед невдачею, який є другою класичною складовою мотивації досягнень, має негативний вплив на результати. Однак залишається нез'ясованим, яким чином мотивація досягнень безпосередньо впливає на спортивну продуктивність [181]. Розглядаючи цей взаємозв'язок, можна знайти твердження як у моделях спортивного таланту, так і в моделях спортивної продуктивності. Моделі талантів описують вплив індивідуальних здібностей на спортивні результати у віці пікової продуктивності або на етапах їхнього розвитку. Моделі продуктивності пояснюють, як формується безпосередній спортивний результат. Повздовжний аналіз моделей запропонованих у літературі [231] найкраще пояснює як саме мотив досягнення впливає на результативність спортсменів у довгостроковій перспективі. Мотивація досягнення відіграє важливу роль у розвитку пікової спортивної продуктивності. Результати дослідження показали, що модель Main Effect Model найкраще відображає зв'язок між мотивом досягнення та спортивною продуктивністю через шість місяців, ці дослідження узгоджуються з припущеннями Baker & Horton [31]. Досліджуючи взаємозв'язок між надією на успіх і страхом невдачі вченими було виявлено негативний зв'язок між надією на успіх і страхом невдачі. Оптимізм і низький рівень тривожності у спортсменів, які мотивовані на успіх, позитивно проявляються у грі – зокрема, у впевненості в собі, наполегливості та самовіддачі навіть у складних ситуаціях. На відміну від очікувань, страх перед невдачею не виявив жодного значущого впливу на

спортивну продуктивність через пів року. У спортсменів, які вже мали високий рівень мотивації досягнення не було виявлено впливу на покращення фізичної підготовки, технічних навичок, це суперечить попереднім дослідженням. Як припускає Schorer et al., мотив досягнення впливає на тренувальний процес у більш довгостроковій перспективі, або стає визначальним на пізніших етапах розвитку спортсмена, коли він бере більше відповідальності за свій тренувальний процес [181]. Крім того, мотивація досягнення може впливати не на кількість тренувань, а на їхню якість та інтенсивність. Модель множинного основного ефекту Multiple Main Effect Model також демонструє важливі закономірності, окрім мотивації, фізична і технічна підготовка спортсменів суттєво впливають на результативність через пів року. Успішність у футболі повинна пояснюватися мультифакторним підходом. Попри те, що розширена Multiple Main Effect Model враховує більше змінних і пояснює найбільшу частку варіації у продуктивності спортсменів (33%), вона має вищу складність та нижчу відтворюваність через велику кількість змінних. Успіх у спорті може підсилювати мотивацію. Для досягнення успіху у футболі важливо не лише бути мотивованим, а й володіти високим рівнем фізичної та технічної підготовки. Для більш точного визначення впливу мотивації на продуктивність потрібно: вимірювати мотиваційні фактори та результативність у кількох точках часу; відстежувати динаміку змін протягом кількох років; аналізувати, чи змінюється ефект мотивації з віком [231].

Вплив мотивації може змінюватися на вищому рівні майстерності, залишається лише питання чи залишається мотив досягнення важливим фактором у професійних футболістів або ж інші фактори стають більш значущими. Низькі показники у фізичній підготовці можуть компенсуватися високою тактичною грамотністю [14]. Успішність футболіста може формуватися різними комбінаціями факторів, які змінюються на різних етапах кар'єри. Футбольна результативність – це багатофакторний процес, який неможливо пояснити лише одним фактором. Хоча мотивація є важливим елементом, її вплив змінюється з часом, і майбутні дослідження повинні враховувати цю динаміку.

Психологічні характеристики футболістів суттєво залежать від їхньої позиції на полі. Нападники зазвичай мають вищий рівень мотивації та впевненості, захисники - кращі навички релаксації, а півзахисники можуть потребувати додаткової підтримки у розвитку психологічних навичок. Розуміння цих відмінностей може допомогти тренерам у розробці індивідуальних програм тренувань для оптимізації гри кожного гравця. Психологічні якості є важливими для успішної гри воротаря у футболі. Вони впливають на його здатність реагувати на різні ігрові ситуації та приймати рішення під тиском. До основних психологічних якостей воротаря відноситься контроль стресу та самовпевненість. Воротарі мають найкращий психологічний профіль серед інших позицій, що включає високий рівень самовпевненості та контролю стресу що дозволяє їм ефективно діяти в умовах високого тиску [23].

Також, увага є критично важливою для воротарів, оскільки вона допомагає їм швидко обробляти інформацію та приймати рішення в динамічних ігрових ситуаціях; реактивність і вибухова сила також є важливими для виконання швидких і точних дій [140]. Воротарі демонструють вищі показники в таких психологічних навичках, як подолання труднощів, концентрація, підготовка до цілей, а також впевненість і мотивація до досягнень [123]. Дослідження Rahul, R., & Anand, M. показали, що немає значної кореляції між такими факторами, як мотивація до досягнень, тривожність, стрес і здатність до реакції, з успішністю у відбитті пенальті [166]. Spielmann, J., Otte, F., Schumacher, T., Mayer, J., & Klatt, S. виявили значні відмінності в рівнях згоди та нейротизму між воротарями різного рівня майстерності та статі [191]. Психологічні якості, такі як контроль стресу, увага, реактивність і впевненість, є ключовими для успішної гри воротаря. Вони допомагають воротарям ефективно діяти в умовах високого тиску та приймати швидкі рішення. Розвиток цих якостей може значно покращити ефективність їхньої гри та загальний внесок у команду.

Психологічні характеристики футболістів можуть варіюватися залежно від їх ігрових амплуа, хоча дослідження Kishore, V. показують, що ці відмінності не

завжди є значними. Дослідження не виявило значних відмінностей у психологічній стійкості між захисниками, півзахисниками та нападниками. Це свідчить про те, що психологічна стійкість може бути подібною незалежно від ігрової позиції [113].

Pshenychna, L., Kondratyuk, S., Shcherbak, T., Kuzikov, B., & Kuzikova, S. зазначають, що існують певні індивідуально-психологічні відмінності між футболістами різних ігрових амплуа [165]. Воротарі мають найкращий психологічний профіль, тоді як гравці на позиціях півзахисника та нападника мають меншу самовпевненість і контроль стресу [22]. Психологічні навички є важливими для ефективності гри, але їх вплив на майбутню продуктивність у футболі є незначним і потребує подальших досліджень [105].

Хоча існують певні індивідуально-психологічні відмінності між футболістами різних ігрових амплуа, загалом психологічні характеристики, такі як стійкість і навички, можуть бути подібними. Важливо враховувати ці аспекти при підготовці гравців, але вони не повинні бути єдиним критерієм для оцінки їхньої ефективності. Нападники зазвичай демонструють вищий рівень мотивації, впевненості та активації порівняно з іншими позиціями. Це може бути пов'язано з їхньою роллю в атаці та необхідністю швидко приймати рішення під тиском. Захисники - гравці часто мають кращі навички релаксації, що допомагає їм зберігати спокій у критичних ситуаціях. Півзахисники, як правило, демонструють не високі рівні психологічних навичок у порівнянні з нападниками та захисниками, що може бути пов'язано з їхньою багатозадачністю на полі [146], а також вони можуть мати високий рівень контролю стресу [151]. Такі характеристики, як впевненість у собі, стійкість до стресу, мотивація та здатність до концентрації допомагають гравцям ефективно діяти під тиском і приймати швидкі рішення на полі, вміння управляти емоціями, встановлювати цілі, візуалізацію успіху та саморегуляцію сприяють покращенню продуктивності та розвитку гравця [144]. Гравці високого рівня мають кращу реакцію після фізичних навантажень, що може бути критично важливим для швидкого

прийняття рішень під час гри. Для успішної гри у футболі, спортсмени мають демонструвати високий рівень мотивації та здатність контролювати стрес [151]. Незважаючи на відсутність значних відмінностей у психологічній стійкості між різними позиціями, важливо розвивати цю навичку для кращих показників загальної продуктивності, зазначає Kishore V. [113].

Психологічні якості захисника у футболі є важливими для його успішної гри та розвитку кар'єри. Хоча дослідження не завжди виявляють значні відмінності між різними позиціями, певні психологічні характеристики можуть впливати на ефективність гри захисників. До основних психологічних якостей захисників відноситься стресостійкість та контроль емоцій, оскільки їх роль часто пов'язана з високим тиском під час гри [22]. Це допомагає їм приймати швидкі та ефективні рішення в критичних ситуаціях. Також, високий рівень концентрації та швидка реакція є важливими для захисників, оскільки вони повинні швидко реагувати на дії суперників і змінювати тактику гри [109]. Хоча дослідження Kishore, V. не виявили значних відмінностей у психологічній стійкості між різними позиціями, ця якість є важливою для всіх гравців, включаючи захисників [113]. Також, захисники повинні мати високий рівень взаємодії з командою, що включає вміння спілкуватися та координувати дії з іншими гравцями [152].

Отже, психологічні якості, такі як стресостійкість, концентрація, швидка реакція та командна взаємодія, є ключовими для успішної гри захисників у футболі. Ці характеристики допомагають їм ефективно виконувати свої обов'язки на полі та сприяють загальному успіху команди.

Таким чином, психологічні характеристики у структурі відбору футболістів повинні враховувати не лише загальний профіль спортсмена, а й специфіку його ігрового амплуа (табл.1.2). Для нападників більш важливою є мотивація, впевненість та когнітивна гнучкість, для захисників - психологічна стійкість і самоконтроль, а для воротарів - прийняття рішень і самоусвідомлення. Ці висновки свідчать про необхідність комплексного, роль-специфічного підходу до психологічної діагностики в системі підготовки юних футболістів.

У сучасному футболі психологічні характеристики спортсменів відіграють не менш важливу роль, ніж фізична підготовка та технічна майстерність.

Таблиця 1.2

Психологічні характеристики футболістів за ігровими амплуа

Амплуа	Психологічні характеристики	Джерело
Воротар	Висока концентрація уваги, самовладання в критичних ситуаціях, лідерські якості та комунікація, швидкість прийняття рішень, відповідальність за результат.	Spielmann, J., et al. (2024), [190].
Захисники	Впевненість у собі, рішучість у єдиноборствах, витривалість і готовність до високих навантажень, стратегічне мислення, командна взаємодія.	Kristjánisdóttir, H., et al. (2019), [117].
Опорний півзахисник	Висока концентрація уваги, швидкість прийняття рішень, стійкість до стресу, відповідальність за баланс між атакою і обороною.	Bonetti, L., et al. (2025), [37].
Центральний атакуючий півзахисник	Креативність та нестандартне мислення, швидке ухвалення рішень, емоційна витривалість, висока відповідальність за атаки.	
Флангові півзахисники	Рішучість при атаці, самовпевненість при грі один на один, гнучкість у прийнятті рішень.	
Нападники	Самовпевненість, швидкість ухвалення рішень, вміння грати під тиском.	

Особливу увагу слід приділяти впливу психологічного профілю гравця на його ефективність залежно від обраної ігрової позиції. Дослідження, проведене іспанськими науковцями González-Víllora et al., підтверджує існування статистично значущих відмінностей у психологічних характеристиках молодих футзалістів віком до 16 років відповідно до їхнього амплуа [85]. Зокрема, воротарі демонстрували найвищий рівень стресостійкості, самовпевненості та

концентрації, що пояснюється специфікою їхніх функцій, пов'язаних з відповідальністю за результат та необхідністю ухвалення рішень у стресових ситуаціях. Натомість гравці атакуючого плану, такі як півоти та універсали, виявили нижчий рівень впевненості у собі та контролю над емоціями.

Аналіз когнітивних та психологічних характеристик елітних футболістів дає змогу визначити психологічні патерни, що асоціюються з високою спортивною ефективністю. За результатами дослідження Bonetti et al., гравці вищого рівня демонструють вищу концентрацію уваги, швидше ухвалюють рішення, мають високий рівень емоційної стабільності, а також краще справляються зі стресом порівняно з загальною популяцією [37]. Висновки науковців можуть бути безпосередньо застосовані у процесі відбору юних футболістів. Зокрема, в процесі попередньої діагностики та психологічного тестування тренери та спортивні психологи можуть виявляти потенційно перспективних гравців не лише на основі технічних чи фізичних показників, а й спираючись на психологічні характеристики, які наближаються до профілю елітного гравця. Такий підхід дозволяє зменшити ризик суб'єктивності у відборі та сприяє формуванню збалансованих команд, де кожне амплуа представлено гравцем із відповідним психологічним потенціалом.

Узагальнення результатів емпіричних досліджень (табл. 1.3) дозволяє чітко виокремити ключові психологічні характеристики, що мають прогностичне значення для досягнення спортивного успіху в юнацькому футболі. Попри різні методологічні підходи (інтерв'ю, психометричні опитувальники, інструментальні вимірювання), всі дослідники погоджуються, що психологічна складова є не менш важливою, ніж фізична або технічна підготовка.

У роботах Holt and Dunn [78] та Coetzee et al. [44] було підкреслено значення таких якостей, як дисципліна, мотивація досягнень, концентрація уваги, психологічна стійкість і витривалість. Саме ці характеристики, за результатами порівняльного аналізу, найбільш чітко диференціюють гравців, які досягають високих результатів, від менш успішних спортсменів.

Toering et al. [202] і Zuber et al. [230] звертають увагу на саморегуляційні процеси, зокрема здатність до рефлексії, планування, самоконтролю та самовизначення.

Таблиця 1.3

Психологічні характеристики як предиктори спортивного успіху в юнацькому футболі

Дослідження	Процедура	Результати
Holt and Dunn [96]	Інтерв'ю – теорія обґрунтованості	4 основні психологічні компетенції, які сприяють успіху у футболі: (1) дисципліна, (2) прихильність, (3) стійкість, (4) соціальна підтримка
Toering et al. [202]	Різні інструменти для вимірювання: (1) саморегуляція (планування, самоконтроль, зусилля, самооцінка), (2) оцінка, (3) рефлексія	Високі бали з рефлексії та зусиль пов'язані з вищим рівнем самосвідомості та самоконтролю. Гравці, ймовірно, краще усвідомлюють свої сильні та слабкі сторони і готові докладати зусиль у тренування
Van Yperen [216]	Різні інструменти для вимірювання: (1) початковий рівень продуктивності, (2) орієнтація на цілі та зобов'язання, (3) потенційний стрес і подолання труднощів, (4) пошук соціальної підтримки	Психологічні фактори, які прогнозують спортивну кар'єру: постановка цілей, стратегічне планування, вирішення проблем, пошук соціальної підтримки
Zuber et al. [230]	Різні інструменти для вимірювання: (1) мотивація досягнень, (2) орієнтація на досягнення цілей, (3) самовизначення	Високий рівень волі та орієнтація на досягнення, а також самовизначення пов'язані з кращими спортивними досягненнями

Van Yperen виділяє комплекс психологічних змінних, які можуть виступати предикторами побудови успішної спортивної кар'єри, включаючи стратегічне мислення, постановку цілей і здатність до вирішення проблем [216].

Водночас результати Holt and Mitchell свідчать про те, що нестача саме цих характеристик (самоконтроль, рішучість, стратегічне планування) може бути бар'єром на шляху професійного зростання навіть у гравців з достатнім ігровим потенціалом [45].

Таким чином, накопичені емпіричні дані підтверджують, що психологічні чинники є невід'ємною частиною моделі футбольного таланту. Успішні гравці демонструють не лише високий рівень техніко-тактичних навичок, але й здатність до емоційної саморегуляції, вольові якості, стійкість до тиску та внутрішню мотивацію. Вказані характеристики мають бути враховані під час відбору та довготривалої підготовки юних спортсменів, а також інтегровані в структуру тренувального процесу через спеціальні психолого-педагогічні впливи.

Висновки до Розділу 1

Ефективний відбір юних футболістів потребує комплексного підходу, який охоплює як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. До першої групи належать показники фізичної, технічної та тактичної підготовленості, антропометричні характеристики; до другої — психологічні особливості гравця, його здатність до адаптації, саморегуляції та взаємодії в команді. З урахуванням того, що вимоги до гравців різних амплуа суттєво відрізняються, доцільним є впровадження адаптивних критеріїв оцінювання, орієнтованих на функціональне навантаження конкретної позиції на полі.

Аналіз сучасної практики в Україні та європейських країнах засвідчив, що відбір юних футболістів здебільшого ґрунтується на змішаному підході, який поєднує тести з інтуїтивними оцінками з боку тренерів. Подібна модель дозволяє враховувати індивідуальні особливості, проте ускладнює стандартизацію та знижує рівень об'єктивності оцінювання. Відсутність єдиної методологічної основи створює перешкоди для надійного порівняння результатів і послідовного формування ігрового складу. Особливу цінність у цьому контексті має включення психологічної діагностики до системи відбору. Вивчення індивідуального психологічного профілю гравця дозволяє не лише оцінити його відповідність до певної ігрової ролі, а й спрогнозувати ефективність взаємодії в команді. Залучення спортивного психолога на етапі попереднього відбору значно підвищує якість рішень, знижує вплив суб'єктивних факторів та забезпечує розкриття потенціалу спортсмена.

У межах дослідження було проаналізовано моделі відбору в Україні та країнах Європи, а також розроблено систему критеріїв, яка інтегрує техніко-тактичні показники, диференційовані за ігровими амплуа, та ключові психологічні характеристики. Лише за умови стандартизації процедур, об'єктивного контролю й індивідуалізованого підходу можливе створення цілісної, надійної та перспективної системи відбору, яка відповідатиме вимогам сучасного спортивного середовища

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

1. Аналіз і синтез спеціальної науково-методичної літератури та даних мережі «Інтернет»; узагальнення; порівняння.

2. Аналіз навчально-методичної документації КДЮСШ-15 (м. Київ).

3. Педагогічне спостереження з використанням відеоаналізу змагальної діяльності:

- 2022-2023рр. Кубок ДЮФЛУ U 14, U 15 – 1 склад;

- 2023-2024рр. Чемпіонат України ДЮФЛУ U 15, U 16 – 1 склад – Вища ліга

- 2023-2024рр. – U 15, 16 - 2 склад - Чемпіонат Києва, Друга ліга

Для обробки та систематизації зібраних даних використовувалося спеціалізоване програмне забезпечення LongoMatch

4. Метод експертного опитування.

5. Метод педагогічного тестування.

6. Психологічні методи дослідження:

- Іллінойський опитувальник самооцінки;

- Тест тривожності в спортивних змаганнях;

- Опитувальник орієнтації на завдання та «Его» в спорті;

- Опитувальник мотивації у спорті.

7. Методи математичної статистики: описова статистика; U-критерій Манна-Уїтні, коефіцієнт узгодженості Кендалла W, багатовимірний статистичний аналіз (кластерний аналіз), методи визначення ваг (АНР, CRITIC, PCA) та ранжування (VIKOR).

Статистичний аналіз проводився за допомогою програмного забезпечення SPSS (версія 26), Statistica.

2.1.1. Аналіз науково-методичної літератури та інтернет-ресурсів

На підготовчому етапі дослідження було проведено детальне опрацювання науково-методичних джерел, присвячених процесу відбору юних футболістів, вивчення систем відбору юних спортсменів в Україні і в Європейських країнах. Основну увагу зосереджено на працях, що висвітлюють критерії спортивного відбору, структуру підготовки гравців різного ігрового амплуа, а також особливості фізичної техніко-тактичної психологічної підготовки та розвитку юних футболістів.

Крім друкованих джерел, активно використовувалися сучасні інтернет-ресурси, зокрема електронні бібліотеки, наукові публікації, методичні рекомендації тренерів, а також відеоматеріали з аналізом гри футболістів різних ігрових амплуа. Такий підхід дозволив узагальнити наявний досвід, порівняти підходи вітчизняних і зарубіжних фахівців та визначити актуальні підходи до побудови ефективної системи відбору юних гравців з урахуванням специфіки їх амплуа з урахуванням психологічних характеристик.

Основою дослідження слугували положення теорії спортивного відбору у футболі, зокрема теоретико-методологічні засади системного підходу у підготовці спортсменів високої кваліфікації (А.В. Дулібський, 2015; О.А. Шинкарук, 2013); психологічні критерії спортивного відбору (Ю. Зайцева, О. Момот, 2024); положення концепції ідентифікації таланту у спорті (А. Abbott та ін., 2005; J. Baker, S. Copley, J. Schorer, N. Wattie, 2017; H. Sarmento та ін., 2018); дослідження індивідуально-психологічних характеристик юних футболістів (А. Akbar та ін., 2024; W. Álvarez-Kurogi та ін., 2019; J. Barraclough, D. Grecic, D. Harper, 2022); роль п'ятифакторної моделі особистості в спортивному середовищі (M. Allen, I. Greenlees, M. Jones, 2011; R. McCrae, O. John, 1992; P. Piedmont та ін., 1999); використання машинного навчання у прогнозуванні спортивного потенціалу (S. Altmann та ін., 2024). Також були враховані сучасні підходи до психологічної діагностики та впливу мотиваційного клімату на ефективність юних спортсменів (N. Amaro та ін., 2023; C.E. Amiot, P. Gaudreau, C.M. Blanchard, 2004).

У контексті психолого-педагогічних засад спортивного відбору та підготовки юних футболістів розглядалися праці, присвячені когнітивним здібностям та їхній ролі у прогнозуванні успішності спортсменів (О. Bairachnyi, 2024; L. Bonetti та ін., 2025; J. Forsman та ін., 2016). Вивчено особливості прояву мотиваційних патернів та рівня самодетермінації в юному віці (J. Delrue, M. Vansteenkiste, A. Mouratidis, L. Haerens, 2023; R. Vallerand, 1997; R.M. Ryan, E.L. Deci, 2000). Дослідження впливу середовища, саморегуляції та психологічного клімату на становлення футбольного таланту охоплювали теоретичні положення і практичні висновки багаторічних лонгітюдних досліджень (L. Zuber, M. Zibung, A. Conzelmann, 2015, 2016, 2019; W. Gledhill, C. Harwood, D. Forsdyke, 2017; J. Saward та ін., 2020).

Особливу увагу було приділено методології відбору гравців з урахуванням ігрової позиції, віку, когнітивного профілю та психомоторних характеристик (S. Berber та ін., 2020; A.J. Cripps, L. Hopper, C. Joyce, 2016; R.J.R. Den Hartigh та ін., 2018; J. Huijgen та ін., 2014). Актуальні дослідження показали значний потенціал моделей машинного навчання у побудові ефективних систем прогнозування та селекції (J. Bunker, F. Thabtah, 2019; J. McKeough, M. Glickman, 2023; C. Sun, 2022).

Не менш важливими стали аналізи впливу особистісних рис на позиційну специфіку футболістів (V. Kishore, 2017; S. Pettersen та ін., 2023; A. Kristjánssdóttir та ін., 2019) та особливості психологічного профілю воротарів (J. Spielmann та ін., 2024; P. Montesano, 2016; J. Roberts та ін., 2019). Також розглянуто чинники психологічного благополуччя і тривожності у підлітковому віці у процесі адаптації до професійного спорту (D. Edwards, P.M. Brannagan, 2024; A. Demeke, E. Beuene, 2024; G. González та ін., 2024).

У дослідженні значна увага приділялася психологічним характеристикам юних спортсменів як предикторам успішного спортивного розвитку та інструментам покращення процесу відбору (Á. MacNamara, A. Button, D. Collins, 2010; J. Barraclough, D. Grecic, D. Harper, 2022; C. Saward та ін., 2020).

Розглядалися базові риси особистості, включно з п'ятифакторною моделлю (M. Allen, I. Greenlees, M. Jones, 2011; P. Piedmont, D. Hill, S. Blanco, 1999; Y. Shuai та ін., 2023), а також психологічна жорсткість, самоконтроль і рівень тривожності як диференціюючі ознаки (W. Briki, K. Markman, 2018; J. Duffy, D. Hinwood, 1997; A. Junge та ін., 2000).

Було проаналізовано профілі мотивації та задоволення базових психологічних потреб у юних футболістів, зокрема вплив автономії, компетентності та залучення на ефективність тренувального процесу (R.M. Ryan, E.L. Deci, 2000; J. Wang, C.K.J. Li, D.Y. Pyun, 2020; J. Chamorro та ін., 2020). Особливу роль у розвитку футбольного таланту відіграє саморефлексія, усвідомлення власних цілей, рівень стресостійкості та когнітивні стилі мислення (C.E. Amiot, P. Gaudreau, C.M. Blanchard, 2004; M. Schafer, 2000; T. Tokas, P. Kadyan, 2016).

Аналіз джерел показав, що успішність у футболі значною мірою залежить не лише від фізичних і технічних даних, але й від сукупності психологічних характеристик, які включають мотиваційні орієнтації, емоційний інтелект, рівень саморегуляції та здатність до ефективної взаємодії в команді (L. Zuber, M. Zibung, A. Conzelmann [234]; A. Elbe [71]; H. Güllich; Montenegro-Bonilla, A., Becerra-Patiño, B. A., Pino-Ortega, P., Hernández-Beltrán, V., & Gamonales, J. M. [139]).

2.1.2. Педагогічне спостереження

Педагогічне спостереження використовувалося як один з провідних методів збору інформації в процесі вивчення індивідуальних ігрових якостей юних футболістів під час їхнього попереднього відбору до команди. Спостереження проводились у природних умовах тренувального процесу та змагальної діяльності, що дозволяло отримати об'єктивну і достовірну інформацію про рівень техніко-тактичної та функціональної підготовленості гравців.

Метою педагогічного спостереження було: виявлення індивідуальних особливостей виконання технічних прийомів за ігровими амплуа; оцінка рівня ігрового мислення та здатності до прийняття рішень у динамічних умовах гри; визначення відповідності фізичних, техніко-тактичних і психологічних якостей вимогам до гравців різних ігрових амплуа; спостереження за поведінкою спортсменів у стресових ситуаціях, рівень їхньої мотивації та дисципліни. У процесі спостереження фіксувалися такі параметри: точність та ефективність техніко-тактичних дій; активність у нападі та захисті; рівень командної взаємодії; дотримання тренерських вказівок; загальна ігрова стабільність.

Педагогічне спостереження проводилося в тісній взаємодії з тренерським складом, що дозволяло комплексно оцінювати перспективність кожного гравця на основі єдиної системи критеріїв. На основі отриманих результатів формувалися висновки щодо доцільності подальшого залучення спортсмена до основного складу команди.

2.1.3. Педагогічне спостереження з використанням відеоаналізу змагальної діяльності

У процесі дослідження було проведено відеоаналіз змагальної діяльності юних футболістів, а саме:

2022-2023рр.:

- U14 - 1 склад - Всеукраїнський об'єднаний турнір "Кубок ДЮФЛУ;
- U15 - 1 склад - Всеукраїнський об'єднаний турнір "Кубок ДЮФЛУ.

2023-2024рр.:

- U15 - 1 склад - Чемпіонат України, Вища ліга група І;
- U15 - 2 склад - Чемпіонат Києва Вища ліга;
- U16 - 1 склад - Чемпіонат України, Вища ліга група І;
- U16 - 2 склад - Чемпіонат Києва Вища ліга.

Відеоаналіз здійснювався із використанням спеціалізованої програми LongoMatch, що дозволило систематизувати та здійснити якісний аналіз техніко-

тактичні дії гравців, визначити їх ефективність за ігровими амплуа та ефективність командної взаємодії. Програма LongoMatch надавала можливість: тегування ключових моментів матчу (удари, передачі, єдиноборства, втрати м'яча, відбори тощо); аналізу тактичного розташування гравців у різних ігрових ситуаціях; оцінку ефективності дій футболістів залежно від позиції на полі; формування відеонарізок з ключовими епізодами для подальшого аналізу; експорту статистичних даних для порівняння та оцінки результативності гравців.

2.1.4. Психологічні методи дослідження

У межах дослідження значну увагу було приділено вивченню психологічних характеристик юних футболістів, оскільки саме ці якості суттєво впливають на успішність виконання ігрових дій, прийняття рішень у динамічних умовах та ефективність командної взаємодії. Для цього застосовувалися психологічні методи дослідження, які дозволили всебічно оцінити індивідуально-психологічні особливості гравців залежно від їхнього амплуа.

У дослідженні використовувались стандартизовані психодіагностичні методики, спрямовані на виявлення таких характеристик, як рівень мотивації досягнення, самоконтроль, тривожність, впевненість у собі,

Аналіз отриманих даних дозволив виділити психологічні профілі, характерні для футболістів різних амплуа (воротарі, захисники, півзахисники, нападники), і виявити низку специфічних рис, які можуть слугувати додатковими критеріями при відборі на етапі попередньої базової підготовки.

Використання психологічних методів у структурі дослідження дозволило виявити взаємозв'язок між техніко-тактичною ігровою ефективністю та психологічними характеристиками юних футболістів залежно від їхнього ігрового амплуа. З цією метою було застосовано низку стандартизованих психодіагностичних методик, зокрема:

- Іллінойський опитувальник самооцінки (ISEQ) призначений для

оцінки рівня тривожності та впевненості спортсмена перед змаганнями. Він складається з 27 тверджень, на які спортсмен відповідає, обираючи одну з чотирьох градацій: "Зовсім ні", "Трохи", "Помірно так" або "Дуже сильно". Ці відповіді дозволяють визначити три основні показники: когнітивна ситуативна тривожність, соматична ситуативна тривожність та впевненість у собі [62] (див. додаток Б). У статті Романюка М.В. (2025) [12] викладено дані процесу адаптації та психометричної перевірки української версії опитувальника орієнтації на завдання та его у спорті (TEOSQ), що є важливим інструментом для вивчення мотиваційних настанов спортсменів. Обґрунтовано необхідність адаптації інструменту до українського контексту, отримані результати підтверджують задовільні психометричні характеристики шкали, що дозволяє рекомендувати її для використання у спортивній психології та педагогіці спорту для оцінки мотиваційної спрямованості юних та професійних спортсменів.

- Sport Competition Anxiety Test (SCAT) – це стандартизований психологічний тест, розроблений для оцінки рівня тривожності спортсменів у змагальних ситуаціях. Тест допомагає визначити, наскільки спортсмен схильний до переживань, нервозності та стресу під час змагань. SCAT використовується для: оцінки особистісної тривожності спортсмена перед змаганнями; виявлення спортсменів, яким може знадобитися додаткова психологічна підготовка для зниження тривожності [164]. SCAT складається з 15 тверджень, які стосуються почуттів спортсмена до і під час змагань. Спортсмен відповідає на кожне твердження, вибираючи одну з трьох можливих відповідей: "Рідко", "Іноді" чи "Часто". Деякі твердження є позитивними, а деякі – негативними, що дозволяє тесту отримати більш об'єктивні результати (див. додаток Б).

- Опитувальник орієнтації на завдання та Его в спорті - The Task and Ego Orientation in Sports Questionnaire (TEOSQ). Опитувальник орієнтації на завдання та его у спорті (Task and Ego Orientation in Sport Questionnaire, TEOSQ) дозволяє визначити домінуючу мотиваційну орієнтацію спортсмена [52, 51]. Методика містить дві шкали: орієнтацію на завдання (TASK), яка включає

запитання № 5, 8, 2, 13, 12, 10, 7, та орієнтацію на его (EGO), що охоплює запитання № 4, 1, 6, 9, 3, 11. Результати за опитувальником підраховуються шляхом окремого підсумовування балів за кожною шкалою. Високі показники за шкалою TASK свідчать про виражену спрямованість на самовдосконалення, розвиток власних навичок і досягнення майстерності, тоді як високі бали за шкалою EGO характеризують спортсмена, для якого пріоритетними є перемога, порівняння себе з іншими та орієнтація на зовнішні критерії успіху. Аналіз отриманих результатів дозволяє визначити домінуючий тип мотивації спортсмена у спортивній діяльності. Опитувальник орієнтації на завдання та его (TEOSQ) був розроблений для оцінки рівнів орієнтації завдань та его-цілей в умовах, пов'язаних зі спортом, і широко використовується в дослідженнях у галузі спортивної психології. Поточна версія являє собою шкалу з 13 пунктів, де сім пунктів складають підшкалу орієнтації на завдання, а шість - підшкалу орієнтації на его. На TEOSQ респондентам пропонується подумати, коли вони відчують себе найбільш успішними в спорті, а потім вказати, наскільки вони згодні з кожним з 13 тверджень за п'ятибальною шкалою (див. додаток Б).

- Шкала спортивної мотивації (SMS-28). Опитувальник спортивної мотивації SMS-28 є стандартизованим психологічним інструментом, створеним для оцінювання мотиваційних чинників, які спонукають спортсменів до участі у спортивній діяльності. Його теоретичним підґрунтям є Теорія самодетермінації (Self-Determination Theory, SDT), розроблена Edward Deci and Richard Ryan [53]. Відповідно до цієї теорії, мотивація розглядається як континуум, що охоплює різні ступені внутрішньої інтерналізації, починаючи від повної відсутності мотивації до глибоко автономної, внутрішньої мотивації.

Опитувальник SMS-28 містить 28 тверджень, кожне з яких відповідає одному з семи типів мотивації, що представляють різні точки на зазначеному континуумі. До них належать: амотивація, зовнішня регуляція, інтроектівана регуляція, ідентифікована регуляція, а також три підтипи внутрішньої мотивації — до знання, до досягнення та до стимуляції. Кожен тип мотивації оцінюється за

допомогою чотирьох окремих тверджень, що робить опросник комплексним та водночас зручним для використання.

Амотивація (Amotivation) характеризується повною відсутністю мотиваційного драйву: індивід не усвідомлює сенсу участі у спортивній діяльності та не відчуває контролю над її результатами. Зовнішня регуляція (External Regulation) базується на прагненні отримати зовнішню винагороду або уникнути покарання, тоді як інтроектівана регуляція (Introjected Regulation) вказує на внутрішній тиск і бажання уникнути почуття провини або зберегти самооцінку. Ідентифікована регуляція (Identified Regulation) свідчить про більш глибоку інтерналізацію, коли особа визнає особисту цінність спортивної активності для досягнення значущих цілей.

Три підтипи внутрішньої мотивації, що є найвищим ступенем автономії в мотиваційному континуумі, відображають гедоністичне та когнітивне задоволення від спортивної діяльності: мотивація до знання (Intrinsic Motivation to Know) вказує на задоволення від процесу навчання; мотивація до досягнення (Intrinsic Motivation to Accomplish) — на задоволення від подолання труднощів і досягнення майстерності; мотивація до стимуляції (Intrinsic Motivation to Experience Stimulation) — на емоційні й сенсорні переживання, що виникають під час активності.

Спортсмени оцінюють кожне твердження на шкалі Лікерта, зазвичай від 1 (зовсім не відповідає) до 7 (повністю відповідає), що дозволяє отримати диференційований мотиваційний профіль. Отримані дані можуть бути використані в кількох напрямках спортивної практики.

У спортивній психології SMS-28 виконує функції діагностики, планування інтервенцій, прогнозування ризиків (наприклад, вигорання або припинення спортивної кар'єри), а також моніторингу змін мотивації протягом спортивного сезону чи кар'єрного циклу. Для тренерів опросник є корисним інструментом у розумінні індивідуальних особливостей мотивації своїх підопічних та побудові мотивуючого середовища, що сприяє формуванню автономної мотивації.

Дослідники, у свою чергу, застосовують SMS-28 для вивчення взаємозв'язків між мотиваційними профілями та такими змінними, як спортивна результативність, емоційне самопочуття, ризик травматизму, командна динаміка тощо.

Серед основних переваг SMS-28 варто відзначити його теоретичну обґрунтованість, надійність, компактність, простоту застосування та наявність численних мовних адаптацій, включно з українською. Інструмент дозволяє уникнути редукціоністського підходу до мотивації як одномірного явища, натомість надаючи змогу вивчати її складну багатовимірну природу в спортивному контексті (див. додаток Б).

2.1.5. Метод експертного опитування

Розробка критеріїв для відбору юних спортсменів є ключовим етапом у створенні ефективної системи селекції. У спортивній практиці критерії визначаються з метою об'єктивного оцінювання рівня підготовленості, виявлення потенціалу та відповідності вимогам конкретної ігрової позиції.

У межах дослідження процес розробки критеріїв здійснювався за комплексним методом, який включав:

Експертне опитування кваліфікованих тренерів з футболу для виявлення найважливіших показників техніко-тактичної ефективності за ігровими амплуа та важливі психологічні характеристики спортсменів. У результаті експертної оцінки були сформовані дві групи критеріїв:

техніко-тактичні критерії - специфічні для кожного амплуа (наприклад, для нападників - реалізація голевих моментів; для захисників - кількість перехоплень і точність довгих передач).

психологічні критерії - мотивація, впевненість у собі, тривожність, орієнтація на завдання/Его.

Кожен критерій був сформульований таким чином, щоб він відповідав вимогам інформативності, об'єктивності та практичної значущості у відборі перспективних гравців. Розроблені критерії лягли в основу системи комплексного

відбору, яка дозволяє не лише обґрунтувати рішення щодо включення спортсмена до основного складу, а й відстежувати динаміку його розвитку у процесі багаторічної підготовки.

Процедура проведення експертного опитування відбувалась у 5 етапи:

1 етап - Визначення групи експертів. До групи експертів були відібрані фахівці у кількості 5 осіб, з них: тренери, які мають професійний досвід та компетенцію в роботі з юними футболістами, а саме: головні тренери команд U-13, U-15, U-16 КДЮСШ-15, тренер-викладач ДЮСШ-15 1 категорії, головний тренер команди “ФК Рубікон Київ” (див. додаток В).

2 етап - Розробка критеріїв оцінювання. На основі наукових літературних джерел по темі дисертаційної роботи було сформовано список критеріїв відбору юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки, які оцінювались групою експертів.

3 етап - Збір та аналіз експертних оцінок. (бальна шкала від 1–5).

4 етап - Обробка даних та визначення узагальненої експертної оцінки, визначили значущість кожного критерію та фіналізували перелік обраних критеріїв відбору спортсменів.

5 етап - Формування висновків та рекомендацій щодо урахування визначених критеріїв у комплексному підході щодо відбору футболістів.

Отримані експертні оцінки щодо визначених критеріїв відбору дозволили в подальшому (Розділ 3) встановити взаємозв'язки між психологічним профілем гравця та його ефективністю в межах амплуа, що підвищує об'єктивність процесу відбору і сприяє персоналізації підготовки спортсменів.

2.1.6. Методи математичної статистики

У роботі використано такі методи математичної статистики: описову статистику (*прим.*, Descriptive statistics); критерій U-Мана-Вітні (*прим.*, U-Mann-Whitney test); критерій Т-Вілкоксона (*прим.*, T-Wilcoxon test); аналіз кореляційної матриці (*прим.*, Correlation Matrix^a), аналіз головних компонентів (*прим.*,

Extraction Method: Principal Component Analysis), прийняття початкового рішення (*прим.*, Initial solution). Отримані дані оцінено за допомогою програми IBM SPSS Statistics.

2.2. Організація дослідження

Дослідження проводилось з 2021р. по 2025р. на базі КДЮСШ-15 (м. Київ).

У дослідженні прийняли участь 76 спортсменів від 13 до 15 років, які займаються футболом на етапі попередньої базової підготовки.

- 40 футболістів 2010 р.н. (13-14 років):

1 склад – 18 спортсменів: НП - 3; ПЗ - 5; ЗХ - 9; ВР – 2;

2 склад – 21 спортсмен: НП - 5; ПЗ - 5; ЗХ - 9; ВР – 2.

- 36 футболістів 2009 р.н. (14-15 років):

- 1 склад – 22 спортсмени: НП - 4; ПЗ - 7; ЗХ - 10; ВР – 2;

- 2 склад – 13 спортсменів: НП - 2; ПЗ - 5; ЗХ - 5; ВР -2.

Дослідження проводилось у чотири етапи.

Перший етап (жовтень 2021 - липень 2022) був присвячений теоретичному дослідженню проблеми, що включало аналіз та систематизацію науково-методичної літератури, вивчення навчально-методичної документації КДЮСШ-15 (м. Київ): річний навчально-тренувальний план, програми підготовки футболістів, протоколи тестувань гравців, звіти про виступи команд у змаганнях, протоколи матчів та турнірів; визначення ключових аспектів дослідження. На цьому етапі було сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розроблено та уточнено методи дослідження та критерії оцінювання. Окрім цього, проводилось спостереження за спортсменами та роботою тренерів під час тренувальної діяльності. Проводилось, опитування та експертна оцінка, для визначення техніко-тактичних критеріїв та психологічних характеристик спортсменів у відборі до основного складу. Експерту оцінку здійснювали 5 тренерів КДЮСШ-15 (м. Київ) (див. додаток В).

На другому етапі (серпень 2022 - серпень 2023 рр.) проводилося спостереження за процесом відбору футболістів в команди U-14 та U-15 (1-й склад КДЮСШ-15), спостереження за поведінкою гравців у реальних ігрових умовах, також 3-ма експертами здійснювався відеоаналіз 14 матчів Всеукраїнського об'єднаного турніру “Кубок ДЮФЛУ 2022-2023” за визначеними критеріями техніко-тактичної підготовленості спортсменів за участю команд U-14 (9 матчів) та U-15 (5 матчів) КДЮСШ-15. Для обробки та систематизації отриманих даних використовувалась спеціалізована програма (LongoMatch) [75].

На третьому етапі (вересень 2023 - червень 2024 рр.) Проводився відеоаналіз ігор Чемпіонату України 2023-2024 (Вища Ліга, 1 склад) та Чемпіонат Києва (Друга ліга, 2 склад) за визначеними критеріями техніко-тактичної підготовки. Результати участі команди КДЮСШ №15 у Чемпіонаті України 2023-2024 (Вища Ліга, 1 склад, 2009/2010 р.н.); Результати участі команди КДЮСШ 15 у Чемпіонаті Києва, 2023-2024 р.р. (2010 р.н., 2 –й склад, 2009/2010 р.н) наведено у додатку Г.

Формування психологічного профілю перспективного юного футболіста за ігровими амплуа. Апробація та реалізація комплексного підходу до відбору за психологічними характеристиками спортсменів та техніко-тактичними критеріями для визначення потенційних можливостей футболістів U-15 та U-16 (1-й і 2-й склади КДЮСШ-15).

На четвертому етапі (липень 2024 - грудень 2024) розробка методичних рекомендацій щодо впровадження комплексного підходу у систему відбору юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки, формулювання висновків, оформлення дисертаційної роботи та підготовка до офіційного захисту.

РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІГРОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ ЗА ІГРОВИМИ АМПЛУА ТА ІЗ АНАЛІЗ

3.1. Теоретичне обґрунтування критеріїв відбору юних футболістів, що інтегрує показники фізичної, техніко-тактичної підготовленості за ігровими амплуа та психологічні характеристики

Успішність гравця у футболі визначається комплексом факторів, серед яких техніко-тактична майстерність, психологічна стійкість та фізичний розвиток. Фізична підготовленість футболістів є фундаментом, що забезпечує можливість ефективно виконувати технічні елементи та реалізовувати тактичні схеми протягом усього матчу. Для юних спортсменів, які перебувають у стадії активного росту та розвитку, оцінка фізичних параметрів є особливо важливою для прогнозування їхнього потенціалу та визначення оптимального шляху підготовки.

Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту, Республіканський науково-методичний кабінет та Федерація футболу України (2003) у своїй навчальній програмі розробили систему тестів для оцінювання фізичної, технічної, тактичної та психологічної підготовленості юних футболістів [2]. Тести фізичної і спеціальної фізичної підготовленості є складовою частиною навчально-тренувального процесу в дитячо-юнацьких спортивних школах та передбачають комплексний підхід до відбору та оцінювання перспективних спортсменів. В таблиці 3.1. представлені середні показники фізичної підготовки футболістів 14–15 років. Методичну основу нашого дослідження становить підхід до оцінювання фізичної підготовленості, розроблений Strykalenko et al., який передбачає використання інтегрованої системи тестів та багаторівневої шкали оцінювання [193]. Ми адаптували цю модель до вікової категорії 14–15 років, розширивши її через деталізацію показників за амплуа (польові гравці та воротарі), що дозволило отримати об'єктивну характеристику фізичної підготовленості спортсменів.

Таблиця 3.1.

Середні показники фізичної підготовленості футболістів 14–15 років ($\bar{X} \pm m$)

Показник	14 років	15 років
Біг на 15 м з місця, с	2.37 ± 0.12	2.31 ± 0.11
Біг на 15 м з ходу, с	1.89 ± 0.10	1.83 ± 0.09
Біг на 30 м, с	4.60 ± 0.15	4.40 ± 0.14
Човниковий біг 3x10 м, с	7.60 ± 0.20	7.40 ± 0.18
Біг на 50 м, с	8.20 ± 0.25	8.00 ± 0.23
Човниковий біг 7x50 м, с	68.0 ± 1.5	66.0 ± 1.4
12-хвилинний біг, м	2950 ± 100	3050 ± 110
Стрибок у довжину з місця, см	230 ± 5	240 ± 5
Стрибок угору з місця, см	40.0 ± 1.0	43.0 ± 1.1
Біг на 30 м з веденням м'яча, с	5.4 ± 0.15	5.2 ± 0.14
Удар по м'ячу на дальність, м	65 ± 3	75 ± 4
Укидання м'яча на дальність, м	18 ± 1	19 ± 1
Жонглювання м'ячем, кількість разів	50 ± 5	55 ± 5
Удар з рук на дальність (воротарі), м	40 ± 2	45 ± 2
Кидок м'яча на дальність (воротарі), м	24 ± 1	26 ± 1

Враховуючи отримані результати, стає очевидною необхідність інтеграції визначених показників фізичного розвитку до комплексної системи відбору та оцінки юних футболістів віком 14-15 років і є важливим з наведених причин:

- включення антропометричних вимірювань та розрахункових індексів додає кількісні, об'єктивні критерії до зазвичай суб'єктивної оцінки потенціалу гравця;
- порівняння індивідуальних показників гравця з встановленими віковими нормами дозволяє оцінити гармонійність його розвитку та виявити можливі відставання або випередження, які можуть впливати на його ігрову ефективність або вимагати індивідуального підходу у тренувальному процесі;

- прогнозування потенціалу та визначення ігрового амплуа за антропометричними характеристиками.

Антропометричні показники та індекси фізичного розвитку, ідентифіковані в ході дослідження Перевозник В., Перцухов А. [157], мають стати невід'ємною частиною батареї тестів та критеріїв, що використовуються при відборі юних футболістів (див. таблицю 3.2, 3.3).

Таблиця 3.2

Морфологічні показники футболістів 14-15 років

Показники	Маса тіла, кг	Довжина тіла, см	Обхват грудної клітки на вдиху, см	Обхват грудної клітки на видиху, см	Обхват грудної клітки у спокої, см
В середньому по групі $\bar{X} \pm m$	55,8 $\pm$ 1,8	169,1 $\pm$ 2,0	86,5 $\pm$ 1,1	78,9 $\pm$ 1,2	80,8 $\pm$ 1,2

Таблиця 3.3

Ваго-ростові індекси та індекси пропорційності футболістів 14-15 років

Індекси	Екскурсія грудної клітки, см	Індекс Ярхо-Краупе, г/см	Індекс Рорера, у.о	Індекс Кетле, у.о	Індекс Ерісмана, см	Індекс Ліві, %
В середньому по групі $\bar{X} \pm m$	7,6 $\pm$ 0,3	329,0 $\pm$ 8,4	11,5 $\pm$ 0,3	19,4 $\pm$ 0,4	-3,8 $\pm$ 1,1	47,8 $\pm$ 0,6

Система критеріїв техніко-тактичної підготовки, представлена на схемі, розроблена з урахуванням ключових функцій та завдань, що покладаються на гравців різних ігрових амплуа, а також експертного опитування фахівців у сфері спорту. Кожен критерій є кількісним виміром певних якісних ігрових дій, які визначають внесок гравця в загальнокомандну гру (див. рис. 3.1).

Обґрунтування визначених критеріїв для кожного ігрового амплуа:

1. *Нападники.* Нападники відіграють ключову роль у завершенні атак і створенні голевих загроз, а ефективність їхніх дій здебільшого оцінюється за показниками активності в останній третині поля.

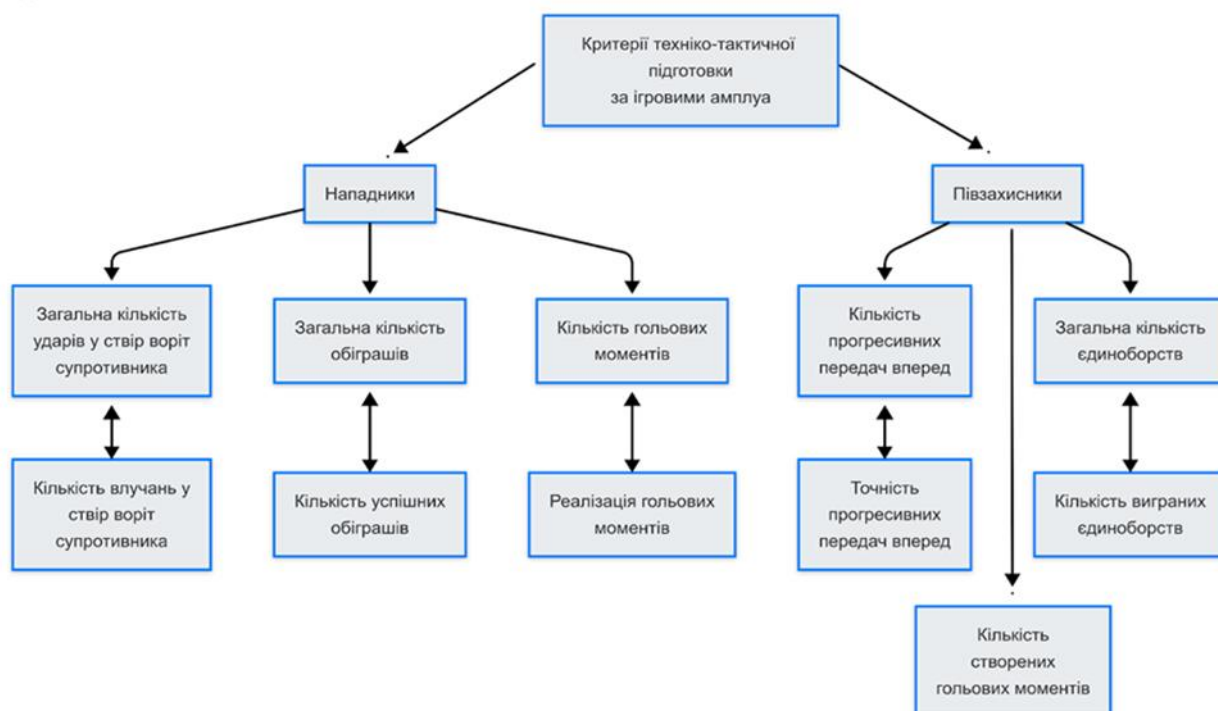

Рис. 3.1. Критерії техніко-тактичної підготовки за ігровими амплуа (нападники, півзахисники) за аналізом наукової літератури та експертним опитуванням.

Одним із базових критеріїв є загальна кількість ударів у ствір воріт суперника, яка свідчить про атакувальну активність гравця, його цілеспрямованість і постійний пошук можливості для завершення атаки. *Кількість влучань у ствір* є уточненням цього показника і демонструє точність ударів, тобто якість технічного виконання завершальних дій.

Загальна кількість обіграшів (дриблінгів) відображає здатність нападника діяти індивідуально, створюючи простір і перевагу в атаці. У свою чергу, кількість успішних обіграшів свідчить про технічну оснащеність, координацію, рішучість і вміння ефективно долати опір захисників.

Кількість голевих моментів характеризує здатність нападника відкриватися, діяти у вільних зонах і створювати або отримувати нагоди для взяття воріт. Завершальним і найважливішим показником є *реалізація голевих моментів*, яка узагальнює точність, психологічну стійкість і результативність нападника — ключові якості для досягнення головної мети атакувальних дій.

У сукупності ці показники формують повне уявлення про індивідуальну ефективність нападника, його ігрову сміливість, технічну майстерність і результативність у критичних епізодах.

2. *Півзахисники.* Півзахисники виконують ключову роль у побудові командної гри, виступаючи сполучною ланкою між захисною та атакувальною фазами. Вони відповідають за контроль м'яча, темп гри, створення моментів, а також за участь в оборонних діях.

Одним із важливих індикаторів є *кількість прогресивних передач уперед*, що відображає здатність півзахисника просувати м'яч ближче до воріт суперника, розрізаючи захисні лінії й переводячи гру в атакуючу фазу. У свою чергу, точність цих передач є показником технічної майстерності, прийняття рішень і стабільності під тиском: невдала реалізація створює ризики втрати м'яча та контратак. *Загальна кількість* єдиноборств у центрі поля демонструє інтенсивність боротьби за м'яч як у фазі захисту, так і при його утриманні. Кількість виграних єдиноборств дозволяє оцінити фізичну силу, стійкість та ефективність півзахисника в дуельних ситуаціях.

Окрему увагу заслуговує *кількість створених голевих моментів*, що характеризує креативність, бачення поля та вміння формувати завершальні дії команди і особливо важливий для атакувальних півзахисників, які часто відповідають за «останні передачі» або передачі, що безпосередньо передують удару (див. рис. 3.1).

У комплексі ці показники дозволяють отримати об'єктивну характеристику рівня техніко-тактичної підготовленості півзахисника, його ролі у формуванні гри команди та внеску як в оборонні, так і в атакувальні дії.

3. *Воротарі.* Комплексна оцінка ігрової діяльності воротаря включає низку ключових показників, що відображають його ефективність як у безпосередньому захисті воріт, так і в організації командних дій. Зокрема, *кількість відбитих ударів* та *відсоток відбиттів* є прямими індикаторами надійності й майстерності у нейтралізації загроз. *Загальна кількість ударів* по воротах ілюструє

інтенсивність роботи воротаря та частоту критичних ігрових ситуацій. *Кількість виходів з воріт* і успішність цих виходів свідчать про активність і здатність ефективно діяти за межами воротарського майданчика, перериваючи потенційно небезпечні епізоди. *Загальна кількість передач* і, зокрема, їх точність демонструють рівень технічної підготовки воротаря, його залученість до побудови атаки (білд-апу) та здатність підтримувати володіння м'ячем. *Висока точність передач*, як коротких, так і довгих, є важливою умовою контролю над грою, тоді як помилки можуть призвести до загрозливих ситуацій поблизу власних воріт.

У сукупності ці критерії забезпечують об'єктивну картину ефективності дій воротаря на всіх етапах гри - від захисту до ініціювання атакуючих дій (див. рис. 3.2).

4. Захисники. Комплексна оцінка ефективності гри захисників включає низку показників, що відображають їхню здатність руйнувати атаки суперника, діяти на випередження та сприяти переходу команди з оборони в атаку. Кількість відборів м'яча є ключовим індикатором індивідуальної оборонної ефективності, що характеризує вміння захисника успішно діяти в єдиноборствах один на один. У свою чергу, кількість перехоплень сигналізує про тактичну грамотність і здатність «читати гру», правильно обираючи позицію для переривання передач суперника. Загальна кількість єдиноборств та відсоток виграних єдиноборств дають уявлення про фізичну готовність, технічні навички захисника та його психологічну стійкість у боротьбі з опонентами як на землі, так і в повітрі.

Важливою складовою гри сучасного захисника є участь у створенні атак. У цьому контексті *загальна кількість довгих передач уперед* та їх точність свідчать про здатність швидко переводити м'яч у напад, долаючи пресинг і доставляючи передачі до атакуючої лінії. Точні довгі передачі дозволяють створювати гострі моменти, а також забезпечують варіативність у побудові атакуючих дій.

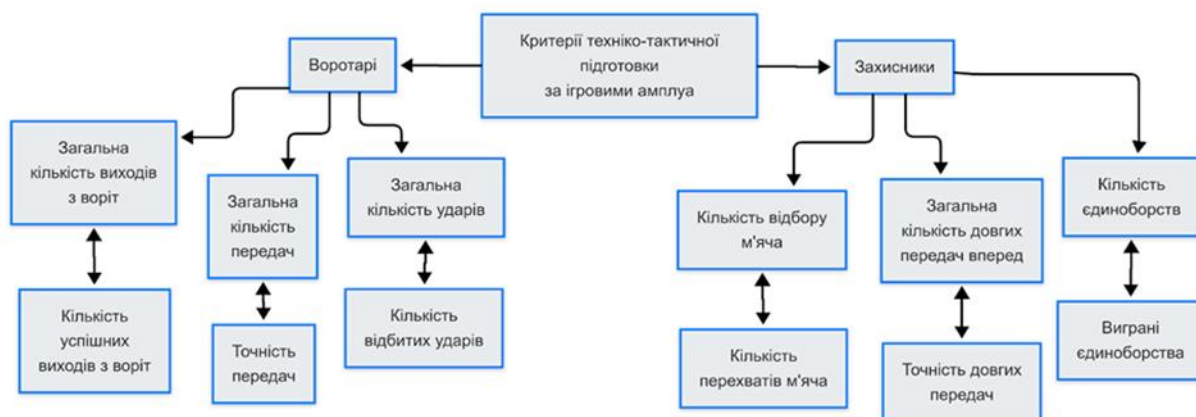

Рис. 3.2 Критерії техніко-тактичної підготовки за ігровими амплуа (воротарі, захисники) за аналізом наукової літератури та експертним опитуванням.

Кожен з цих критеріїв є вимірним (через відеоаналіз та статистику) і надає кількісну інформацію для оцінки індивідуальної ефективності гравця у виконанні ключових техніко-тактичних дій, характерних для його ігрового амплуа. Комплексний аналіз цих показників дозволяє отримати більш об'єктивне уявлення про сильні та слабкі сторони гравця, що є основою для планування індивідуальної підготовки та прийняття рішень щодо його місця на полі [10;11].

Ефективний відбір юних футболістів – це не просто оцінка поточних фізичних даних спортсменів чи їх технічних навичок, але й прогнозування потенціалу для подальшого розвитку та здатності успішно адаптуватися до зростаючих вимог спортивної майстерності. Вік 14-15 років є критичним етапом, коли відбувається не лише інтенсивний фізичний розвиток, але й формування особистості, закріплення мотиваційних установок та ставлення до тренувального процесу і змагань. Саме на цьому етапі психологічні характеристики починають відігравати дедалі значнішу роль, впливаючи на здатність засвоювати складні техніко-тактичні елементи, ефективно діяти під тиском та демонструвати стабільний прогрес.

Інтеграція психологічних критеріїв у систему відбору юних футболістів 14-15 років є теоретично обґрунтованою, оскільки вони є важливими предикторами

успішності і ефективності в ігровій діяльності, рівня адаптації до тренувального процесу, здатності до саморегуляції та стресостійкості в умовах змагальної діяльності (див. рис. 3.2).

Розглянемо теоретичне обґрунтування кожного блоку психологічних критеріїв у контексті відбору та їх зв'язку з техніко-тактичною підготовкою:

1. Тривожність у спортивних змаганнях та Впевненість у собі. Багатовимірна теорія змагальної тривожності (Multidimensional Anxiety Theory) була запропонована Р. Мартенсом (Rainer Martens) у співавторстві з Р. Вілі (Robin Vealey) та Д. Бертоном (Deborah Burton) у 1990 році. Ця теорія розділяє змагальну тривожність на дві основні компоненти: когнітивну (cognitive anxiety) та соматичну (somatic anxiety) [131].

Когнітивна тривожність відображає ментальні аспекти тривожності, такі як негативні очікування та самосумніви. Згідно з теорією, існує негативна лінійна залежність між когнітивною тривожністю та спортивною продуктивністю — тобто, зі збільшенням когнітивної тривожності продуктивність знижується.

Соматична тривожність включає фізіологічні симптоми, такі як підвищене серцебиття, пітливість, м'язове напруження. Теорія передбачає інверсну U-подібну залежність між соматичною тривожністю та продуктивністю: помірний рівень соматичної тривожності може покращити продуктивність, але надмірний рівень її погіршує. Водночас, висока спортивна впевненість є буфером проти негативного впливу тривоги та сприяє оптимальному функціонуванню під тиском.

Юні гравці віком 14-15 років, які мають високий рівень змагальної тривожності (особливо когнітивної) та/або низьку впевненість, можуть демонструвати зниження точності передач та ударів, нерішучість при прийнятті тактичних рішень. Під час відбору юних футболістів оцінка цих якостей дозволяє ідентифікувати гравців, які можуть мати потенціал [9]. Це дає інформацію для прогнозування їхньої здатності виступати на вищому рівні та ефективно використовувати набуті техніко-тактичні знання.

2. Орієнтація на завдання та Орієнтація на Его. Теорія цільової орієнтації (англ. Achievement Goal Theory, AGT) — це мотиваційна концепція, яка пояснює, як індивіди визначають успіх у досягненні цілей, зокрема в контексті спорту. Американський психолог Джон Г. Нічоллс (John G. Nicholls), який у 1984 році запропонував розрізняти два типи цільової орієнтації: Завдання-орієнтована (task-oriented), де успіх визначається через особистий прогрес, навчання та зусилля [148, 25]. Спортсмени з такою орієнтацією зосереджені на самовдосконаленні та контролі над власним розвитком. Его-орієнтована (ego-oriented), де успіх пов'язується з перевершенням інших. Така орієнтація базується на соціальному порівнянні та може призводити до зниження мотивації при невдачах.

Юні футболісти 14-15 років з високою орієнтацією на завдання більш схильні до систематичного та наполегливого відпрацювання технічних елементів, навіть тих, що не виходять одразу. Вони краще засвоюють складні тактичні схеми, оскільки зосереджені на розумінні та вдосконаленні. Вони не бояться робити помилки у грі чи на тренуванні, що є необхідним для освоєння нових, більш ризикованих, але ефективних техніко-тактичних дій (наприклад, нестандартний обіграш, проникаюча передача).

Оцінка цих орієнтацій при відборі дозволяє визначити гравців, які мають внутрішню готовність до важкої та цілеспрямованої роботи, яка є необхідною для довготривалого техніко-тактичного зростання на наступних етапах кар'єри. Це дає уявлення про їх ставлення до процесу вдосконалення, що є більш важливим у юному віці, ніж лише поточний рівень майстерності.

3. Мотивація (внутрішня та зовнішня). Теорія самодетермінації (Self-Determination Theory, SDT) — це мотиваційна теорія, розроблена психологами Едвардом Л. Десі (Edward L. Deci) та Річардом М. Раяном (Richard M. Ryan) у 1985 році [174]. Вона пояснює, як внутрішні та зовнішні фактори впливають на мотивацію людини, її розвиток та психологічне благополуччя. Теорія стверджує, що для оптимального функціонування та розвитку людини необхідно задовольнити три базові психологічні потреби:

автономія (autonomy) - відчуття контролю над власними діями та рішеннями; компетентність (competence) - відчуття ефективності та здатності досягати бажаних результатів; зв'язаність (relatedness) - відчуття приналежності та взаємозв'язку з іншими людьми. Задоволення цих потреб сприяє внутрішній мотивації, особистісному зростанню та психологічному благополуччю. SDT розрізняє два основні типи мотивації: внутрішня мотивація (intrinsic motivation) - виконання діяльності заради самої діяльності, яка приносить задоволення та інтерес; зовнішня мотивація (extrinsic motivation) - виконання діяльності з метою отримання зовнішніх винагород або уникнення покарань.

Крім того, теорія описує континуум автономії, де мотивація варіюється від повністю автономної до повністю контрольованої. Це включає такі форми регуляції, як інтродекція, ідентифікація та інтеграція зовнішніх мотивів у внутрішні цінності.

Юні футболісти 14-15 років з переважанням внутрішньої та ідентифікованої мотивації більш схильні проявляти ініціативу у вивченні нових технічних прийомів та тактичних схем, високу відвідуваність тренувань, наполегливість у подоланні труднощів. Гравці з домінуючою зовнішньою або інтродектованою мотивацією можуть проявляти меншу зацікавленість у тренуваннях, їхня наполегливість може коливатися залежно від зовнішніх факторів. Амотивовані гравці взагалі не бачать сенсу у тренувальному процесі, що унеможливорює їхній розвиток.

Оцінка мотиваційного профілю при відборі дозволяє прогнозувати довгострокову залученість гравця до процесу підготовки, його здатність витримувати навантаження та прагнення до постійного вдосконалення – якості, які є критично важливими для досягнення високого рівня техніко-тактичної майстерності у майбутньому.

Інтеграція оцінки психологічних критеріїв у процес відбору юних футболістів 14-15 років дозволяє отримати значно розширену характеристику потенціалу гравця (див. рис. 3.3). Оцінка рівня змагальної тривожності та

впевненості, цільової орієнтації та мотиваційного профілю дає можливість ідентифікувати гравців, які мають більш сприятливі психологічні передумови для ефективного навчання, стійкості до стресу та довготривалої наполегливої роботи, що є критично важливими для успішного техніко-тактичного розвитку на подальших етапах спортивної кар'єри та реалізації свого потенціалу в умовах жорсткої конкуренції.

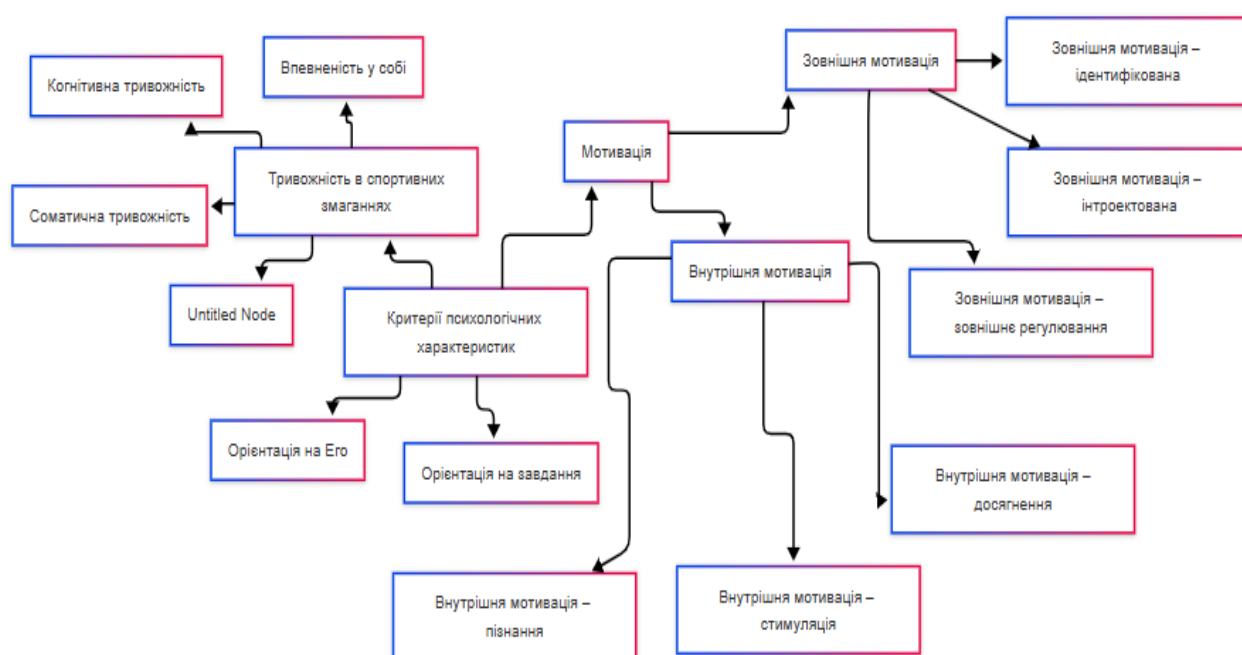

Рис. 3.3 Критерії психологічних характеристик юних футболістів за аналізом наукової літератури та експертним опитуванням.

Оцінка психологічних характеристик у процесі відбору юних футболістів 14-15 років є особливо цінною, коли вона проводиться з урахуванням специфіки ігрового амплуа. Розглянемо, як представлені психологічні критерії можуть бути пов'язані з ігровими амплуа:

1. Тривожність в спортивних змаганнях (когнітивна, соматична, та впевненість у собі):

Воротар. Позиція максимальної відповідальності та високого рівня стресу. Впевненість у собі є абсолютно критичною, оскільки помилка воротаря, як правило, призводить до пропущеного гола і є дуже помітною. Воротар повинен

швидко відновлюватися після помилок, не дозволяючи когнітивній тривожності (думкам про невдачу) паралізувати його дії. Здатність керувати соматичною тривожністю (тремтіння, напруга) важлива для координації та реакції. При відборі шукають юних воротарів з високою базовою впевненістю та стійкістю до тиску.

Захисники. Особливо центральні захисники, також діють під значним тиском, їхні помилки біля власних воріт можуть мати серйозні наслідки. Їм потрібна впевненість у єдиноборствах, грі головою та прийнятті рішень під пресингом. Важливою є здатність швидко "переключатися" після помилки (низька схильність до тривалої когнітивної тривожності після невдачі). Соматична тривожність може впливати на точність відбору чи передач.

Півзахисники. Особливо центральні, постійно перебувають під тиском у центрі поля, де багато єдиноборств та необхідність швидко приймати рішення. Їм потрібна впевненість для гри "насиченими" передачами, збереження м'яча під тиском та ефективного пресингу. Здатність керувати когнітивною тривожністю важлива для правильної оцінки ситуації та прийняття тактично вірних рішень.

Нападники. Потребують високої впевненості у собі для завершення атаки, реалізації голевих моментів, обіграшу один в один. Вони часто мають справу з невдачами (незабиті голи), тому здатність спортсмена швидко "забувати" про промах і зберігати впевненість для наступної спроби (низька когнітивна тривожність після невдачі) є критичною. Соматична тривожність може впливати на точність удару у вирішальний момент.

2. Орієнтація на завдання та Орієнтація на Его. Висока орієнтація на завдання є сприятливою для будь-якої позиції, оскільки вона стимулює наполегливість у тренувальному процесі та прагнення до вдосконалення техніки та тактики, незалежно від поточних успіхів чи невдач.

3. Мотивація (внутрішня та зовнішня). Внутрішня мотивація (пізнання, стимуляція, досягнення) є основою довготривалої залученості та самовдосконалення для гравців усіх позицій. Гравці, які люблять сам процес гри та тренування, отримують задоволення від пізнання нового (тактичних схем,

технічних прийомів), відчуття азарту (стимуляція) та досягнення особистих цілей (досягнення), будуть більш мотивовані до щоденної наполегливої роботи, що є ключовим для розвитку їхньої техніко-тактичної майстерності. Позиції, що вимагають високої працездатності, для гравців важливою є внутрішня мотивація досягнення та пізнання. На позиціях з високою конкуренцією та потенційними значними зовнішніми винагородами (нападники, атакуючі півзахисники) може бути більш вираженою зовнішня мотивація (прагнення до визнання, контрактів, популярності). Однак при відборі важливо оцінити, чи є ця зовнішня мотивація ідентифікованою (спортсмен розуміє цінність процесу для досягнення цих цілей), а не лише зовнішньо регульованою (грає тільки заради грошей чи слави) або інтроектованою (грає, щоб довести щось комусь). Переважання контрольованих форм мотивації може призвести до проблем при відсутності швидкого успіху чи зовнішніх стимулів.

Включення оцінки цих психологічних критеріїв у систему відбору 14-15-річних футболістів дозволяє тренеру виявити гравців з психологічним профілем, який найбільше відповідає вимогам певного амплуа, що підвищує ймовірність їхньої успішної адаптації та ефективності на цій позиції; прогнозувати здатність гравця до довготривалого техніко-тактичного розвитку, оцінюючи його мотиваційну спрямованість та орієнтацію на навчання та вдосконалення (особливо внутрішню та ідентифіковану мотивацію, орієнтацію на завдання); ідентифікувати потенційні "зони ризику", що потребуватимуть психологічної роботи в процесі подальшої підготовки; сформувати збалансовані команди, враховуючи не лише ігрові якості, але й психологічну сумісність та потенціал гравців на різних позиціях.

Таким чином, психологічні критерії є суттєвими факторами, які у віці 14-15 років вже значною мірою визначають здатність юного футболіста ефективно засвоювати та застосовувати техніко-тактичні знання та навички, успішно конкурувати та розвиватися у відповідності до специфіки ігрового амплуа. Їх оцінка є необхідною для обґрунтованого та перспективного відбору.

3.2. Аналіз психологічних характеристик футболістів U-14, U-15 за ігровими амплуа

Для здійснення комплексної оцінки психологічних характеристик у процесі відбору юних футболістів було застосовано низку психодіагностичних методик, які у порівнянні з іншими психодіагностичними методами дозволяють швидко й зручно оцінити рівень психологічної підготовленості спортсменів до змагальної діяльності, що особливо корисно у роботі зі спортивними командами, під час відбіркових заходів та комплектування команд.

У дослідження було залучено два склади юнацької футбольної команди КДЮШС 15 вікової категорії U-14, U 15 у кількості 40 спортсменів 2010 р.н., та 36 спортсменів 2009р.н. Основна команда (1-й склад 2010р.н., $n = 19$, 1-й склад 2009р.н., $n = 22$) брала участь у Чемпіонаті України (Вища ліга), тоді як резервна група (2-й склад 2010 р.н., $n = 21$, 2-й склад 2009 р.н. $n = 14$) виступала у Чемпіонаті міста Києва (Друга ліга) та розглядалася як резерв для формування основного складу.

Згідно з результатами, отриманими за Іллінойським опитувальником самооцінки, що оцінює три ключові психологічні характеристики - когнітивну тривожність, соматичну тривожність та впевненість у собі, - було сформовано психологічні профілі гравців команди U-15 (див. рис. 3.4). Радарна діаграма дозволяє наочно представити співвідношення зазначених показників у межах кожної групи.

Найбільш вираженим, тобто зовнішнім, контуром на діаграмі виступає лінія, що відповідає рівню впевненості у собі. Крива, розташована найближче до центру, відображає рівень соматичної тривожності. Проміжну позицію займає крива когнітивної тривожності, яка проходить між двома іншими та демонструє індивідуальні коливання в залежності від складу та амплуа гравців. Візуалізація дозволяє легко виявити та проаналізувати як загальні тенденції, відхилення у психологічному стані спортсменів так і відстежити динаміку змін психологічного профілю гравців упродовж сезону.

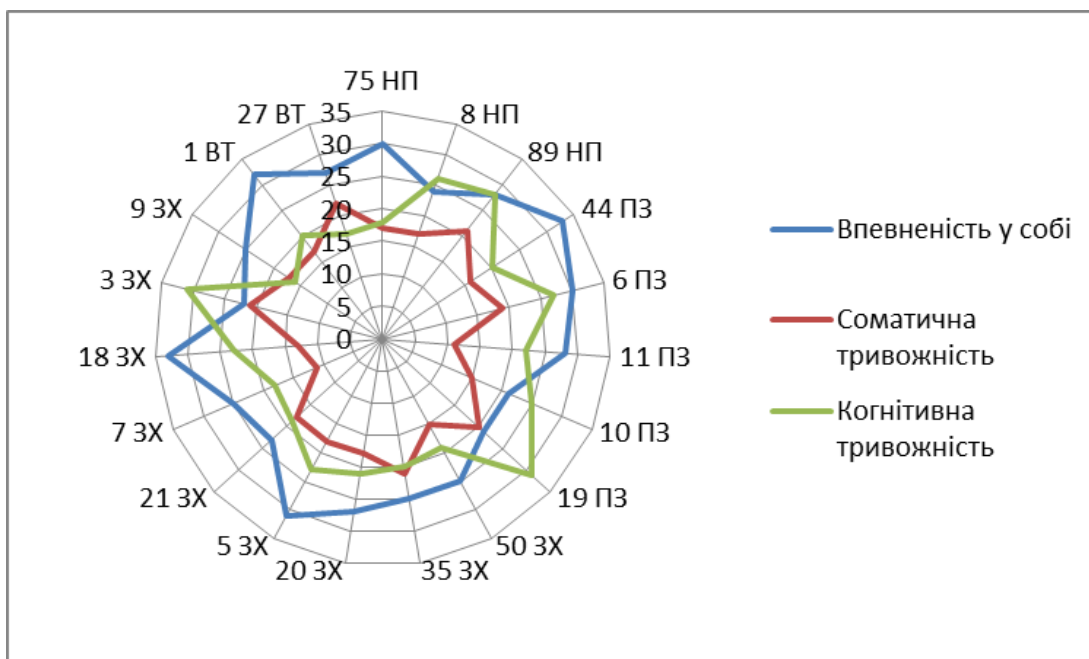

Рис. 3.4 Психологічний профіль гравців U-15 (1 склад) за Іллінойським опитувальником самооцінки (n=19).

Аналіз результатів тестування показує, що впевненість у собі у більшості гравців має вищі значення порівняно з тривожністю, що свідчить про загалом позитивну самооцінку спортсменів першого складу. Найвищий рівень впевненості фіксується у гравців № 75 (НП), № 27 (ВТ), № 1 (ВТ), № 89 (НП), а також у № 18 (ЗХ).

Соматична тривожність проявляється нерівномірно, з тенденцією до середнього рівня в більшості випадків, але високий рівень спостерігаються у гравців № 1 (ВТ), № 11 (ПЗ), № 50 (ЗХ).

Когнітивна тривожність загалом коливається на рівні, близькому до соматичної. Індивідуальні коливання окремих показників свідчать про доцільність персоналізованого підходу до психологічної підготовки гравців, особливо у випадках виявлення підвищеного рівня тривожності.

На рисунку 3.5 представлено психологічний профіль гравців U-15 2 складу. (синя лінія) є провідною характеристикою більшості гравців, демонструючи порівняно стабільні та високі значення.

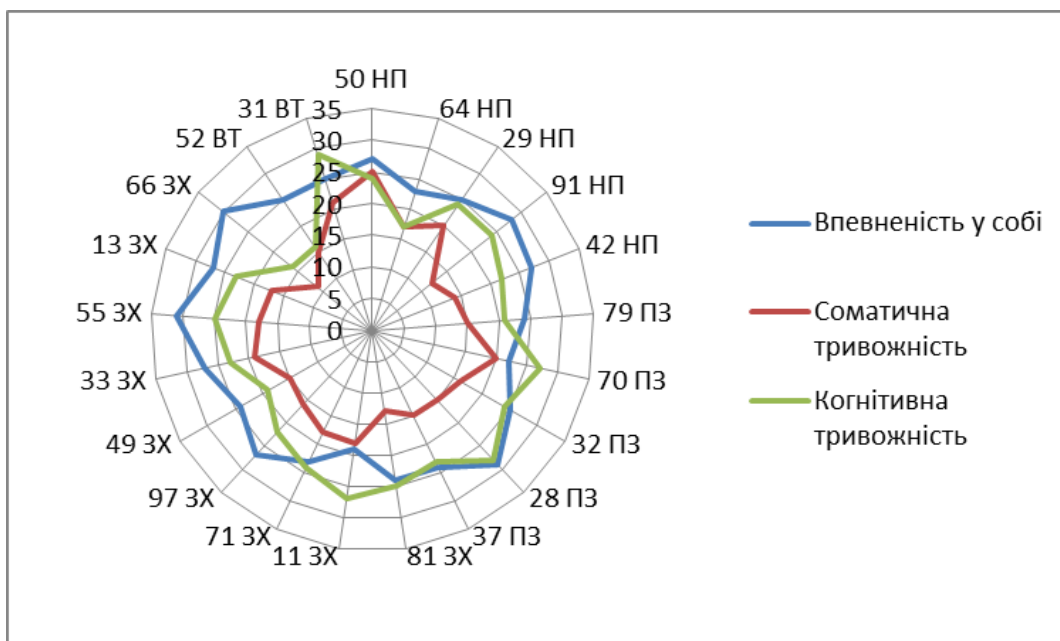

Рис. 3.5 Психологічний профіль гравців U-15 (2 склад) за Іллінойським опитувальником самооцінки (n=21).

Високий рівень впевненості у собі спостерігаються у гравців № 91 (НП), № 50 (НП), № 64 (НП), № 66 (ЗХ) і № 31 (ВТ). Разом з тим, у гравців № 11 (ЗХ), № 28 (ПЗ) рівень впевненості є низьким, що вказує про потребу в індивідуальній психологічній підтримці цих гравців або подальшому розвитку їх психоемоційної стабільності. Рівень соматичної тривожності у більшості гравців знаходиться в межах низьких або середніх значень, що можна розцінювати як позитивний показник адаптації до фізичного та емоційного навантаження у змагальних умовах.

Водночас, у гравців № 31 (ВТ), № 81 (ЗХ), № 42 (НП) фіксується високий рівень соматичної симптоматики, що може свідчити про напругу або емоційне виснаження. Варто зазначити, що такі прояви мають індивідуальний характер і потребують подальшого аналізу в його динаміці. Високі показники когнітивної тривожності спостерігались у гравців № 79 (ПЗ), № 28 (ПЗ), № 13 (ЗХ) і № 11 (ЗХ). Водночас гравці № 91 (НП), № 50 (НП), № 31 (ВТ) демонструють збалансовані профілі без виражених когнітивних порушень.

У 1 складі 57% гравців продемонстрували середній рівень когнітивної тривожності, тоді як у 43% показники сягали високих значень (понад 25 балів). Особливо високі результати зафіксовано у гравців під номерами № 38, № 39 і № 53. У другому складі високий рівень когнітивної тривожності зафіксовано у 71% футболістів, що вказує на недостатню сформованість механізмів психологічної адаптації до змагальних умов і є критично важливим фактором при ухваленні рішень щодо відбору гравців до основної команди.

Соматична тривожність у гравців 1 складу здебільшого перебувала на середньому рівні (81%), а низький рівень спостерігався у 19% спортсменів. Гравці у 2 складі (52%) мали показники середнього рівню соматичної тривожності, натомість 48% — низький. Але треба враховувати, що менша напруженість у гравців 2 складу, у яких відсутній досвід участі у відповідальних матчах, соматичні прояви можуть різко посилюватися при переході на вищий рівень змагань. Високий рівень впевненості у собі був характерний для обох складів: 86% у 1му та 81% у 2му. Високі індивідуальні показники впевненості у собі відзначено у гравців № 41 (33 бали), № 46 (31), № 74 (29) і № 72 (31).

Статистичний аналіз показав, що розподіли всіх трьох змінних у кожному складі були близькими до нормального (за результатами тесту Шапіро–Уїлка, $p > 0.05$), що дозволяє використовувати параметричні методи для подальших порівнянь, але враховуючи обмежений обсяг вибірок в окремих підгрупах за амплуа, було прийнято рішення про застосування непараметричних методів аналізу.

Аналіз у розрізі ігрових амплуа показав певні психологічні відмінності між групами [12]. Зокрема, у 1му складі високий рівень когнітивної тривожності продемонстрували півзахисники ($M = 25.0$), низький - воротарі ($M = 18.5$), які також мали високу впевненість у собі ($M = 29.5$). У 2му складі висока когнітивна тривожність була характерна для півзахисників ($M = 24.6$), а низька - для нападників ($M = 22.2$). Воротарі та нападники демонстрували високу соматичну тривожність ($M = 18.0$ та $M = 17.6$ відповідно), тоді як високу впевненість у собі

мали нападники ($M = 26.0$) та захисники ($M = 25.8$). Серед нападників і півзахисників виявлено статистично значущі відхилення від нормального розподілу, що вказує на доцільність застосування непараметричних методів (тест Крускала–Волліса, критерій Манна–Уїтні, кореляція Спірмена) при подальшому аналізі. Високий рівень впевненості у собі, наявний у більшості гравців обох складів, є компенсаторним фактором, який за умови належної психологічної підтримки може нейтралізувати прояви тривожності.

У рамках дослідження було здійснено комплексне порівняння психологічного профілю гравців основного (1-й склад) та резервного (2-й склад) складів юнацької футбольної команди вікової категорії U-15. Аналіз ґрунтувався на трьох основних змінних, що визначають психологічну готовність спортсменів до змагальної діяльності: когнітивна тривожність, соматична тривожність та впевненість у собі. Дані були зібрані за допомогою Іллінойського опитувальника самооцінки (ISEQ) і подані як у вигляді описової статистики, так і через графічну візуалізацію у формі радарних діаграм.

Результати показали, що спортсмени 1 та 2 складу в цілому демонструють психологічний профіль, у якому домінує високий рівень впевненості у собі. У першому складі впевненість у собі має середні значення ($M = 26.8$; $SD = 3.88$), у другому ($M = 25.5$; $SD = 2.80$). Особливо високий рівень впевненості фіксується серед нападників і захисників, що дозволяє припустити, що саме ці амплуа об'єднують найбільш психологічно стійких гравців. Когнітивна тривожність у першому складі перебуває переважно на середньому рівні ($M = 22.3$; $SD = 4.55$), з незначною індивідуальною варіацією. У другому складі цей показник дещо вищий ($M = 23.0$; $SD = 3.62$), хоча розкид результатів є меншим. Водночас, аналіз радарних діаграм дозволив виявити, що у другому складі когнітивна тривожність досягає високих значень серед окремих гравців, особливо серед півзахисників і захисників №79 (ПЗ), №28 (ПЗ), №11 (ЗХ), що може мати негативний вплив на їх ігрову ефективність. Показники соматичної тривожності в обох групах не демонструють суттєвих відмінностей: у першому складі середні значення

становить 17.2 (SD = 3.21), а в другому - 16.7 (SD = 3.25). Тим не менш, у складі основної команди спостерігаються локальні піки цього показника у кількох гравців №1 (ВТ), №11 (ПЗ), №50 (ЗХ). У другому складі рівень соматичної тривожності загалом є низьким, але трапляються випадки високих показників, зокрема, у гравців № 31 (ВТ), № 81 (ЗХ), № 42 (НП).

Порівняння психологічних характеристик гравців 2009 р.н. які виступають у 1му та 2 му складі дозволив виявити спільні риси та відмінності у показниках когнітивної і соматичної тривожності і впевненості у собі (див. таблицю 3.4).

Для перевірки характеру розподілу даних було використано тест Шапіро–Уїлка (Shapiro-Wilk) показник для когнітивної тривожності $W = 0.949$; $p = 0.308$, соматичної тривожності $W = 0.964$; $p = 0.577$, нормальність розподілу ($p > 0.05$); впевненість у собі $W = 0.888$; $p = 0.01$, значення $p < 0.05$, що вказує на відхилення від нормального розподілу. Враховуючи ненормальний розподіл даних, обмежений обсяг вибірок в окремих підгрупах за амплуа, було прийнято рішення про застосування непараметричних методів аналізу (див. додаток Д).

Таблиця 3.4

Порівняння психологічних показників гравців 1го – та 2 го складу за ігровими амплуа (2009 р.н)

Амплуа	Когн. тривожн. (1 скл.) (M±SD)	Когн. тривожн. (2 скл.) (M±SD)	Сомат. тривожн. (1 скл.) (M±SD)	Сомат. тривожн. (2 скл.) (M±SD)	Впевн. у собі (1 скл.) (M±SD)	Впевн. у собі (2 скл.) (M±SD)
НП	22.2 ± 3.03	17.5 ± 0.71	17.6 ± 5.13	13.0 ± 0.00	26.0 ± 2.00	25.0 ± 1.41
ПЗ	24.6 ± 2.88	22.0 ± 4.69	16.2 ± 2.17	13.4 ± 3.29	24.8 ± 2.59	24.6 ± 2.79
ЗХ	22.7 ± 3.35	19.2 ± 2.39	16.1 ± 2.67	13.8 ± 2.17	25.8 ± 3.70	26.2 ± 3.27
ВТ	22.5 ± 9.19	11.0 ± 0.00	18.0 ± 4.24	17.0 ± 0.00	25.0 ± 0.00	25.0 ± 0.00

Порівняння психологічних показників (когнітивної тривожності, соматичної тривожності та впевненості у собі) між гравцями першого та другого складів у межах кожного ігрового амплуа здійснювалося за допомогою U-критерію Манна - Уїтні для незалежних вибірок. Такий підхід дозволив визначити наявність статистично значущих відмінностей у психологічному профілі спортсменів залежно від їхньої участі в основному чи резервному складі команди. Лише рівень впевненості у собі в групі захисників (ЗХ) продемонстрував статистично значущу різницю між гравцями 1го та 2го складів. За результатами критерію Манна - Уїтні було отримано значення $U = 69.0$ при $p = 0.0116$, що свідчить про достовірну різницю між незалежними вибірками на рівні значущості $p < 0.05$. У решті амплуа статистично значущих відмінностей не виявлено. Незважаючи на те, що для когнітивної тривожності у захисників спостерігалася тенденція до відмінності ($U = 61.0$; $p = 0.0756$), вона не досягла статистично значущого рівня. Отримані результати свідчать про відносну психологічну схожість більшості амплуа між 1им і 2им складом за досліджуваними показниками, за винятком показника впевненості у собі у групі ЗХ. При формуванні складу футбольної команди для участі у відповідальних турнірах доцільно надавати перевагу гравцям із стабільним соматичним профілем (15–18 балів), низькою або помірною когнітивною тривожністю (16–23 бали) та високим рівнем впевненості у собі (від 26 балів і вище). Описові статистичні дані для показників когнітивної тривожності, соматичної тривожності та впевненості у собі за Іллінойським опитувальником самооцінки (2009 р.н. (1, 2 склад)) (див. додаток Д).

У рамках дослідження рівня тривожності у юних футболістів було обрано тест тривожності в спортивних змаганнях (Sport Competition Anxiety Test, SCAT), розроблений Р. Мартенсом (Rainer Martens) як інструмент для оцінки рівня змагальної тривожності у спортсменів. За результатами тестування спортсмени 1 складу (2010 р.н.) мають середній бал SCAT 17.6 ± 3.30 , що знаходиться на межі між низьким та середнім рівнем тривожності; 2 склад чітко входить у межі середнього рівня - 19.0 ± 3.83 .

Аналіз отриманих даних з урахуванням ігрового амплуа в 1 та 2 складі, воротарі другого складу продемонстрували найбільш виражений рівень тривожності: середній бал SCAT становив 23.5 ($SD = 4.95$), що відповідає верхній межі середнього рівня й наближається до високого. Натомість воротарі основного складу мали значно нижчі показники - 16.0 ($SD = 5.66$), що свідчить про низький рівень тривожності. Серед захисників також спостерігалось зростання тривожності у 2 складі: середній бал становив 19.11 ($SD = 4.70$) проти 16.67 ($SD = 2.40$) у основного. Щодо півзахисників, то показники тривожності були приблизно однаковими: 18.00 ($SD = 4.00$) у першому складі та 18.40 ($SD = 2.88$) у другому, можемо відзначити відносну психологічну стабільність гравців цього амплуа, незалежно від складу. Аналогічна тенденція спостерігається серед нападників: 17.33 ($SD = 3.51$) у першому складі та 17.60 ($SD = 3.05$) у другому. Обидва показники відповідають нижній межі середнього рівня тривожності. Найбільше занепокоєння викликає рівень тривожності серед воротарів другого складу, що потребує додаткової психологічної підтримки спортсменів. У процесі добору гравців до основного складу доцільно надавати перевагу тим, хто демонструє низький або помірний рівень тривожності (до 20–21 бала).

У межах дослідження проаналізовано результати тесту змагальної тривожності (SCAT) серед юних футболістів вікової категорії 2009 р.н. ($n = 36$). Оцінка проводилась у розрізі ігрових амплуа та залежно від належності гравців до основного (1 склад) або резервного (2 склад) складу. Статистичні характеристики вказують на низку амплуа-специфічних особливостей.

Найбільш виражена різниця виявлена серед воротарів. У гравців 1-го складу середній бал SCAT становив 15.0 ($SD = 4.24$), що відповідає низькому рівню тривожності, тоді як у воротарів 2-го складу цей показник склав 22.0 ($SD = 1.41$) — на верхній межі середнього рівня. У гравців 2 складу визначена емоційна напруга та недостатній рівень психологічної підготовленості. Схожі результати ми отримали і серед захисників, так у першому складі середній бал тривожності становив 15.78 ($SD = 2.86$), а у другому - 19.00 ($SD = 4.30$). Обидві групи

перебувають у межах середнього рівня, однак показники 2 складу вищі тому що спортсмени мають низьку адаптацію до змагального навантаження. Нападники демонструють порівняно однорідний рівень тривожності, так 1 склад - 17.00 (SD = 5.10), 2 склад - 15.00 (SD = 4.24). Обидва значення перебувають на межі між низьким та середнім рівнем тривожності, тому спортсмени емоційно врівноважені. У групі півзахисників рівень тривожності також незначно варіював між групами, так 1 склад - 16.14 (SD = 3.58), 2 склад - 17.20 (SD = 4.92).

У спортсменів 2 складу (див. рис. 3.6) спостерігається поступове зростання рівня тривожності від амплуа НП до ВТ, з особливо високими показниками у воротарів (23,5 бала), що значно перевищує відповідний показник 1 складу (16,0 бала).

Аналогічно до попередньої вікової групи (2010 р.н.) (див. рис. 3.6), у 2 складі спортсменів 2009 р.н. (див. рис. 3.7) фіксується чітка тенденція до зростання тривожності від нападників до воротарів, з піковим значенням у воротарів (22,0 бала).

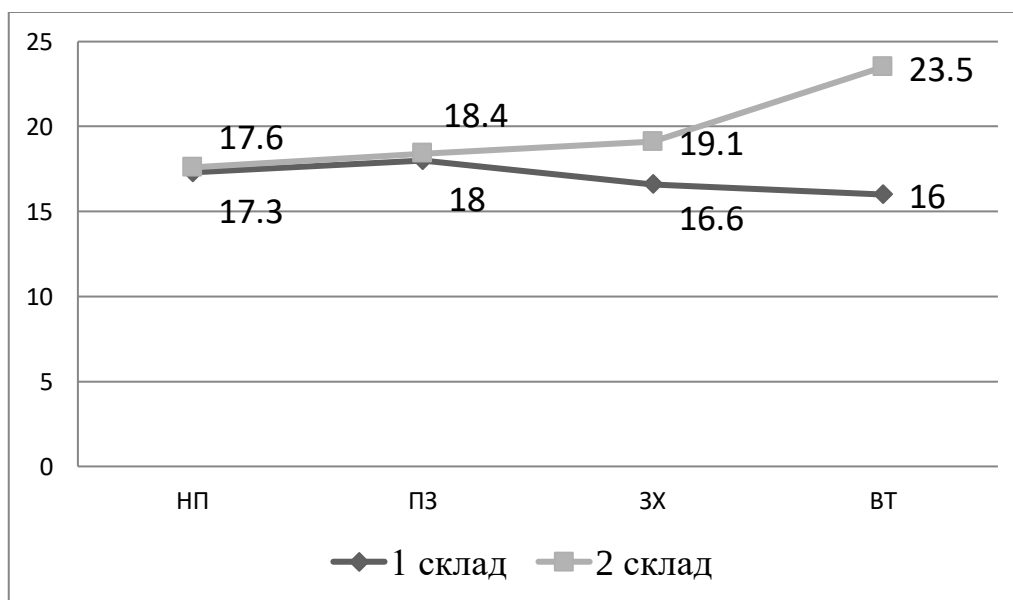

Рис. 3.6 Середні значення рівня тривожності в спортивних змаганнях (бали) за ігровими амплуа спортсменів 1 та 2 складу (2010 р.н.).

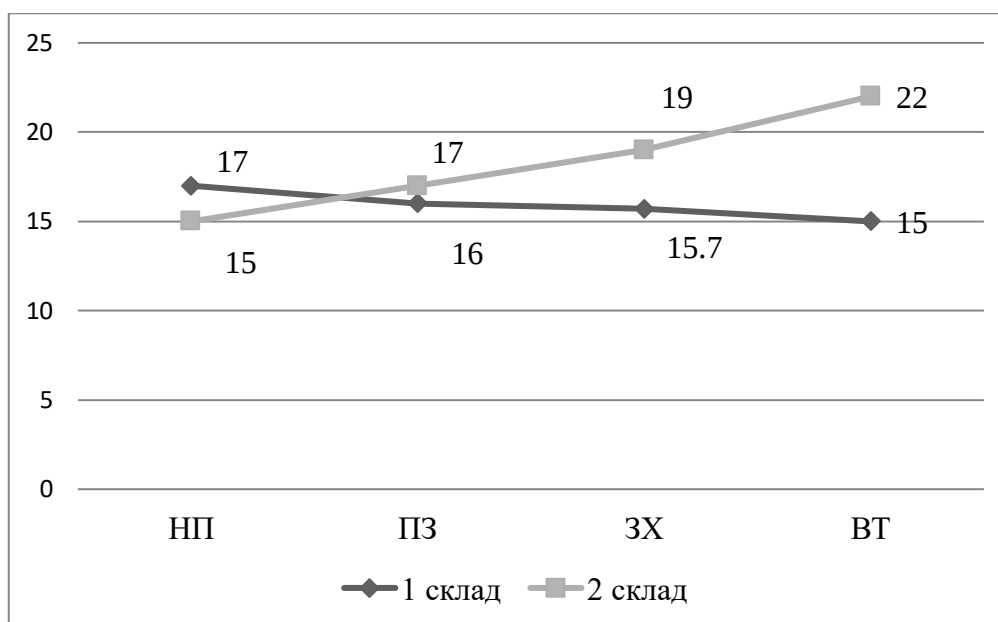

Рис. 3.7 Середні значення рівня тривожності в спортивних змаганнях (бали) за ігровими амплуа спортсменів 1 та 2 складу (2009 р.н., n=36).

У той час як у спортсменів 1 складу коливання тривожності є менш вираженими, з тенденцією до зниження на позиціях захисника і воротаря. Спортсмени 1 складу демонструють зниження рівня тривожності від НП (17,0 бала) до ВТ (15,0 бала). Спортсмени 1 складу обох вікових груп (2009/2010 рр) демонструють низькі показники тривожності. Воротарі 2 складу характеризуються високим рівнем тривожності (22 бала) серед усіх ігрових амплуа.

У ході дослідження використано стандартизований психологічний опитувальник, розроблений Duda & Nicholls для оцінки мотиваційної орієнтації спортсменів (TEOSQ), де Завдання (task orientation) це внутрішня мотивація, прагнення до вдосконалення, самозростання, цінність зусиль [61]. Его (ego orientation) - змагальність, фокус на перевазі над іншими, потреба бути кращим за суперників

Спортсмени 1 складу мають збалансований і високий рівень як его-орієнтації, так і орієнтації на завдання (див. рис. 3.8).

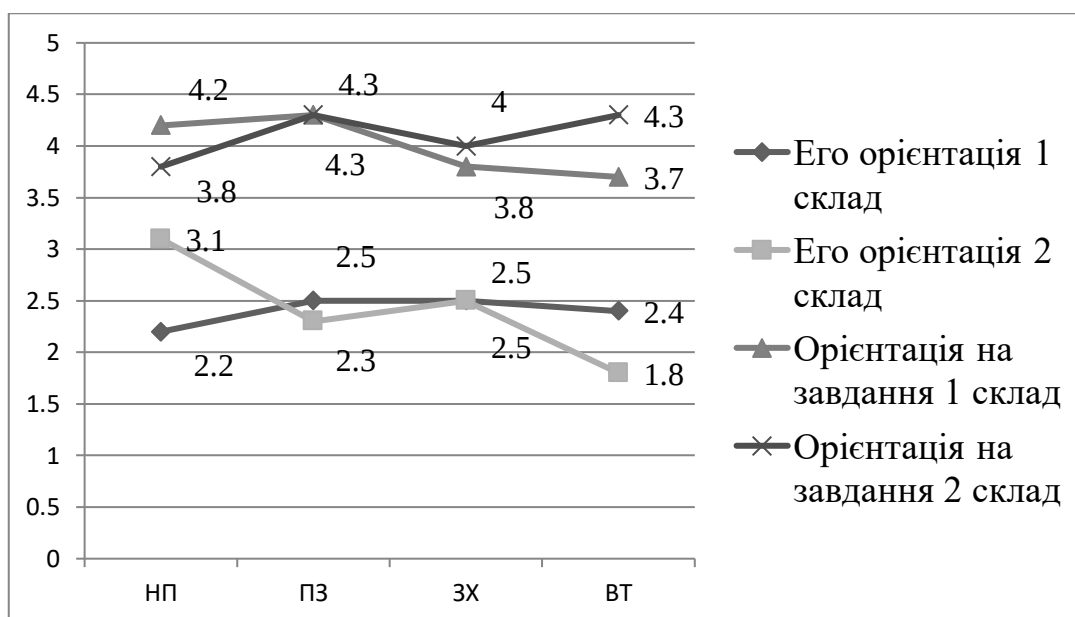

Рис. 3.8 Середні показники рівнів еґо-орієнтації та орієнтації на завдання спортсменів 1 та 2 складу (2010 р.н.) у балах (n= 40).

Сформована мотиваційна структура, спрямована як на самоствердження юних футболістів, так і на досягнення командного результату. У спортсменів 2 складу спостерігається переважання орієнтації на завдання над еґо-орієнтацією. Спортсмени 2 складу менш впевнені у собі ніж спортсмени 1 складу. Найменші показники еґо-орієнтації у воротарів 2 складу (1,8). За результатами оцінювання мотиваційної спрямованості спортсменів 2010 р.н. було виділено гравців, які продемонстрували оптимальне поєднання високої орієнтації на завдання (≥ 4.3 бала) та достатнього рівня еґо-орієнтації (≥ 2.5 бала), вони психологічно підготовлені до змагальної діяльності завдяки стійкій внутрішній мотивації та впевненості у власних силах, до таких відносяться № 41 (ПЗ, склад 1); № 43 (ПЗ, склад 1); № 45 (ПЗ, склад 1); № 58 (ПЗ, склад 2); № 44 (ЗХ, склад 1). Спортсмени виділяються серед інших завдяки стабільному мотиваційному фону, який поєднує прагнення до командного результату з усвідомленням власної ролі в досягненні успіху. Вони можуть бути рекомендовані як кандидати для включення до основного складу команди.

Спортсмени 1 складу (2009 р.н.) мають чітко виражену орієнтацію на завдання, яка переважає над еґо-орієнтацією, що свідчить про домінування

мотивації до досягнення командного результату (див. рис. 3.9). Спортсмени 2 складу також орієнтовані на завдання, однак мають значно нижчі показники его-орієнтації, що може свідчити про менш сформовану мотивацію самоствердження. Загалом, високі показники орієнтації на завдання в обох складах є позитивним фактором для розвитку командної взаємодії, однак спортсменам 2 складу доцільно приділити увагу формуванню впевненості та індивідуальної мотивації (его-компоненту).

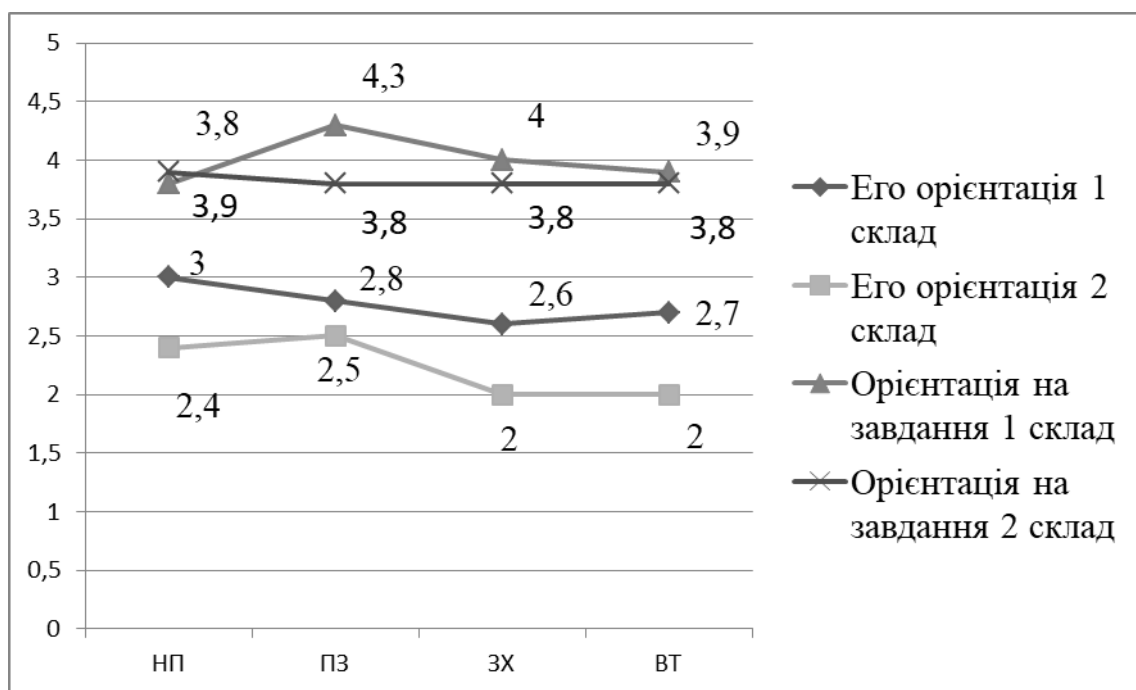

Рис. 3.9 Порівняння рівнів его-орієнтації та орієнтації на завдання спортсменів 1 та 2 складу (2009 р.н., n=36).

Серед спортсменів 2009 р.н. було виділено 5 гравців, які відповідають критеріям високої орієнтації на завдання (≥ 4.3) та достатньої его-орієнтації (≥ 2.5) для ефективної гри на полі. Спортсмени № 16 (НП, склад 1); № 31 (НП, склад 2); № 3 (ПЗ, склад 1); № 9 (ПЗ, склад 1); № 17 (ПЗ, склад 1) демонструють потенційно ефективний мотиваційний профіль для участі в змагальній діяльності.

Шкала спортивної мотивації (SMS-28) доводить, що мотивація футболіста не є однорідною, а має різні рівні мотивації такі як: зовнішньо контрольована і внутрішньо усвідомлена (захоплення грою, любов до процесу тренування). Як

стверджував Vallerand R. J. [215], саме багаторівневий підхід до аналізу мотивації дозволяє зрозуміти, чому одні гравці прогресують, а інші - залишають спорт після першої невдачі на відборі.

Дослідження показали, що самодетерміновані мотиви, які формуються у відповідь на внутрішню потребу до розвитку, сприяють кращим результатам у футболі. Такі гравці не лише демонструють вищі показники ефективності [28], але й зберігають залученість навіть після невдач, залишається прагнення спортсменів до вдосконалення, отримання задоволення від самого процесу тренувань та змагань, вони краще справляються з тиском, не бояться бути виключеними з команди та зберігають бажання тренуватись, коли інші здаються [156].

Отже, в умовах багатоетапного відбору, який супроводжує кар'єру футболіста з юного віку, надзвичайно важливо формувати не лише фізичну підготовку чи технічні навички, а й стійку, внутрішньо орієнтовану мотивацію, яка дозволяє не втрачати віру в себе навіть у моменти поразок.

У межах сучасних підходів до аналізу мотивації спортсменів поширення набула концепція континууму мотиваційних регуляцій, відома як модель симплексу. Згідно з цією моделлю, мотиваційні стани не є ізольованими, а формують послідовну шкалу, де кожен наступний тип мотивації частково базується на попередньому.

На рисунку 3.10 представлено шість типів мотивації, розташованих у порядку зростання рівня самодетермінації, що дозволяє візуалізувати логіку континууму мотиваційної сфери спортсмена відповідно до теорії самовизначення.

Амотивація (відсутність мотивації) - Відсутність мотивації до діяльності, а саме особа не бачить сенсу в участі, не відчуває контролю над результатом або сумнівається у власних здібностях. Поведінка відбувається без наміру та цілі [156].

Зовнішнє регулювання - найменш автономна форма мотивації. Діяльність виконується задля зовнішньої винагороди або уникнення покарання: «Я тренуюсь, бо мене змушують» [53].

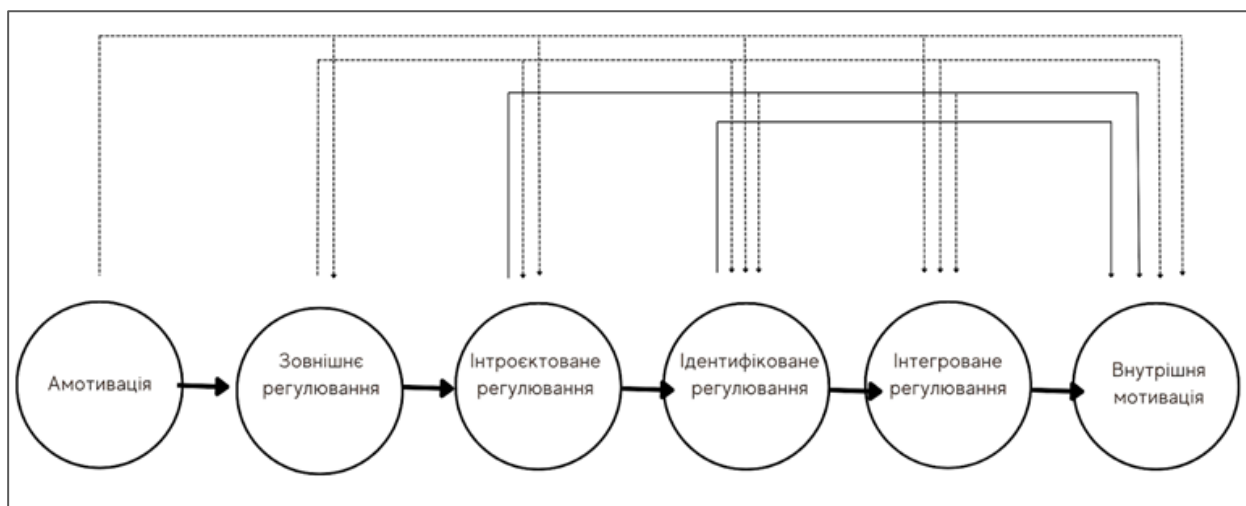

Рис. 3.10 Структурна модель симплексу мотиваційної орієнтації за шкалою SMS [130].

Інтроєктоване регулювання - частково внутрішня, але ще контрольована мотивація. Поведінка керується почуттям провини, тривоги або самозобов'язання, спортсмен діє, щоби довести щось собі або іншим [156].

Ідентифіковане регулювання - автономна форма зовнішньої мотивації. Спортсмен усвідомлює цінність діяльності та добровільно приймає її як важливу для себе: «Я тренуюсь, бо це допомагає мені розвиватися». Інтегроване регулювання - найбільш автономна з форм зовнішньої мотивації. Поведінка спортсмена повністю інтегрована в систему цінностей і особисту ідентичність. Хоча мотивація ще не є внутрішньою, вона максимально узгоджена з «Я-концепцією». У спортивних шкалах може не оцінюватися окремо, через складність вимірювання [156]. На одному з полюсів шкали SMS розташована амотивація — стан, за якого людина не має чіткого усвідомлення причин своєї участі в діяльності. Далі йдуть форми зовнішньої мотивації, які різняться за ступенем внутрішньої усвідомленості, а саме від зовнішнього регулювання (ґрунтується на тиску ззовні), до інтроєктованого та ідентифікованого регулювання, де мотивація вже частково інтегрується у внутрішні переконання. На найбільш автономному рівні знаходяться інтегроване регулювання та внутрішня мотивація, що відображають повне прийняття дій та задоволення від самого процесу. Логіка симплексу полягає в тому, що сильніші зв'язки

простежуються між сусідніми типами мотивації, тоді як переходи між віддаленими рівнями потребують глибших змін. Така структура дозволяє не лише відстежити, на якому етапі знаходиться спортсмен, а й передбачити потенційні напрями розвитку його мотивації. Внутрішня мотивація - це мотивація, яка виникає тоді, коли спортсмен займається спортивною діяльністю заради самого процесу, бо він цікавий і приносить задоволення або викликає відчуття особистісного розвитку. Спортсмен не потребує зовнішньої винагороди чи тиску на нього — його дії самодетерміновані, тобто внутрішньо зумовлені. Відповідно до цієї моделі, було проаналізовано мотиваційний профіль спортсменів різного амплуа та складу команди 2010 р.н. на основі семи шкал.

Всі змінні мали статистично значуще відхилення від нормального розподілу (тест Шапіро-Уїлка: $p < .001$), що вказувало на необхідність використання непараметричних статистичних методів для подальшого аналізу (див. додаток Е). Середні значення внутрішньої мотивації у гравців 1-го складу становлять 5.61 (пізнання), 5.61 (досягнення), 5.11 (стимуляція), що практично ідентичні відповідним показникам 2-го складу - 5.59, 5.59 та 5.09 відповідно.

Однаково високий рівень внутрішньої мотивації було зафіксовано в обох групах. Ідентифікована регуляція є сталою в обох складах — 4.50 бала. Інтроєктована регуляція вища у 2-го складу (3.82 проти 3.72), як і зовнішня регуляція (3.86 проти 3.81). Хоча ці відмінності незначні (0.1–0.05 бала), але вони можуть вказувати на вплив зовнішніх чинників на мотивацію гравців другого складу.

Показник амотивації у 1-го складу становить 2.31, а у 2-го - 2.36. Різниця також незначна, проте вона може вказувати на схильність до сумнівів у значущості діяльності серед спортсменів 2-го складу. Результати порівняльного аналізу підтверджують, що в обох складах переважає високий рівень внутрішньої мотивації яка є позитивним показником для ефективної спортивної діяльності юних футболістів. Різниця між складами у всіх шкалах становить не більше 0.1 бала, що говорить про однорідність мотиваційної структури в межах команди.

До спортсменів з високим індексом внутрішньої мотивації увійшли гравці під номерами № 62 (НП), № 48 (ЗХ), № 54 (ЗХ), № 52 (ВТ), № 55 (ВТ), № 40 (ЗХ), № 41 (ПЗ), № 44 (ЗХ), № 66 (ПЗ), № 64 (ЗХ). У визначених спортсменів яскраво виражен інтерес до процесу тренування, прагнення до самореалізації у спортивній діяльності, а також схильність спортсменів до самостійної регуляції поведінки без залежності від зовнішніх стимулів.

Результати аналізу юних спортсменів 2009 р.н. підтвердили наявність у футболістів середнього рівня як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації. Фактично це говорить про певний баланс між особистісною та соціально детермінованою регуляцією поведінки у спортсменів 2009 р.н.

Результати тесту Шапіро-Уїлка ($p > 0.05$) не виявили статистично значущих відхилень від нормального розподілу, що дозволяє застосовувати параметричні методи для подальшого аналізу цих змінних (див. додаток Е). Мотиваційний профіль спортсменів у вибірці 2009 р.н. характеризується середнім рівнем усіх типів мотивації, без чітко вираженого домінування внутрішніх чи зовнішніх компонентів. Водночас, наявність ознак амотивації у частини учасників потребує подальшого моніторингу.

Аналіз мотиваційних профілів гравців дозволив виділити спортсменів з високими показниками внутрішньої мотивації, яка є ключовим критерієм емоційної стійкості та внутрішньої дисципліни юних футболістів.

До топ-5 перспективних гравців 2009 р.н. увійшли № 20 (ВТ); № 8 (ПЗ); № 30 (ПЗ); № 12 (НП); № 22 (ЗХ), хоча амотивація у цих спортсменів дещо перевищує бажаний поріг (3.0), її рівень не є критичним і не свідчить про демотивацію; натомість висока внутрішня мотивація дозволяє розглядати їх як психологічно зрілих і стійких, з високим потенціалом до збереження спортивної ефективності в умовах стресу, конкуренції та навантаження.

Описові статистичні дані мотиваційних змінних спортсменів 1, 2 складу (2010 р.н.) за Шкалою спортивної мотивації (SMS-28) (див. додаток Е).

3.3. Аналіз техніко-тактичної дій футболістів за ігровими амплуа

Аналіз техніко-тактичних показників нападників команди U14 Чемпіонату України сезону 2022-2023 дозволяє здійснити порівняння гравців за такими ключовими критеріями: загальна кількість ударів, точність ударів, кількість створених голевих моментів та активність у дриблінгу.

Аналіз показників ігрової ефективності нападників показав, що гравець № 37 завдав 11 ударів по воротах з високою точністю – 9 влучень (81,8%), що є найкращим результатом серед нападників; створив 15 голевих моментів, реалізувавши 7 (46,7%), що на 3,3% менше за найкращий показник реалізації гравця № 38. Гравець № 37 активно працює у завершальній фазі, але потребує удосконалення реалізації атакуючих дій. Гравець № 38 здійснив 9 ударів з точністю 66,7%, поступаючись гравцеві №37 на 15,1%. Він створив 12 голевих моментів із найкращою реалізацією серед нападників – 50%. У дриблінгу він найефективніший, виконавши 9 спроб з ефективністю 88,9%.

Гравець № 39 також завдав 9 ударів із точністю 66,7%, що на 15,1% нижче показника гравця № 37. Гравець № 39 створив 8 голевих моментів із реалізацією 50%, що дорівнює показнику гравця № 38. Однак у дриблінгу гравець № 39 продемонстрував найнижчий результат у групі нападників – лише 3 успішні спроби з 5 (60%), поступаючись гравцю № 38 на 28,9% (Рис. 3.11).

Отже, ефективним за сукупністю показників техніко-тактичних дій виявлено нападника № 37, який відзначається високою точністю ударів та активністю у створенні голевих моментів. Гравець № 38 є стабільним у реалізації та найкращим у дриблінгу, тоді як гравець № 39 не активний і не ефективний у дриблінгу.

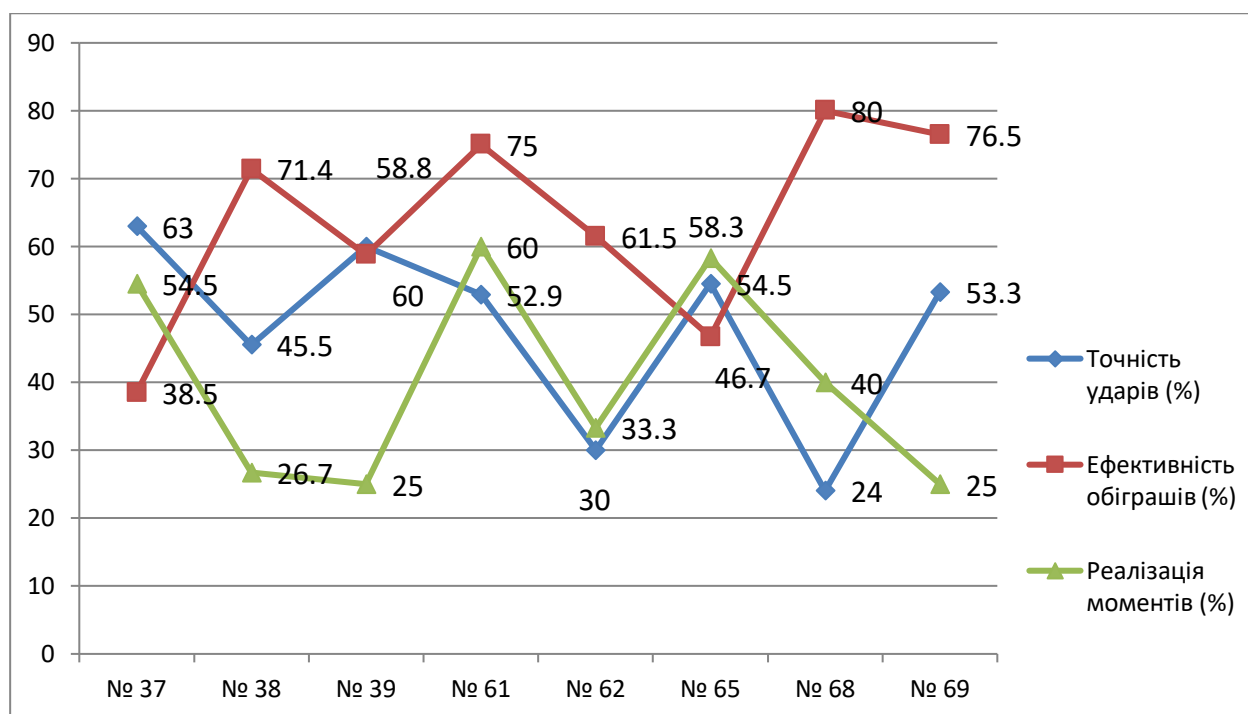

Рис. 3. 11 Порівняльний аналіз техніко-тактичної ефективності нападників (2010 р.н., n=8)

Аналізуючи техніко-тактичні дії півзахисників на Чемпіонаті України сезону 2022-2023, можна виділити низку ключових аспектів, що характеризують їхню гру (див. додаток Ж). Аналіз ґрунтувався на критеріях: кількість та точність прогресивних передач вперед, створення голевих моментів, ефективність у єдиноборствах, а також загальний внесок у командні дії під час гри.

Гравець № 41 продемонстрував хороші технічні та тактичні навички, виконавши 6 прогресивних передач, з яких 5 були точними (83,3%), що на 16,7% менше за найкращий показник точності гравця №51 (100%). Високий відсоток точності передач свідчить про якісне бачення поля та вміння підтримувати динаміку атак. Він створив 3 голеві моменти, що підтверджує його здатність діяти ефективно в атаці. У єдиноборствах також продемонстрував добрі результати, вигравши 4 з 5 (80%), поступаючись найкращому показнику гравця № 45 на 7,5%. Рекомендується гравцю збільшувати кількість передач і регулярно підтримувати стабільність у створенні голевих ситуацій. Також варто покращити гру без м'яча, розширюючи можливості для партнерів.

Гравець № 43 показав активність у передачах вперед, виконавши 8 прогресивних передач, проте точність була на нижчому рівні - 5 точних передач (62,5%), поступаючись на 37,5% точності гравцеві № 51. У створенні моментів гравець був менш активним, створивши лише 2 гольові ситуації. Однак його сила полягає у грі в єдиноборствах, де він виграв 4 з 3 проведених, що нижче показника гравця № 45 на 12,5% та вказує на ефективність у захисних діях та боротьбі за м'яч. Гравцю рекомендується значно поліпшити точність передач і частіше брати на себе ініціативу у створенні атакуючих ситуацій.

Гравець № 45 відзначився збалансованими показниками серед півзахисників, виконав 10 прогресивних передач, із них 8 - точні (80%). Незважаючи на низьку активність у створенні голевих моментів (1), гравець компенсував це високою ефективністю у єдиноборствах, де виграв 7 із 8 (87,5%). Гравцю рекомендовано активно включатись у завершальні фази атак та вдосконалювати навички гри під пресингом суперника.

Гравець № 50 показав найбільшу кількість прогресивних передач (12), але точність цих передач була найнижчою серед усіх - лише 7 точних передач (58,3%), що на 41,7% нижче гравця № 51. Зафіксовано лише 2 гольові моменти, що свідчить про помірну активність у нападі. Найбільшою проблемою цього гравця стали єдиноборства, де він виграв лише 1 із 3 (33,3%), поступаючись найкращому показнику гравця № 45 на 54,2%, такий результат демонструє значні проблеми з фізичною та тактичною готовністю до боротьби. Гравцеві рекомендується інтенсивно працювати над точністю передач, а також над фізичною витривалістю і тактичною грамотністю під час єдиноборств.

Гравець № 51 відзначився низькою активністю у передачах вперед (3 передачі), але всі вони були точними (100%), і не створив жодного голявого моменту, що свідчить про низьку активність в атаці. Водночас він добре проявив себе у захисних діях, вигравши 5 із 6 єдиноборств (83,3%), поступаючись гравцеві № 45 на 4,2%. Рекомендується посилити свою участь в атаках, збільшуючи кількість та гостроту передач. Ефективним гравцем за підсумками аналізу є

гравець № 45, який показав збалансовану гру, поєднуючи високу точність передач, ефективність у єдиноборствах та стабільність в ігрових ситуаціях. Загальні рекомендації для всіх гравців включають додаткову роботу над індивідуальною технікою передач та покращення фізичних кондицій для успішнішої гри в єдиноборствах і під пресингом суперника.

Гравець № 45 показав найвищу комплексну ефективність за визначеними критеріями (прогресивні передачі, створення моментів, виграні єдиноборства).

Аналіз техніко-тактичних показників захисників команди U14 Чемпіонату України сезону 2022-2023 має ключове значення для визначення ефективності їхньої гри на основі чітких та вимірюваних критеріїв (див. додаток Ж). Захисна лінія відіграє важливу роль у командній структурі, оскільки від її надійності залежить стабільність гри всієї команди. Аналіз кожного захисника виконано за такими критеріями: кількість відборів м'яча, перехоплень, єдиноборств та їх ефективність, а також кількість та точність довгих передач вперед.

Гравець № 40 за період аналізу здійснив 19 успішних відборів м'яча та 1 перехоплення, вигравши 8 єдиноборств зі 100% ефективністю, що відповідає найкращому результату серед захисників і характеризує його як надійного гравця у боротьбі за м'яч. Також він виконав 7 довгих передач вперед, з яких 5 були точними (71,4%), що на 5,5% менше найкращого результату гравця № 48 та свідчить про хорошу техніку передачі м'яча на великі дистанції.

Гравець № 42 показав високу активність у відборах (22 відбори), також маючи 1 перехоплення. Він взяв участь в 11 єдиноборствах, вигравши 9 із них (81,8%), поступаючись кращому показнику серед захисників на 18,2%. Однак точність довгих передач вперед була низькою (4 з 8, 50%), що на 26,9% менше за гравця № 48. Рекомендовано відпрацьовувати точність передач для ефективного переходу від захисту до атаки, особливо під час складних ігрових ситуацій.

Гравець № 44 здійснив 20 відборів і не мав жодного перехоплення, але активно брав участь в єдиноборствах (15), з яких виграв 7 (46,7%), що на 53,3% нижче найкращого результату та свідчить про його нестабільність. 9 довгих

передач було здійснено із високою точністю (7 точних, 77,8%), і лише на 0,9% вище за показник гравця № 48. Гравцеві рекомендовано розвивати фізичну силу, а також активно працювати над удосконаленням кількості перехоплень.

Гравець № 46 показав себе як один з перспективних захисників зробивши 23 відбори м'яча і високу кількість перехоплень (4) серед усіх захисників, і виграв усі 11 єдиноборств (100%). Його ефективність у довгих передачах також висока – 9 із 12 передач точні (75%), і лише на 1,9% нижча за найкращий показник серед захисників. Гравець проявив комплексну надійність, як в оборонних, так і в атакувальних діях. Рекомендується й надалі підтримувати високий рівень фізичних і технічних навичок, з особливою увагою до розвитку гри під пресингом суперника.

Гравець № 47 виконав 16 відборів і не мав перехоплень, брав участь у 8 єдиноборствах, усі з яких виграв (100%). Його точність у довгих передачах була низькою – лише 4 точні з 9 (44,4%), що на 32,5% нижче гравця № 48. Гравцю № 47 необхідно активно працювати над удосконаленням точності передач.

Гравець № 48 став абсолютним лідером за кількістю відборів (27), маючи 1 перехоплення, ефективно проводив єдиноборства, вигравши 11 із 13 (84,6%). У довгих передачах був найкращим (10 із 13, 76,9%), лише необхідно збільшити кількість перехоплень, працюючи над швидкістю прийняття рішень та передбаченням дій суперників, а також продовжувати підтримувати точність довгих передач.

Гравець № 49 зробив 20 відборів без перехоплень, вигравши всі 5 єдиноборств (100%), здійснив 7 довгих передач з 5 точними (71,4%), поступається гравцю № 48 на 5,5%. Рекомендується збільшити активність у єдиноборствах і перехопленнях, покращуючи позиційну гру та передбачення дій суперника.

Гравець № 53 має середні показники: 18 відборів, 2 перехоплення, вигравши 6 з 7 єдиноборств (85,7%), проте має низьку кількість довгих передач (4 передачі, з яких 3 точні). Точність довгих передач була 75%, що лише на 1,9% нижче від

найкращого показника. Рекомендується виконувати довгі передачі для підтримки атак команди, а також працювати над тактичною дисципліною в оборонних діях.

Гравець № 54 здійснив 19 відборів без перехоплень, вигравши 6 з 8 єдиноборств (75%). Довгі передачі (лише 1 точна з 4, 25%) мають низкі показники – 25%, що на 51,9% менше найкращого результату гравця № 48. Гравцеві слід активно працювати над точністю передач та збільшенням кількості перехоплень шляхом розвитку концентрації та реакції.

Особливо слід відзначити гравців № 46 та № 48, які мають кращі показники як в оборонних, так і в атакувальних діях за визначеними критеріями. Загалом, захисникам рекомендується системно працювати над розвитком фізичних якостей, технікою передачі м'яча на великі дистанції та передбаченням гри суперника для ефективного виконання захисних функцій.

Гравець № 46 впевнено лідирує за всіма ваговими критеріями: відбори, перехоплення, виграні єдиноборства, точність передач.

Аналіз техніко-тактичних показників *воротарів* команди U14 у Чемпіонаті України сезону 2022-2023 дозволяє детально оцінити їхню ефективність за визначеними критеріями. До аналізу увійшли наступні показники - загальна кількість ударів по воротах, кількість відбитих ударів, кількість виходів із воріт, успішність цих виходів, а також загальна кількість передач та їхня точність.

Гравець № 52 проявив високу активність та надійність у захисті воріт, зафіксувавши 23 удари по своїх воротах, з яких він успішно відбив 20 (86,96%). Це найкращий результат серед воротарів, на 41,51% кращий порівняно з гравцем № 55. Також воротар № 52 виконав 8 виходів із воріт, з яких 7 були успішними (87,5%), що на 54,17% вище, ніж у гравця № 55. Додатково варто відзначити його гру ногами, з 29 передач він зробив 28 точних (96,55%), що на 35,44% краще за показник гравця № 55. Гравцеві рекомендується продовжувати підтримувати високий рівень фізичної підготовки, а також вдосконалювати навички гри в повітрі під час складних виходів із воріт.

Гравець № 55 має суттєво нижчі показники порівняно з воротарем № 52. Загальна кількість ударів по його воротах становила 11, з яких він зміг відбити лише 5 (45,45%), що значно поступається гравцеві № 52. Він виконав всього 3 виходи з воріт, лише 1 із яких був успішним (33,33%), значно нижче ефективності гравця № 52. Також слід зауважити, що з 18 передач він виконав лише 11 точних (61,11%), що істотно поступається точності гравця № 52. Гравцеві рекомендується значно посилити роботу над технікою передач, удосконалювати виходи з воріт, а також посилено працювати над реакцією та технікою відбиття ударів під час тренувань.

Воротар № 52 є найефективнішим гравцем, демонструючи найвищі показники в усіх аналізованих критеріях. Водночас гравцеві № 55 необхідно суттєво покращити усі ключові воротарські навички для підвищення своєї конкурентоспроможності.

Аналіз техніко-тактичних показників нападників команди U15 у сезоні 2023–2024 враховує виступи гравців у двох різних турнірах: перший склад виступав у Чемпіонаті України (Вища ліга), другий - у Чемпіонаті Києва (Друга ліга) (див. додаток Ж). Це важливо враховувати під час оцінювання рівня ефективності дій кожного гравця, оскільки різний рівень суперників впливає на статистику.

Гравець № 37 виконав 27 ударів по воротах, з яких 17 були точними (62,96%). Він здійснив 13 успішних обіграшів із 17 (76,5%), створив 11 голевих моментів і реалізував 6 з них (54,5%). Це найкращі показники точності ударів, реалізації та ефективності дриблінгу серед гравців 1-го складу. Рекомендація: гравцеві варто розвивати здатність грати без м'яча для ще більшої ефективності у завершальній фазі атак.

Гравець № 38 мав 22 удари, з яких 10 були точними (45,45%), що на 17,51% менше за показник точності гравця №37. Він здійснив 7 успішних обіграшів із 10 (70%) - на 6,5% нижче за найкращий дриблінг гравця № 37. Створив 15 голевих моментів (на 36,36% більше, ніж гравець № 37), але реалізував лише 4 з них

(26,7%), що на 27,8% нижче за реалізацію лідера. Рекомендація: необхідно покращити завершення атак, зосередивши увагу на тренуванні ударів після швидкого прийому та у тиску.

Гравець № 39 виконав 20 ударів, з яких 12 були точними (60%) — лише на 2,96% менше, ніж у гравця № 37. Він мав 10 успішних обіграшів із 17 (58,8%), що на 17,7% нижче. Створив 4 гольові моменти (на 63,6% менше), реалізував лише 1 (25%), що на 29,5% нижче. Рекомендація: працювати над позиційним вибором у штрафному майданчику та збільшити активність у створенні гольових моментів.

Гравець № 61 завдав 17 ударів по воротах, з яких 9 були точними (52,94%) — на 1,56% менше, ніж у найточнішого гравця №65 (54,5%). Він здійснив 15 обіграшів, з яких 5 були успішними (33,3%) - на 28,7% нижче за лідера дриблінгу №69. Створив 5 гольових моментів і реалізував 3 (60%), що на 1,7% вище за гравця № 65 (58,3%). Рекомендація: покращити ефективність дриблінгу та грати більш агресивно в 1v1 ситуаціях.

Гравець № 62 виконав 20 ударів, з яких лише 6 були точними (30%) - на 24,5% менше за лідера. У дриблінгу мав 8 успішних спроб із 13 (61,5%), що на 15% нижче за гравця № 69 (76,5%). Створив 3 гольові моменти (на 75% менше за № 65), реалізував 1 (33,3%), що на 25% нижче за найкращий показник реалізації. Рекомендація: зосередити увагу на тренуванні прицільних ударів та контролі м'яча перед завершенням атак.

Гравець № 65 здійснив 22 удари з точністю 54,5% (12 влучань) - найкращий показник точності у складі. Він мав 7 успішних обіграшів із 15 (46,7%) - на 29,8% нижче за гравця №69. Створив 12 гольових моментів - на 140% більше, ніж у середньому по складу, і реалізував 7 (58,3%) - лише на 1,7% менше за гравця № 61. Рекомендація: продовжувати розвивати індивідуальну гру в атаці, зокрема - завершення з різних позицій.

Гравець № 68 мав 25 ударів із 6 точними (24%) - найнижча точність (на 30,5% менше, ніж у гравця № 65). Він здійснив 5 успішних обіграшів із 15 (33,3%), що на 43,2% нижче, ніж у № 69. Створив 5 моментів, реалізував 2 (40%),

що на 18,3% нижче за лідера реалізації. Рекомендація: працювати над якістю удару та прийняттям рішень у фінальній третині поля.

Гравець № 69 завдав 15 ударів, з яких 8 були точними (53,3%) - лише на 1,2% менше, ніж у лідера. Він мав 13 успішних обіграшів із 17 (76,5%) - кращий показник серед усіх. Створив 4 гольові моменти, реалізував 1 (25%), що на 33,3% нижче за гравця №61. Рекомендовано зосередитися на завершенні атак, особливо в умовах тиску та з близької дистанції.

Гравці 1-го складу загалом мають точність ударів (56,1%) порівняно з другим складом (42,5%). Водночас у другому складі спостерігається більша активність (за кількістю ударів та створених моментів). Найкращими за сукупністю показників можна вважати гравців № 37 (1-й склад) та №65 (2-й склад), які демонструють стабільність у точності, створенні та реалізації моментів.

3.4. Аналіз взаємозв'язку ігрової ефективності та психологічних характеристик юних футболістів

У даному дослідженні для перевірки гіпотез про наявність взаємозв'язків між техніко-тактичними та психологічними показниками використовувався коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (Spearman's rho). Визначення статистичної значущості проводилось на основі розрахованого р-значення (p-value), яке відображає імовірність того, що виявлений зв'язок є випадковим за умови істинності нульової гіпотези. Як рівень статистичної значущості у дослідженні прийнято критичне значення $p < 0.05$, що відповідає 5% ймовірності похибки першого роду (типу I). Такий поріг широко застосовується в гуманітарних, соціальних та спортивних науках і визнається міжнародними стандартами як достатній для обґрунтованого висновку щодо достовірності статистичних результатів [86, 73]. Значення $p < 0.05$ вказує на статистично значущий зв'язок між змінними, тобто дозволяє з великою ймовірністю стверджувати, що результат не є випадковим. У разі $p \geq 0.05$ результат вважається

статистично незначущим, і нульова гіпотеза не відхиляється. Статистично значущі кореляційні зв'язки між техніко-тактичними та психологічними показниками у захисників ($n = 26$) (Коефіцієнти Спірмена, $p < 0.05$) (див. таблицю 3.5).

Таблиця 3.5

Статистично значущі кореляційні зв'язки між техніко-тактичними та психологічними показниками у захисників ($n = 26$)

(Коефіцієнти Спірмена, $p < 0.05$)

Пара змінних	ρ (коэф. Спірмена)	p-значення	Статистична значущість
Відбори $\leftrightarrow$ Перехоплення	0.405	0.036	0.036 ($p < 0.05$)
Відбори $\leftrightarrow$ Виграні єдиноборства	0.421	0.029	0.029 ($p < 0.05$)
Відбори $\leftrightarrow$ Довгі передачі вперед	0.422	0.028	0.028 ($p < 0.05$)
Відбори $\leftrightarrow$ Точність довгих передач	0.457	0.017	0.017 ($p < 0.05$)
Єдиноборства $\leftrightarrow$ Виграні єдиноборства	0.77	< 0.001	< 0.001 ($p < 0.05$)
Єдиноборства $\leftrightarrow$ Довгі передачі вперед	0.43	0.025	0.025 ($p < 0.05$)
Єдиноборства $\leftrightarrow$ Точність довгих передач	0.469	0.014	0.014 ($p < 0.05$)
Виграні єдиноборства $\leftrightarrow$ Довгі передачі вперед	0.458	0.016	0.016 ($p < 0.05$)
Виграні єдиноборства $\leftrightarrow$ Точність довгих передач	0.412	0.033	0.033 ($p < 0.05$)
Довгі передачі вперед $\leftrightarrow$ Точність довгих передач	0.799	< 0.001	< 0.001 ($p < 0.05$)
Довгі передачі вперед $\leftrightarrow$ Впевненість у собі	0.469	0.014	0.014 ($p < 0.05$)
Точність довгих передач $\leftrightarrow$ Впевненість у собі	0.533	0.004	0.004 ($p < 0.05$)
Точність довгих передач $\leftrightarrow$ Соматична тривожність	-0.42	0.029	0.029 ($p < 0.05$)

На рисунку 3.12 представлено графічну інтерпретацію статистично значущих кореляційних зв'язків ($p < 0.05$) між техніко-тактичними та

психологічними показниками у захисників 2009-2010р.н. ($n = 26$). Як видно з рисунку 3.11, сильний позитивний зв'язок виявлено між довгими передачами вперед та точністю довгих передач ($\rho = 0.799$; $p < 0.001$), що цілком логічно, адже збільшення кількості таких дій часто супроводжується зростанням їхньої ефективності.

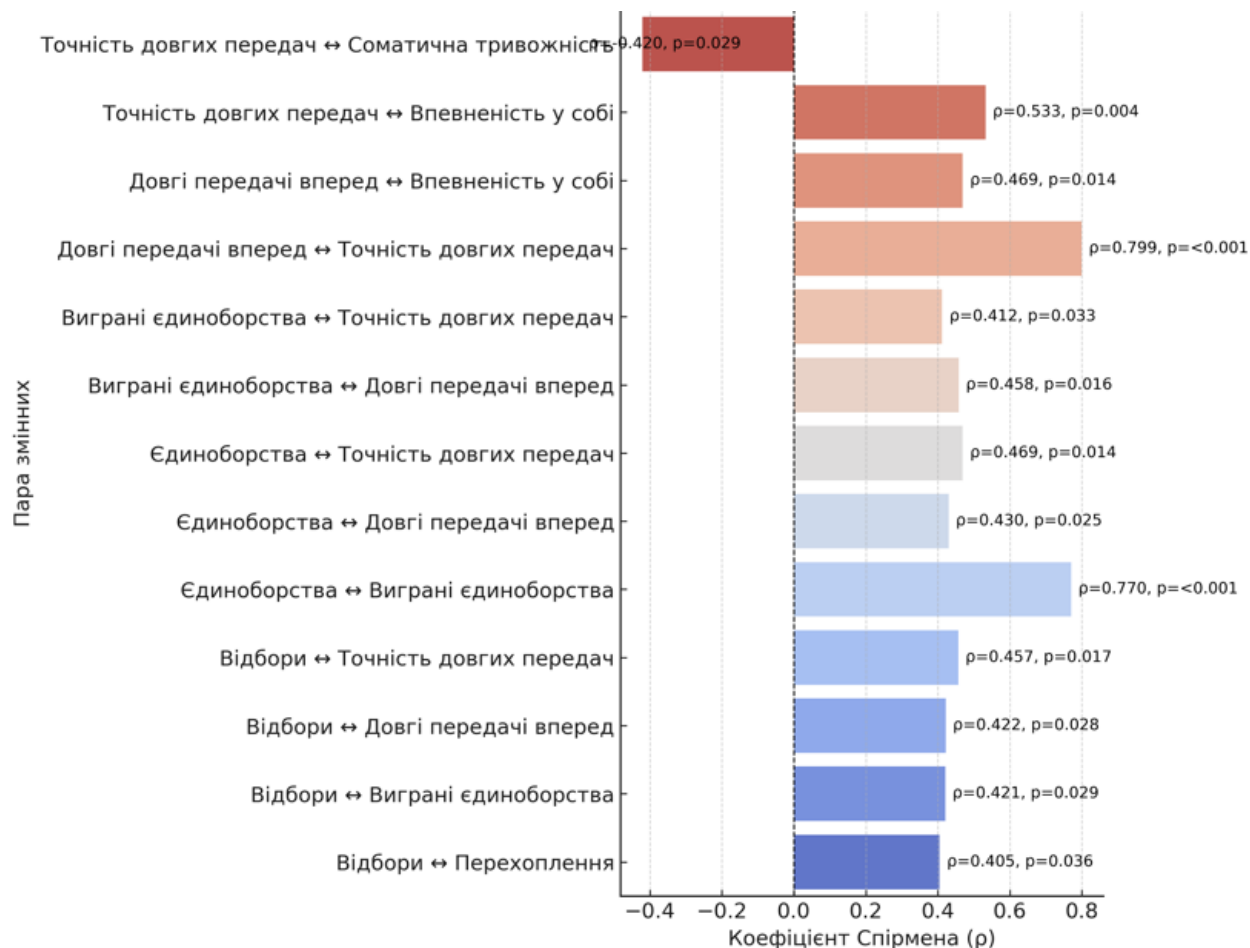

Рис. 3.12 Кореляційні зв'язки між техніко-тактичними та психологічними показниками у захисників ($n = 26$, 2009/2010 р.н.) (Коефіцієнти Спірмена, $p < 0.05$)

Також спостерігається сильна кореляція між кількістю єдиноборств та виграними єдиноборствами ($\rho = 0.770$; $p < 0.001$), що свідчить про ефективність дій гравців у боротьбі. Варто відзначити позитивні кореляції між технічними показниками (відбори, передачі, перехоплення) та впевненістю у собі ($\rho = 0.469$ – 0.533), що може свідчити про психологічну стабільність захисників, здатних точно виконувати дії під тиском. У той же час виявлено негативний зв'язок між

точністю передач і соматичною тривожністю ($\rho = -0.420$; $p = 0.029$), що підтверджує гіпотезу про вплив емоційного стану на якість прийняття рішень у грі.

Загалом, графік візуально демонструє, що високі техніко-тактичні показники у захисників пов'язані як із фізичною активністю (єдиноборства, відбори), так і з психологічними характеристиками, зокрема рівнем впевненості та відсутністю тривожності.

На основі проведеного кореляційного аналізу було встановлено низку статистично значущих взаємозв'язків між окремими психологічними характеристиками та показником загальної кількості обіграшів юних футболістів (див. рис. 3.13).

У дослідженні були використані стандартизовані психодіагностичні методики, зокрема опитувальники мотиваційного профілю, тривожності, самооцінки та орієнтації в спорті, а також показники ігрової участі.

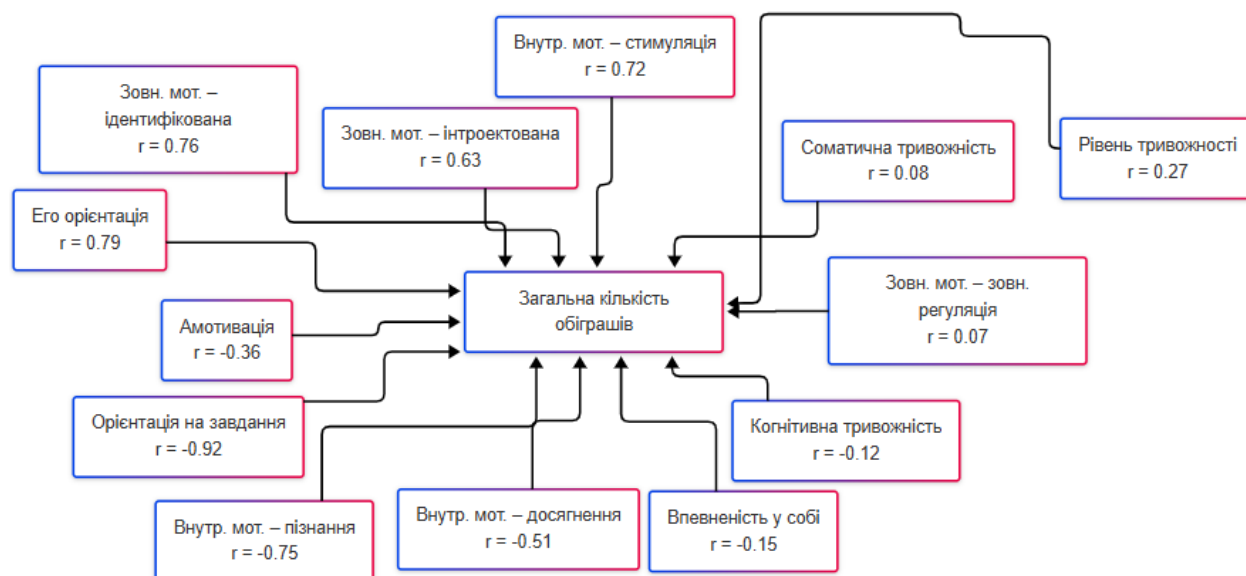

Рис. 3.13 Кореляційні взаємозв'язки між психологічними характеристиками та загальною кількістю ігрових дій (обіграшів) у юних футболістів (нападники 2009 р.н.)

Коефіцієнти кореляції ($r \geq 0,70$) були зафіксовані для таких змінних, як орієнтація на завдання ($r = 0,92$), внутрішня мотивація – пізнання ($r = 0,75$), внутрішня мотивація – стимуляція ($r = 0,72$), его-орієнтація ($r = 0,79$) та зовнішня мотивація – ідентифікація ($r = 0,76$) (див. рисунок 3.12). Зазначені результати дають підстави вважати, що високий рівень показників орієнтації на завдання, так і певних форм зовнішньої мотивації (ідентифікаційна мотивація), пов'язаний з високим рівнем активності в ігрових діях. Внутрішня мотивація – досягнення ($r = 0,51$), зовнішня мотивація – інтроекція ($r = 0,63$), також показали достовірні, хоча менш виражені, кореляційні залежності, що вказує на наявність мотиваційного впливу прагнення до визнання або уникнення почуття провини як чинника, що частково визначає рівень ігрової активності.

У той же час, інші психологічні змінні, такі як впевненість у собі ($r = 0,15$), сомато-емоційні компоненти тривожності ($r = 0,08-0,12$), рівень загальної тривожності ($r = 0,27$), амотивація ($r = -0,36$) та зовнішня мотивація – зовнішня регуляція ($r = 0,07$), не продемонстрували суттєвих кореляцій із кількістю обіграшів. Особливої уваги заслуговує негативний знак коефіцієнта при амотивації, що свідчить про зворотний зв'язок між відсутністю цілеспрямованості в діях футболіста та його ефективності у техніко-тактичних діях. Це підтверджує актуальність роботи з гравцями, які демонструють ознаки втрати внутрішньої мотивації до занять спортом.

Статистично значущі кореляційні зв'язки між техніко-тактичними та психологічними показниками у півзахисників ($n = 10$) (Коефіцієнти Спірмена, $p < 0.05$) (див. табл.3.6).

На рисунку 3.14 відображено значущі кореляційні зв'язки між техніко-тактичними та психологічними показниками у півзахисників ($n = 10$). Аналіз виконано на основі коефіцієнтів Спірмена, з урахуванням рівня значущості $p < 0.05$. Позитивний зв'язок спостерігається між прогресивними передачами та їхньою точністю ($\rho = 0.900$; $p = 0.0004$), що є очікуваним і логічним - чим частіше півзахисник виконує прогресивні дії, тим вищою, зазвичай, є й ефективність.

Таблиця 3.6

Статистично значущі кореляційні зв'язки між техніко-тактичними та психологічними показниками у захисників (n = 10, 2010 р.н.)

(Коефіцієнти Спірмена, $p < 0.05$)

Пара змінних	ρ (коэф. Спірмена)	p-значення	Статистична значущість
Прогресивні передачі ↔ Точність прогресивних передач	0.9	0.0004	0.0004 ($p < 0.05$)
Прогресивні передачі ↔ Орієнтація на завдання	0.693	0.0263	0.0263 ($p < 0.05$)
Точність прогресивних передач ↔ Его орієнтація	0.65	0.0417	0.0417 ($p < 0.05$)
Гольові моменти ↔ Тривожність у змаганнях	0.636	0.0479	0.0479 ($p < 0.05$)
Впевненість у собі ↔ Тривожність у змаганнях	-0.898	0.0004	0.0004 ($p < 0.05$)

Також було виявлено позитивний зв'язок між прогресивними передачами та орієнтацією на завдання ($\rho = 0.693$; $p = 0.0263$), а також між точністю передач і его-орієнтацією ($\rho = 0.650$; $p = 0.0417$), що свідчить про вплив особистісної мотиваційної структури на ігрові рішення в центрі поля.

Зафіксовано пряму кореляцію між кількістю гольових моментів і тривожністю у змаганнях ($\rho = 0.636$; $p = 0.0479$), що може свідчити про збільшення нервової напруги в ситуаціях з високою ігровою відповідальністю. Негативний зв'язк виявлено між впевненістю у собі та тривожністю у змаганнях ($\rho = -0.898$; $p = 0.0004$), що підтверджує загальні психологічні закономірності такі як зростання впевненості супроводжується зниженням рівня змагальної тривожності.

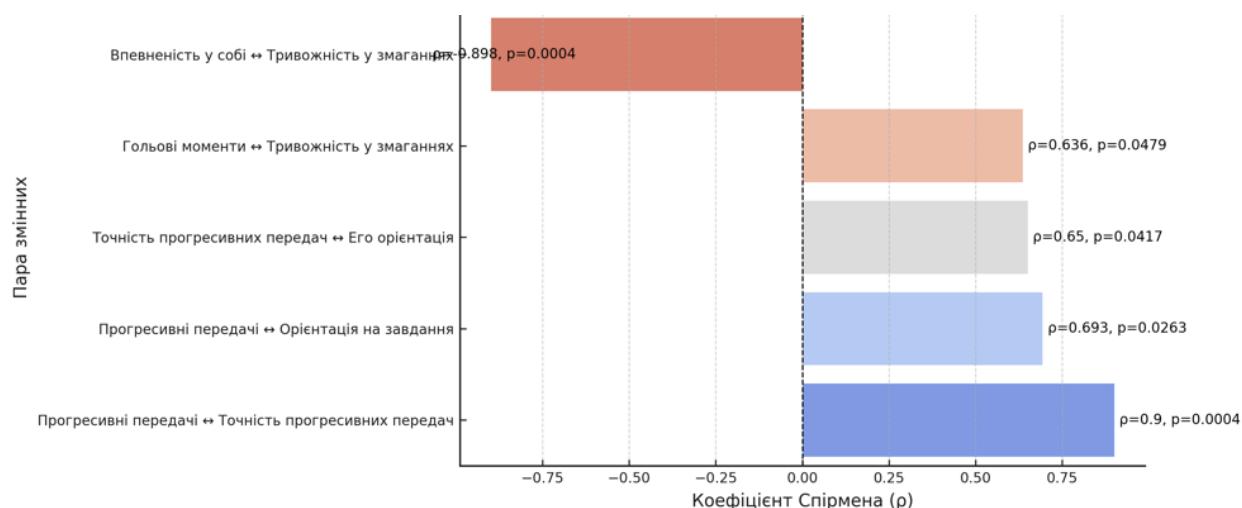

Рис. 3.14 Кореляційні зв'язки між техніко-тактичними та психологічними показниками у півзахисників (n = 10, 2010 р.н.) (Коефіцієнти Спірмена, $p < 0.05$).

На рисунку 3.15 представлено результати кластерного аналізу гравців-півзахисників (n = 10), виконаного методом ієрархічної кластеризації з використанням критерію Ward та евклідової відстані. Метою аналізу було виявлення схожих за ігровими та психологічними характеристиками груп футболістів.

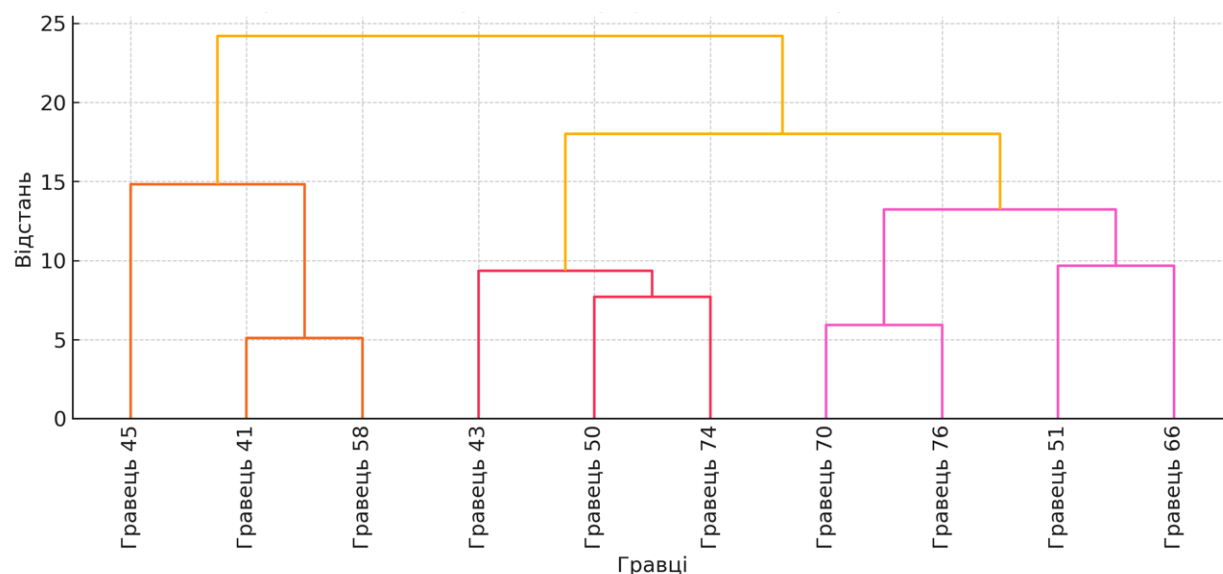

Рис. 3.15 Результати кластерного аналізу ігрової ефективності півзахисників (n = 10).

Згідно з дендрограмою, гравці були згруповані у три основні кластери: Кластер 1 (Гравці № 41, № 45, № 58) - характеризуються високими значеннями прогресивних передач, впевненістю у собі, а також помірною мотиваційною орієнтацією, вони є найбільш активними в конструктивних діях і демонструють високий рівень залучення до атакувальної фази.

Кластер 2 (Гравці № 43, № 51, № 70, № 74, № 76) - демонструють нижчі технічні показники (менше передач, єдиноборств, голевих моментів) і мають вищі показники тривожності. Спорстмени потребують психологічної підтримки або індивідуального підходу в тренувальному процесі.

Кластер 3 (Гравці № 50, № 66) - займають проміжне положення, вони стабільні у показниках, з невираженою тривожністю і достатньо високою орієнтацією на завдання. Можемо констатувати, що гравці мають потенціал.

На основі попередньо зібраних фактичних даних щодо техніко-тактичних, психологічних і мотиваційних характеристик нападників вікової категорії U15 було здійснено багатовимірний статистичний аналіз із використанням методів зниження розмірності та кластеризації. Зокрема, для попередньої трансформації вхідних змінних було застосовано метод головних компонент (PCA - Principal Component Analysis), що дозволило зменшити вимірність простору ознак, виділити найбільш інформативні компоненти та зменшити вплив надлишкової або корельованої інформації.

Після цього з використанням зважених та стандартизованих даних було реалізовано кластеризацію гравців методом К-середніх (K-means), який дозволив згрупувати футболістів за подібністю багатофакторних профілів. Оптимальна кількість кластерів для вибірки була задана як три, що відповідає емпіричному поділу типових ігрових моделей нападників.

У результаті кластерного аналізу гравці були розподілені на три групи, кожна з яких має подібні значення за ключовими ознаками. Зокрема:

Кластер 0 об'єднав гравця з високими значеннями технічної результативності (удари, реалізація моментів), помірним рівнем тривожності та

сильною мотивацією до досягнення. Це може вказувати на тип нападника з орієнтацією на завершення атак.

Кластер 1 включає двох гравців, які мають середні значення за більшістю показників, невисокий рівень реалізації моментів, але помітні коливання в емоційній стабільності. Їхній профіль може відповідати гравцям, які ще формують стабільність виконання.

Кластер 2 містить одного гравця з найвищим індексом АНР (0,8362), що вказує на високу суб'єктивну вагу його характеристик з точки зору експертного оцінювання. Його профіль вирізняється достатньо високими ігровими показниками та значною когнітивною активністю, що свідчить про потенційного лідера групи.

Побудовані кластери дають змогу тренерському штабу розуміти специфіку ігрових профілів кожного футболіста, адаптувати тренувальні навантаження, а також врахувати психологічні та мотиваційні особливості при прийнятті остаточного рішення щодо відбору. Застосування кластерного аналізу на цьому етапі слугує дієвим інструментом профілювання гравців та забезпечує підготовку до фінального етапу - багатокритеріального ранжування за методом VIKOR. Після формування індивідуальних профілів гравців та їх кластеризації було здійснено підсумкову багатоатрибутивну оцінку кандидатів до складу команди із використанням методу VIKOR (VlseKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Rangiranje). Цей метод ґрунтується на принципі компромісного ранжування, тобто визначення альтернатив, які найближчі до ідеального рішення, з урахуванням пріоритетів за багатьма критеріями.

У розрахунку було враховано повний набір техніко-тактичних, психологічних та мотиваційних характеристик футболістів, попередньо нормалізованих і зведених до уніфікованого масштабу. Застосування аналізу головних компонент (РСА) дозволило зменшити вплив надлишкової інформації, виділивши найбільш значущі фактори. Кожен критерій вносив вклад у розрахунок інтегральної оцінки ефективності (Q), яка враховує як сумарне відхилення від

ідеального значення (S_i), так і максимальне відхилення (R_i) – забезпечуючи баланс між груповим і крайньо-індивідуальним підходами.

У результаті аналізу гравці були впорядковані за зростанням значення показника $VIKOR_Q$ (чим менше значення - тим вища позиція у ранжуванні). Отримані результати:

Гравець 3 (ID №2 у таблиці) отримав найнижчий інтегральний показник $Q = 0,000$, що свідчить про його найближчу відповідність до узагальненого ідеального профілю за сукупністю всіх критеріїв;

Гравець 1 (ID №0) посів другу позицію ($Q = 0,227$), демонструючи також високий рівень збалансованої підготовки;

Гравець 2 (ID №1) виявився на третій сходинці ($Q = 0,404$), а Гравець 4 (ID №3) отримав найвищий показник ($Q = 0,500$), що вказує на найбільше відхилення від бажаних параметрів ефективності.

Таким чином, метод $VIKOR$ дозволив здійснити об'єктивне інтегральне ранжування юних футболістів на основі багатофакторної оцінки, узгодженої з пріоритетами клубу або академії. Цей результат може бути використаний у поєднанні з результатами кластерного аналізу та експертного обговорення на заключному етапі – ухвалення остаточного рішення про склад команди.

Висновки до розділу 3

Комплексний аналіз психологічних, мотиваційних та техніко-тактичних характеристик юних футболістів вікових категорій U-14 та U-15 дозволив виявити міжгрупові та індивідуальні відмінності, що мають суттєве значення для обґрунтованого спортивного відбору та побудови ефективної тренувальної моделі.

Психологічні характеристики гравців за результатами Іллінойського опитувальника самооцінки свідчать про домінування високого рівня впевненості у собі в обох складах. При цьому у гравців 2-го складу фіксувалася вища когнітивна тривожність (71% випадків високого рівня), що свідчить про низьку адаптацію до змагального стресу. Воротарі 2-го складу в обох вікових групах виявили високі рівні змагальної тривожності за шкалою SCAT, що потребує подальшої психологічної корекції.

Мотиваційний профіль спортсменів вказує на домінування орієнтації на завдання та високий рівень внутрішньої мотивації. Водночас у 2-го складу зафіксовано низькі показники его-орієнтації, гравці потребують розвитку впевненості у собі. Серед нападників U-15 лідером став гравець № 7 (1-й склад), який поєднує високу точність ударів (62,96%), дриблінг (76,5%) та реалізацію (54,5%). Серед півзахисників найкращі результати продемонстрував гравець № 45 (точність передач - 80%, виграні єдиноборства - 87,5%). У захисті лідерами стали гравці № 46 та № 48, які вирізняються надійністю у боротьбі та високою точністю довгих передач. Найефективнішим воротарем був гравець № 52 з високим рівнем відбитих ударів (86,96%) та точністю передач (96,55%).

Рівень впевненості у собі є найстабільнішою змінною в обох вікових категоріях. У складі U-15 (2009 р.н.) гравці основного складу продемонстрували середній показник $M = 26.8$ ($SD = 3.88$), резервного - $M = 25.5$ ($SD = 2.80$). Подібна тенденція зафіксована і у групі 2010 р.н. Високий рівень впевненості був характерний для нападників та захисників обох складів. Когнітивна тривожність у гравців резервного складу вища у порівнянні з основним. 2 склад U-15 середнє

значення сягнуло $M = 23.0$ ($SD = 3.62$), проти $M = 22.3$ ($SD = 4.55$) у 1 складі. У 71% футболістів 2 складу цей показник перевищував 25 балів, що свідчить про недостатню сформованість психологічних механізмів адаптації.

Соматична тривожність перебувала переважно на середньому рівні. У 1 складі (2009 р.н.) вона становила $M = 17.2$ ($SD = 3.21$), у 2 складі - $M = 16.7$ ($SD = 3.25$). У групі 2010 р.н. 52% резервістів мали середній рівень, а 48% - низький. Однак наявна тенденція до зростання цього показника у гравців без досвіду виступів на високому рівні. Воротарі обох вікових груп демонструють найнижчий рівень когнітивної тривожності в основному складі ($M = 18.5$), але найвищий - у резервному ($M = 23.5$). У 2009 р.н. воротарі 2 складу показали $SCAT = 22.0$ ($SD = 1.41$), що свідчить про психологічну напругу.

Мотиваційна орієнтація за шкалою TEOSQ продемонструвала домінування орієнтації на завдання в обох складах. У 2010 р.н. лише у воротарів 2 складу виявлено низький рівень его-орієнтації (1.8 бала). Профілі внутрішньої мотивації за шкалою SMS-28 виявились високими та однорідними у межах кожного складу. У гравців 2010 р.н. внутрішня мотивація: пізнання - 5.61, досягнення - 5.61, стимуляція - 5.11. У 2 складі - 5.59, 5.59 та 5.09 відповідно. Ідентифікована регуляція стабільна - 4.50. Амотивація - низька 2.31 (1 склад) та 2.36 (2 склад).

Статистично значущу різницю між основним і резервним складом виявлено лише в одному амплуа - захисники, де рівень впевненості у собі був вищим у 1 складі ($U = 69.0$; $p = 0.0116$). Інші амплуа демонстрували схожі профілі, що може свідчити про загальну внутрішню психологічну однорідність гравців команди.

Індивідуальний добір гравців до основного складу має враховувати не лише рівень майстерності, а й психологічні змінні: когнітивну тривожність (16–23 бали), соматичну тривожність (15–18 балів), впевненість у собі (26+ балів), переважання орієнтації на завдання, високий рівень внутрішньої мотивації (≥ 5.5). Кореляційний аналіз встановив статистично значущі зв'язки між психологічними характеристиками та ігровими діями, так у захисників точність передач позитивно корелює з рівнем впевненості у собі ($r = 0.533$) та негативно - із соматичною

тривожністю ($\rho = -0.420$). У півзахисників виявлено позитивні зв'язки між прогресивними передачами та орієнтацією на завдання ($\rho = 0.693$), а також его-орієнтацією ($\rho = 0.650$). Визначена негативна кореляція між впевненістю та змагальною тривожністю ($\rho = -0.898$).

Кластеризація та методи багатовимірної аналізу (PCA, K-means, VIKOR) дозволили виокремити три типи ігрових профілів гравців, серед яких визначено потенційних лідерів за сукупністю техніко-тактичних та психологічних характеристик. Інтеграція результатів психологічного тестування та оцінки ігрової ефективності дозволяє не лише об'єктивно визначати рівень готовності футболістів, а й формувати персоналізовані траєкторії розвитку для кожного спортсмена.

Отримані дані мають високу практичну цінність для тренерського складу та можуть бути використані для формування збалансованого, психологічно стабільного та технічно ефективного складу команди.

РОЗДІЛ 4. КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВІДБОРУ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ, АЛГОРИТМ ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

4.1 Аналіз доцільності комплексного підходу до відбору юних футболістів

Відбір юних футболістів - це складний і відповідальний процес, який має на меті не лише виявити талановитих спортсменів але й тих, хто має потенціал до довгострокового розвитку та успіху у професійному футболі. Відбір футболістів лише за суб'єктивною оцінкою тренерів чи одним-двома критеріями фізичної чи технічної підготовленості не є неефективним, оскільки ігнорує багато інших важливих аспектів. Саме тому необхідний комплексний підхід.

Комплексний підхід до відбору юних футболістів - це система оцінки, яка враховує сукупність фізичних, техніко-тактичних та психологічних характеристик гравця, а також його потенціал до розвитку, враховуючи вікові особливості і спрямований на цілісну характеристику юного спортсмена, а не лише на констатацію його поточних показників.

До ключових компонентів комплексного підходу відносяться: Фізичні якості, які становлять фундаментальну основу для реалізації техніко-тактичних дій у футболі та значною мірою визначають потенціал гравця до адаптації до зростаючих тренувальних та змагальних навантажень. Оцінка фізичної підготовленості є невід'ємною складовою комплексного відбору, оскільки дозволяє отримати об'єктивні дані про рівень розвитку швидкісних, швидкісно-силових якостей, спритності, координації та витривалості юних футболістів.

Для об'єктивної діагностики фізичних якостей застосовуються стандартизовані тести, нормативи яких диференційовані залежно від віку спортсменів. Дані, представлені у таблиці 3.1, 3.2, 3.3., ілюструють приклади таких контрольних вправ (тестів) та відповідні середні показники для вікових груп від 11 до 15 років. Аналіз даних у таблиці 3.1 демонструє, що оцінювання фізичної підготовленості охоплює швидкісні здібності спортсменів (бігових тести на короткі дистанції біг на 15 м з місця та з ходу, біг на 30 м, біг на 50 м), що дозволяє оцінити стартову та дистанційну швидкість. Швидкісно-силові якості

(вибухова сила) оцінюються через різні види стрибків (стрибок у довжину з місця, потрійний стрибок, 5-кратний стрибок, стрибок угору з місця), що відображають здатність до виконання потужних рухів за мінімальний час. Спритність та координація діагностуються за допомогою човникового бігу (3x10 м) та тестів, що вимагають зміни напрямку руху, що є критично важливим для ефективних дій на футбольному полі. Витривалість оцінюється через біг на дистанції 300 м, човниковий біг 7x50 м, 12-хвилинний біг.

Окрім загальної фізичної підготовки, також представлені тести для оцінки спеціальної фізичної та технічної підготовки, диференційованої для польових гравців та воротарів. Тести (біг з веденням м'яча, удар по м'ячу на дальність, кидки) оцінюють здатність юних спортсменів інтегрувати базові фізичні якості з футбольними технічними навичками. Використання стандартизованих тестів та нормативів дозволяє не тільки об'єктивно оцінити поточний рівень фізичного розвитку кожного спортсмена, але й порівняти його показники із середніми значеннями для відповідної вікової групи, виявити відставання або переважання за певними якостями. Аналіз динаміки цих показників у часі є важливим для прогнозування потенціалу гравця та планування індивідуалізованої програми фізичної підготовки. Коректна інтерпретація результатів вимагає також врахування темпів біологічного дозрівання юних спортсменів.

Таким чином, ретельна та об'єктивна оцінка фізичних якостей за допомогою валідних та стандартизованих тестів є необхідним етапом комплексного відбору, надаючи суттєву інформацію для формування профілю гравця та прийняття обґрунтованого рішення про його подальшу перспективу. У контексті комплексного відбору юних футболістів оцінка техніко-тактичної підготовленості вимагає диференційованого підходу, що враховує специфіку ігрового амплуа.

На рисунку 3.1, 3.2 представлено ключові критерії оцінки техніко-тактичної підготовки, структуровані за основними ігровими амплуа: нападники, півзахисники, захисники та воротарі. Аналіз цих критеріїв дозволяє отримати детальне уявлення про сильні та слабкі сторони кандидата у специфічних для

його позиції ігрових діях. Оцінка техніко-тактичної підготовленості, як ілюструє схема, охоплює як кількісні показники (загальна кількість виконаних дій), так і якісні показники або показники ефективності (успішність виконання дії, точність, реалізація).

Зокрема, критерії оцінки техніко-тактичної підготовленості футболістів за ігровими амплуа включають:

Для *нападників* визначені критерії фокусуються на діях у завершальній стадії атаки – загальна кількість ударів по воротах та їх влучність, загальна кількість спроб обіграшів та їх успішність, а також кількість створених та реалізованих голевих моментів. Обґрунтування критеріїв оцінки ігрової ефективності нападників Ігрова ефективність нападників у футболі безпосередньо пов'язана з їхньою здатністю реалізовувати атакувальний потенціал команди, завершувати голові атаки та створювати загрозу воротам суперника. Саме тому ключові критерії для оцінки гравців атакувальної лінії повинні відображати кількісні та якісні аспекти участі у завершальній фазі атаки.

Загальна кількість ударів по воротах та їх влучність. Цей показник є базовим у характеристиці нападника, оскільки демонструє рівень активності у створенні завершальних дій та якість технічного виконання. Високий показник ударів при належному відсотку влучності свідчить про правильне позиціонування, своєчасне прийняття рішень і здатність знаходити можливості для завершення атак. Влучність є маркером технічної точності та психологічної стійкості у відповідальні моменти.

Загальна кількість спроб обіграшів та їх успішність. Обіграші (дриблінг) - важливий техніко-тактичний компонент гри нападника, який визначає здатність гравця створювати чисельну перевагу, обігруючи суперника в ситуаціях один на один. Успішний дриблінг дає змогу виходити на ударні позиції, створювати простір або втягувати суперників для відкриття партнерів. Показник успішності обіграшів дозволяє оцінити ефективність технічного арсеналу та рівень прийняття рішень у динамічних умовах.

Кількість створених та реалізованих гольових моментів. Це один із найвагоміших індикаторів продуктивності нападника, що поєднує тактичне бачення поля, координацію з партнерами та результативність. Створення гольових моментів (як через передачу, так і через індивідуальні дії) демонструє вміння нападника генерувати ігрову перевагу, а реалізація цих моментів – його завершальну майстерність. У комплексі цей критерій дає змогу об'єктивно оцінити внесок нападника у результативні дії команди.

Таким чином, сукупність запропонованих критеріїв - удари, дриблінг, гольові дії - формує цілісне уявлення про функціональну ефективність нападника. Вони дозволяють тренерам і аналітикам не лише оцінити поточний рівень підготовки, а й виявити аспекти, що потребують розвитку, та прогнозувати потенціал гравця на вищому рівні змагальності.

Для *півзахисників* визначені критерії відображають їхню роль у зв'язуванні ліній та розвитку атаки – кількість та точність прогресивних передач вперед (тих, що просувають м'яч у більш небезпечні зони), загальна кількість єдиноборств та кількість виграних єдиноборств у центральних зонах поля, а також кількість створених гольових моментів.

Півзахисники відіграють ключову роль у побудові гри, оскільки саме вони забезпечують зв'язок між обороною та атакою, контролюють темп, напрямок і якість розвитку ігрових дій. Їхня ефективність не завжди виражається у фінальній результативності, однак суттєво впливає на загальну функціональність команди. Тому критерії оцінки ігрової діяльності півзахисників мають враховувати як тактичну цінність дій, так і інтенсивність участі у ключових фазах гри.

Кількість та точність прогресивних передач уперед - показник фіксує кількість передач, які суттєво просувають м'яч ближче до воріт суперника або переводять гру з безпечної до потенційно загрозливої зони. Прогресивні передачі відображають вміння півзахисника бачити простір, ухвалювати конструктивні рішення та ініціювати атакуювальні дії. Висока точність таких передач свідчить не

лише про технічну майстерність, а й про ігровий інтелект, що є вирішальним на цій позиції.

Загальна кількість єдиноборств та кількість виграних єдиноборств характеризує інтенсивність та успішність дій у фазі відбору м'яча, особливо у стратегічно важливих зонах поля - центрі, де часто вирішується контроль над грою. Успішність у єдиноборствах є індикатором фізичної готовності, агресивності в межах правил, а також психологічної стійкості гравця. Важливо не лише загальне число таких епізодів, а й їхній результат - виграні м'ячі, перехоплення, ефективне переривання атак.

Кількість створених голевих моментів зазвичай асоціюється з атакувальними гравцями, півзахисники (особливо центральні та атакувальні) часто виступають ключовими гравцями у побудові передголевих комбінацій, він дає змогу оцінити креативність, бачення поля та якість взаємодії з партнерами, особливо у фазі позиційної атаки або швидкого переходу з оборони в напад.

Узагальнюючи, варто зазначити, що визначені критерії дозволяють комплексно оцінити як стратегічну, так і тактичну ефективність дій півзахисника, виявити його здатність впливати на темп і структуру гри, а також прогнозувати рівень адаптації до складніших тактичних моделей. Такий підхід є важливим як для селекційних цілей, так і для формування індивідуальних планів підготовки гравців.

Для захисників оцінюються дії в обороні та при початку атаки – кількість відборів та перехоплень м'яча, загальна кількість єдиноборств та кількість виграних єдиноборств у захисних фазах гри, а також загальна кількість та точність довгих передач вперед для початку контратак або виходу з-під пресингу.

У сучасному футболі функціональна роль захисника виходить за межі суто оборонних завдань. Гравці захисної ланки не лише відповідають за нейтралізацію атак суперника, але й виступають ініціаторами атакувальних дій, особливо у фазі виходу з-під пресингу або контратак. Тому комплексна оцінка їхньої ефективності

має включати як оборонні показники, так і техніко-тактичні дії з м'ячем, що забезпечують розвиток гри.

Кількість відборів та перехоплень м'яча дозволяють об'єктивно оцінити активність і своєчасність дій захисника в оборонній фазі, зокрема його здатність зчитувати наміри суперника, прогнозувати розвиток епізоду та своєчасно втручатися в гру. Відбори свідчать про фізичну потужність, агресивність (у межах правил) та навички гри у ближньому бою, тоді як перехоплення демонструють ігрове мислення, вибір позиції та тактичну дисципліну.

Загальна кількість єдиноборств та кількість виграних єдиноборств у захисних фазах гри відображає ефективність прямого протистояння із суперником, особливо в ключових епізодах біля власного штрафного майданчика або на підступах до нього. Успішність у єдиноборствах є важливим показником надійності захисника, його координації, стійкості до тиску та вміння контролювати ситуацію в умовах високої динаміки. Рівень реалізації цих дій напряду впливає на здатність команди запобігати небезпечним моментам.

Загальна кількість та точність довгих передач вперед є важливими для оцінки його внеску в перехідні фази гри. Такі передачі особливо цінні у контратакувальній моделі, коли необхідно швидко доставити м'яч у вільні зони, або при виході з-під високого пресингу, характеризує технічну грамотність, бачення поля та впевненість у володінні м'ячем у гравця оборони.

Отже, сукупність зазначених критеріїв дозволяє всебічно оцінити функціональну ефективність захисників, виходячи з їх участі як у нейтралізації атак суперника, так і у запуску наступальних дій. Така оцінка є актуальною не лише в рамках індивідуального аналізу, а й для формування командної структури з урахуванням стилю гри та тактичної моделі команди.

Для *воротарів* визначені критерії - загальна кількість виходів з воріт та їх успішність, загальна кількість передач та їх точність (особливо першим пасом), а також загальна кількість ударів по воротах, що були здійснені суперником, та кількість успішно відбитих ударів (сейвів). Воротар займає функціональне місце в

складі футбольної команди, поєднуючи завдання захисту воріт з елементами організації оборони та початку атакуючих дій, які відбуваються у високостресових ситуаціях, вимагають блискавичних реакцій, просторової орієнтації та точності технічного виконання, тому оцінка ефективності воротаря повинна ґрунтуватися на специфічних показниках, які відображають як індивідуальну результативність, так і його вплив на командну гру.

Загальна кількість виходів з воріт та їх успішність характеризує активність воротаря поза межами лінії воріт - під час перехоплення навісів, кутових, загрозливих передач у штрафний майданчик. Успішність виходів свідчить про рішучість, просторову орієнтацію, взаємодію з захисниками та вміння ухвалювати ефективні рішення у динамічних умовах. Високий відсоток успішних виходів свідчить про надійність воротаря у ключових моментах гри.

Загальна кількість передач та їх точність (особливо першим пасом).

У сучасному футболі воротар все частіше виконує роль першого гравця в побудові атаки. Його передача - особливо після перехоплення - може стати початком швидкої контратаки або контролю м'яча. Точність передач, зокрема першого пасу, є індикатором технічної підготовки, зорово-моторної координації та ігрового мислення воротаря. Вона також демонструє його здатність діяти як повноправний учасник командної побудови гри.

Кількість ударів по воротах, здійснених суперником, та кількість успішно відбитих ударів. Цей критерій є центральним для оцінки основної функції воротаря - захист воріт. Він дозволяє оцінити не лише кількість загрозливих дій суперника, а й ефективність реакції воротаря на них. Показник «сейвів» у поєднанні з відсотком відбитих ударів (save percentage) відображає рефлексорну готовність, технічне володіння воротарськими прийомами та психологічну стійкість під тиском. Особливо важливим є зіставлення цього показника з якістю ударів (наприклад, ударів з близької дистанції або з позицій підвищеної небезпеки).

У сукупності зазначені критерії забезпечують об'єктивну, багатовимірну оцінку ігрової ефективності воротаря як у власному штрафному майданчику, так і в контексті командної побудови гри. Такий підхід дозволяє тренерам та аналітикам не лише оцінювати поточний рівень підготовленості гравця, а й приймати обґрунтовані рішення щодо його розвитку, позиційної адаптації або корекції тренувального навантаження.

Оцінка техніко-тактичної підготовленості переважно здійснюється шляхом цілеспрямованого спостереження під час тренувальних ігор, двосторонніх матчів та спеціалізованих ігрових вправ (як показано на Етапі 3 алгоритму відбору). Використання відеоаналізу також може значно підвищити об'єктивність та деталізацію оцінки цих критеріїв.

Інтеграція кількісних та якісних даних за цими критеріями, специфічними для амплуа, у профіль гравця дозволяє не тільки визначити його поточний рівень техніко-тактичної підготовленості, але й оцінити його придатність до виконання функцій конкретного амплуа, виявити потенціал для подальшого розвитку в цьому напрямку та спланувати індивідуалізовану роботу над вдосконаленням відповідних навичок.

Психологічні якості є одним з найважливіших, хоча й найбільш складних для об'єктивної оцінки, компонентів комплексного підходу до відбору юних футболістів. Саме психологічна стійкість, мотивація, впевненість у собі та здатність адаптуватися до стресових ситуацій значною мірою визначають, чи зможе талановитий юний гравець реалізувати свій потенціал у дорослому футболі. Психологічні характеристики впливають на всі аспекти діяльності футболіста: якість виконання технічних елементів під тиском, прийняття рішень в умовах дефіциту часу, взаємодію з партнерами, реакцію на успіхи та невдачі.

Структура ключових критеріїв психологічних характеристик гравців, які можуть бути об'єктом оцінки в процесі комплексного відбору, вони охоплюють декілька важливих аспектів психіки спортсмена:

1) внутрішня мотивація, яка пов'язана із задоволенням від самого процесу діяльності - пізнання (інтерес до навчання), стимуляція (задоволення від навантажень, гострих відчуттів), досягнення (прагнення до досконалості, самореалізація). Високий рівень внутрішньої мотивації є цінним індикатором довгострокового інтересу до футболу;

2) зовнішня мотивація: Базується на зовнішніх факторах - зовнішнє регулювання (винагорода, уникнення покарання), інтроектівана (почуття провини, обов'язку), ідентифікована (усвідомлення цінності результату для особистісного росту). Хоча зовнішня мотивація може бути присутньою, орієнтація на внутрішні мотиви є більш сприятливою для стабільного та довготривалого розвитку;

3) тривожність у спортивних змаганнях відображає схильність спортсмена відчувати занепокоєння та напругу в умовах змагань. Схема розділяє цей аспект на: когнітивну тривожність, яка пов'язана з негативними думками, побоюваннями щодо результату, страхом помилитися та соматичну тривожність, яка проявляється на фізіологічному рівні (прискорене серцебиття, тремтіння, пітливість тощо). Низький або оптимальний рівень тривожності, а також здатність справлятися з нею, є важливими для ефективної гри в стресових ситуаціях;

4) впевненість у собі відображає віру гравця у власні сили, здібності та можливість успішно виконати поставлені завдання. Висока, але адекватна, впевненість є критично важливою для ініціативності, рішучості та здатності брати гру на себе;

5) орієнтація на Его та Орієнтація на завдання - стосуються мотиваційної спрямованості особистості: орієнтація на Его - фокус на порівнянні себе з іншими, прагнення бути кращим за інших, перемагати за будь-яку ціну, визнання від оточуючих та орієнтація на завдання - фокус на власному розвитку, вдосконаленні, освоєнні нових навичок, прагнення до особистісного зростання незалежно від результатів інших. Для довготривалого розвитку в спорті більш сприятливою вважається орієнтація на завдання.

Оцінка психологічних характеристик може здійснюватися за допомогою цілеспрямованого спостереження за поведінкою гравця під час тренувань та ігор (особливо в стресових ситуаціях), бесід з самим гравцем та його батьками, а також, для старших вікових груп, з використанням стандартизованих психологічних тестів та опитувальників, адаптованих для спортивної діяльності. У відборі має значення не лише оцінка поточного рівня, а й перспективи зростання за всіма вищезгаданими компонентами. Враховується швидкість прогресу, реакція на тренувальні навантаження тощо.

Доцільність застосування комплексного підходу до відбору юних футболістів зумовлена як практичними потребами сучасної системи відбору спортсменів, так і методологічною недосконалістю спрощених форм оцінювання. Науково обґрунтоване поєднання методик дає змогу уникнути системних помилок, які властиві одностороннім підходам, та суттєво підвищити точність діагностики потенціалу гравця. Комплексність у нашому дослідженні реалізовувалася шляхом поєднання теоретичних методів (аналіз, узагальнення, порівняння), педагогічних (спостереження, тестування, експеримент), психологічних методик, відеоаналізу та математико-статистичної обробки. Кожен з цих блоків сприяв розкриттю окремого аспекту футбольного потенціалу юних футболістів, що у сукупності дозволило уникнути односторонньої оцінки та підвищити точність відбору.

По-перше, комплексний підхід дає змогу виявити гармонійний розвиток гравця. Наприклад, під час педагогічного експерименту та відеоаналізу змагальної діяльності у змаганнях ДЮФЛУ та Чемпіонату Києва (U14–U16), виявлено, що високі фізичні якості не завжди супроводжуються високим рівнем ігрового інтелекту або стабільністю у прийнятті рішень. Саме спостереження в умовах ігрової діяльності та аналіз техніко-тактичної ефективності (через LongoMatch) дозволили зробити об'єктивні висновки щодо здатності спортсмена адаптувати свої навички до змагального тиску.

По-друге, включення методик психологічної діагностики дало змогу отримати цінну інформацію щодо внутрішніх ресурсів гравця. За допомогою Іллінойського опитувальника самооцінки було виявлено рівень впевненості, який прямо корелює з ініціативністю на полі. Тест тривожності в спортивних змаганнях дозволив оцінити стресостійкість юних футболістів під час матчів, що особливо важливо для селекції на позиції воротаря чи центрального захисника. Опитувальник орієнтації на завдання та Его та опитувальник мотивації у спорті забезпечили глибше розуміння домінантної мотивації гравців – орієнтації на самовдосконалення або демонстрацію переваги – що має стратегічне значення для формування культури роботи та розвитку у команді.

Третій аспект комплексного підходу полягав у профілізації підбору за ігровим амплуа. За допомогою відеоаналізу й експертної оцінки техніко-тактичних дій у змагальних умовах, було виявлено характерні типи поведінки гравців, які відповідають певним ігровим ролям що дозволило не лише відібрати гравців, але й закласти основу для індивідуалізованої підготовки вже на ранньому етапі. Крім того, методи статистичного аналізу, такі як кластеризація, коефіцієнт узгодженості Кендалла, ранжування за АНР, VIKOR, CRITIC, PCA, забезпечили систематизацію емпіричних даних, а також виявлення закономірностей, що підтверджують ефективність багатофакторного підходу. Статистична обробка у програмах SPSS, Excel та Statistica дозволила здійснити не лише описову, але й аналітичну інтерпретацію результатів, що підвищило надійність та доказовість висновків.

Отже, результати дослідження засвідчують, що комплексний підхід до відбору юних футболістів є методично доцільним, емпірично обґрунтованим і практично ефективним. Він дозволяє уникнути редукціонізму, врахувати як поточний рівень підготовки, так і потенціал розвитку, а також сформулювати надійну основу для побудови персоналізованої програми підготовки. Такий підхід є особливо актуальним у сучасних умовах, коли акцент переноситься з

короткочасного результату на довгострокову перспективу формування повноцінного професійного футболіста.

Незважаючи на очевидну доцільність, комплексний підхід має свої виклики, пов'язані з використанням запропонованих методик. Отже, застосування різноманітних методик вимагає часу, кваліфікованого персоналу (тренери, науковці, психологи), спеціального обладнання (тестове обладнання, можливо, аналітичні системи) та фінансів. Навіть найкращі методики будуть неефективними, якщо персонал не вміє їх правильно застосовувати, інтерпретувати результати та робити висновки, особливо щодо якісних оцінок та психологічних характеристик футболістів. Також необхідно вміти інтегрувати дані з різних методик в єдину картину та коректно інтерпретувати їх з урахуванням віку, потенціалу, ігрових амплуа гравців. Важливо, щоб процес оцінки не травмував психіку юних спортсменів, особливо тих, хто не пройшов відбір.

Аналіз доцільності комплексного підходу до відбору юних футболістів однозначно свідчить про його переваги порівняно зі спрощеними методами. Хоча комплексний підхід вимагає більших ресурсів та вищої кваліфікації персоналу, він дозволяє отримати найбільш повне, об'єктивне та орієнтоване на майбутнє уявлення про потенціал юного гравця. Це мінімізує ризик помилкового відбору, забезпечує основу для ефективної індивідуальної підготовки та в кінцевому підсумку підвищує шанси футбольної академії на успіх у підготовці висококласних гравців для професійного футболу. Таким чином, інвестиції у впровадження та підтримку комплексного підходу з належним використанням методик оцінки є цілком доцільними.

4.2. Формування профілю юних футболістів за ігровими амплуа з урахуванням ігрової ефективності та психологічних характеристик

Формування індивідуальних профілів юних футболістів є логічним продовженням та ключовим елементом комплексного підходу до відбору та подальшого розвитку. Такий профіль - це не просто список якостей, а динамічний портрет гравця, який допомагає тренерам, та іншим спеціалістам приймати обґрунтовані рішення щодо ігрового амплуа, програми індивідуальних тренувань та кар'єрного шляху спортсмена.

Врахування ігрової ефективності та психологічних характеристик є надзвичайно важливим, оскільки саме ці аспекти часто відрізняють просто "талановитого" гравця від того, хто зможе реалізувати свій потенціал у професійному футболі. Профіль - це структурована сукупність даних та оцінок, що відображає сильні та слабкі сторони гравця за основними компонентами підготовленості (фізична, техніко-тактична, психологічна), його потенціал до розвитку, а також, що особливо важливо, його відповідність вимогам конкретного ігрового амплуа з урахуванням ігрової ефективності та психологічних характеристик.

В рамках формування комплексного профілю юного футболіста, оцінка його ігрової ефективності займає центральне місце, оскільки саме вона відображає здатність гравця успішно застосовувати свої фізичні, технічні та тактичні навички безпосередньо під час змагальної діяльності. Ця оцінка є специфічною для кожного ігрового амплуа, оскільки ефективність захисника визначається іншими показниками, ніж ефективність нападника чи півзахисника. Відповідно, профіль гравця має містити кількісні та якісні індикатори ефективності, релевантні для його позиції на полі.

Особливо важливим є відстеження динаміки цих показників протягом певних періодів (сезонів). Аналіз змін у ключових метриках ефективності дає цінну інформацію не лише про розвиток гравця, але й опосередковано може свідчити про його психологічні характеристики, такі як стабільність виступів,

реакція на навантаження, здатність до навчання та вдосконалення, а також рівень мотивації та наполегливості.

Прикладом такого аналізу є рисунок 4.1, який ілюструє динаміку окремих ігрових показників захисника (Гравець № 40) протягом двох послідовних сезонів (2022-2023 рр. та 2023-2024 рр.) у порівнянні із середнім показником по команді/віковій групі.

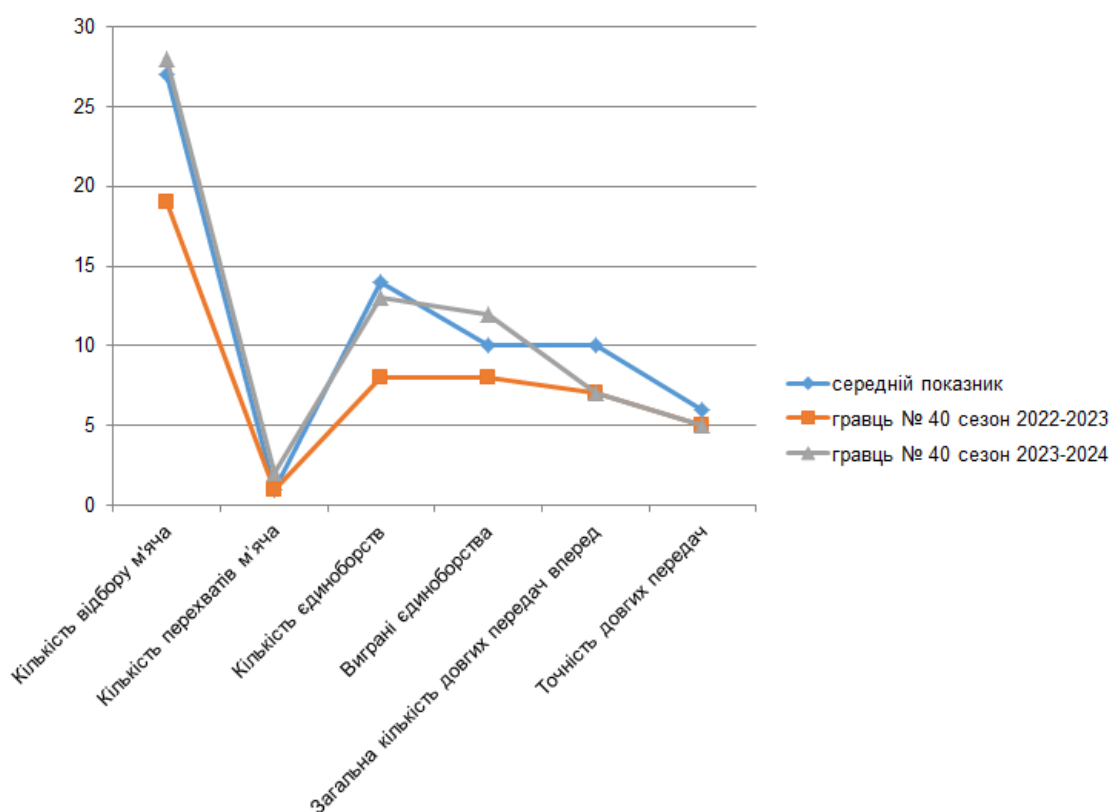

Рис. 4.1 Динаміка ігрових показників захисника (Гравець № 40) у сезоні 2022-2023 рр., 2023-2024 рр.

На представленому графіку відображено зміни таких специфічних для амплуа захисника показників ігрової ефективності, як кількість відборів та перехоплень м'яча, кількість виграних єдиноборств (загальних), а також показники, пов'язані з початком атаки (загальна кількість та точність довгих передач вперед). Аналіз даних, представлених на графіку, дозволяє: оцінити відповідність гравця вимогам амплуа: Порівняння показників Гравця № 40 із середніми значеннями дає розуміння його відносних сильних та слабких сторін як

захисника.; відстежити прогрес (динаміку ефективності): порівняння показників Гравця № 40 між сезонами 2022-2023 рр. та 2023-2024 рр. дозволяє оцінити його розвиток. Зростання показників свідчить про прогрес, зниження – про можливі проблеми у розвитку або стабільності; зробити попередні висновки про психологічні аспекти (опосередковано). Інтеграція подібних кількісних даних про ігрову ефективність, специфічну для ампула, разом з якісними спостереженнями під час ігор та результатами психологічного тестування дозволяє створити цілісний і динамічний профіль гравця. Цей профіль є критично важливим інструментом для індивідуалізації тренувального процесу, визначення найбільш перспективного ампула та прогнозування подальшого розвитку юного футболіста.

Порівняння індивідуальних показників гравця із середніми показниками по команді або віковій групі, а також порівняння між окремими кандидатами, є джерелом валідної інформації для формування профілю.

Прикладом такого порівняльного аналізу ігрової ефективності є рисунок 4.2, який демонструє співвідношення окремих ігрових показників двох захисників (Гравець № 40 та Гравець № 42) із середнім показником у їхній віковій групі/команді за певний період (ймовірно, сезон або його частину). На представленому графіку відображено кількісні показники ігрових дій, характерних для захисників, а саме: кількість відборів м'яча, кількість перехоплень м'яча, загальна кількість єдиноборств, відсоток виграних єдиноборств, а також показники, пов'язані з початком атаки (загальна кількість та точність довгих передач вперед).

Порівняння цих показників дозволяє виявити сильні та слабкі сторони гравців відносно групи та один одного. За даними рисунка 3.16, Гравець № 42 значно перевищує середній показник та показник Гравця № 40 за кількістю відборів м'яча (33 проти 27 у середньому та 19 у Гравця № 40), що може свідчити про його високу активність у пресингу або ефективність у безпосередньому відборі.

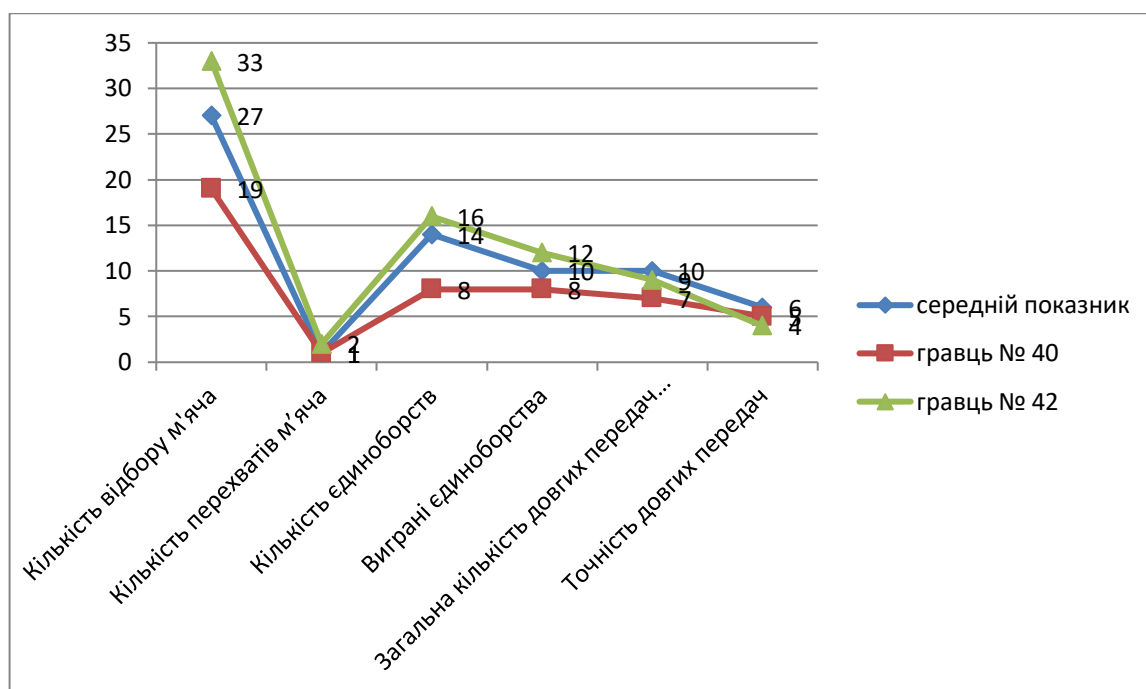

Рис. 4.2 Порівняння профілів ігрових показників захисників (Гравець № 40, Гравець № 42)

Водночас, за точністю довгих передач Гравець № 40 (7) виглядає дещо краще за Гравця № 42 (4), хоча обидва поступаються середньому показнику (6). Аналіз профілю показників кожного гравця дозволяє зробити висновки щодо їхньої схильності до виконання певних функцій захисника. Аналіз кількісних даних ігрової ефективності, представлених у такому форматі, інтегрується з якісними оцінками, отриманими під час спостереження в ігрових умовах (Етап 3 алгоритму), та інформацією про психологічні характеристики.

Окрім загальної фізичної та технічної підготовленості, які традиційно розглядаються як основа для первинного відбору юних спортсменів, запропонована модель індивідуального профілю передбачає поглиблений аналіз, орієнтований на відповідність гравця вимогам ігрового амплуа. У дослідженні акцентовано на чотирьох ключових компонентах, що розширюють функціональне значення профілю:

- визначення провідного та потенційно можливих амплуа у процесі

ранньої селекції недоцільно жорстко фіксувати позицію гравця. Оптимальним є підхід, який передбачає залучення футболіста до виконання різних функціональних ролей, що сприяє розвитку ігрової гнучкості та універсальності. Надалі, із накопиченням емпіричних спостережень, статистичних даних та експертних оцінок специфічних якостей, доцільно визначати найбільш функціонально обґрунтоване амплуа.

Профіль має включати розділ з оцінкою відповідності гравця амплуа-моделі, що базується на аналізі фізичних, технічних, тактичних та психологічних параметрів з оцінкою техніко-тактичної підготовленості за ігровим амплуа. Індивідуальний профіль має деталізувати ключові компетенції за амплуа. Оцінювання має здійснюватися в максимально наближених до змагальних умов, з урахуванням ігрового контексту. Ігрова ефективність повинна оцінюватися не лише за результативністю, а за якісними і кількісними індикаторами впливу гравця на структуру командної гри.

Психологічний компонент профілю має ключове значення для прогнозування потенціалу до навчання, адаптації, збереження стабільності під тиском та реалізації техніко-тактичної підготовленості в умовах змагального навантаження. Оцінюються такі показники, як мотивація, стресостійкість, концентрація уваги, впевненість у собі, дисципліна, схильність до лідерства та здатність до взаємодії.

Формування індивідуального профілю юного футболіста є структурованою методикою комплексного аналізу підготовленості спортсмена. Такий профіль дозволяє не лише зафіксувати поточний стан розвитку, але й забезпечує можливість об'єктивного порівняння з референтними амплуа-специфічними критеріями. Індивідуальний профіль функціонує як база для прийняття остаточних рішень щодо відбору футболістів, дозволяє ідентифікувати відповідність гравця до вимог певного амплуа, визначити специфічні сильні та слабкі сторони функціональної підготовки, а також встановити цільові вектори подальшого розвитку.

Методична реалізація системи профілювання потребує: стандартизованих інструментів оцінювання (протоколи, чек-листи), цифрових засобів фіксації та обробки даних (електронні таблиці, бази даних, програмні платформи), а також підготовки тренерсько-методичного персоналу. Регулярна актуалізація інформації в індивідуальному профілі забезпечує безперервність педагогічного моніторингу та дозволяє своєчасно виявляти зміни у рівні функціональної придатності спортсмена.

Формування комплексного профілю юного футболіста, що включає деталізовану оцінку за ігровим амплуа, проявлену ефективність в ігрових умовах та психологічні характеристики, є надзвичайно цінним інструментом у системі підготовки резерву. Це дозволяє "побачити" гравця цілісно, врахувати не лише його поточні фізичні чи техніко-тактичні, психологічні здібності, але й те, наскільки успішно він застосовує їх на полі, наскільки стійкою є його психіка та який у нього потенціал до розвитку в обраному ігровому амплуа. Такий підхід забезпечує більш точний відбір, індивідуалізацію тренувального процесу та, зрештою, збільшує шанси юного таланту на успішну реалізацію у дорослому футболі.

У контексті відбору юних футболістів, використання індивідуального профілю як аналітичного інструменту дозволяє здійснювати багатофакторне оцінювання рівня індивідуальної підготовленості гравців за ключовими техніко-тактичними та психологічними характеристиками (див. рис. 4.3). Такий підхід сприяє обґрунтованому прийняттю рішень щодо доцільності включення спортсмена до складу команди на відповідному етапі підготовки або змагань. Індивідуальний профіль забезпечує наочне порівняння індивідуального профілю гравця з середньогруповими значеннями, що є особливо важливим при ранжуванні кандидатів за ступенем відповідності вимогам до амплуа і дозволяє не лише оцінити поточний рівень підготовленості, а й виявити потенційні резерви розвитку спортсмена.

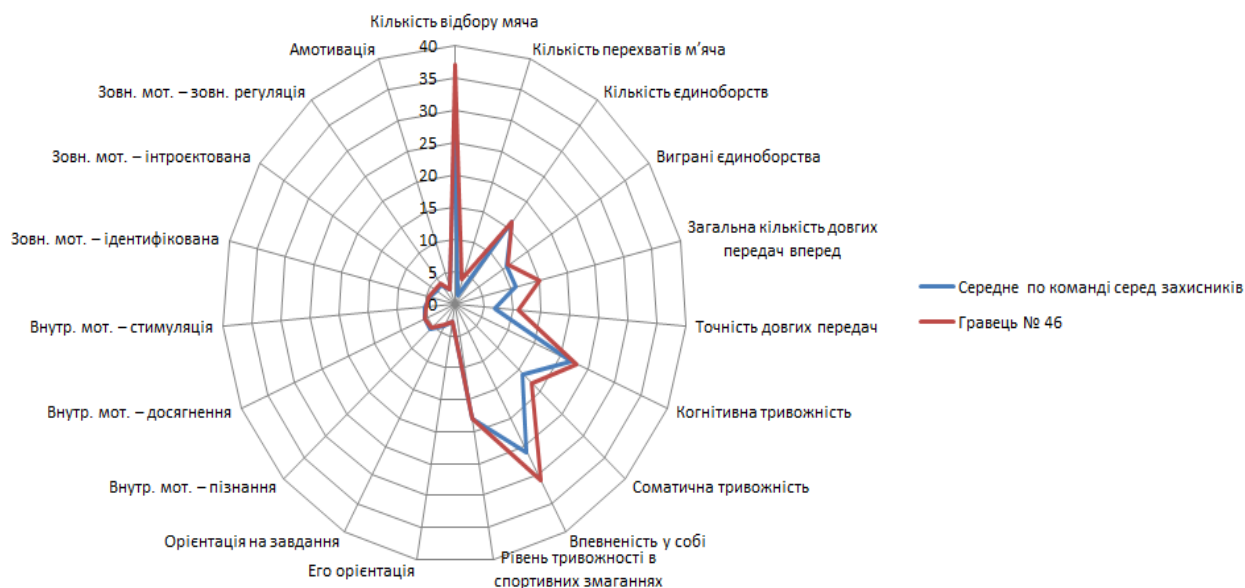

Рис. 4.3 Діаграма індивідуального профілю гравця № 46 (ЗХ) у порівнянні з середніми значеннями по команді захисників U15 (2010 р.н.).

Важливо зазначити, що формування діаграм індивідуального профілю гравців є універсальним і може застосовуватися для представників усіх ігрових амплуа — воротарів, захисників, півзахисників і нападників. Відповідна адаптація структури профілю до специфіки амплуа дає змогу враховувати вимоги позиційної гри та створює умови для об'єктивного і диференційованого аналізу ігрової ефективності в межах цілісної системи відбору юних футболістів.

За результатами експертного опитування ($n = 5$), середній бал для гравців, відібраних за комплексною системою, був статистично вищим ($M = 8.4 \pm 0.7$), ніж для гравців відібраних за стандартним підходом ($M = 7.1 \pm 0.9$), $p < 0.05$. Найбільш високо експерти оцінили такі компоненти, як відповідність амплуа (8.6 ± 0.5) та потенціал розвитку (8.9 ± 0.6). Бланк експертної анкети для оцінювання юних футболістів представлено у додатку 3.

4.3. Алгоритм впровадження комплексного підходу у систему відбору юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки

Відбір юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки є фундаментом для їхньої подальшої спортивної підготовки та ключовою умовою для досягнення високого рівня майстерності у майбутньому. Процес відбору юних футболістів є складним та відповідальним, оскільки вимагає не просто виявлення "кращих на даний момент", а прогнозування потенціалу розвитку футболістів у довгостроковій перспективі. Традиційні підходи до відбору, що часто базуються на візуальній оцінці та обмеженому наборі критеріїв, можуть бути надмірно суб'єктивними та призводити до значних помилок, ігноруючи приховані таланти або переоцінюючи гравців з тимчасовою перевагою.

Сучасні вимоги до підготовки резерву диктують необхідність застосування більш глибоких, науково обґрунтованих та об'єктивних методів. Розроблений комплексний підхід, що враховує сукупність фізичних, техніко-тактичних, психологічних характеристик, а також потенціал гравця, є відповіддю на ці виклики. Для реалізації такого підходу необхідний чіткий, структурований алгоритм, який інтегрує різноманітні методи збору та аналізу даних.

Представлена схема ілюструє саме такий комплексний підхід, який пропонує деталізований алгоритм відбору юних футболістів, що базується на багатогранній оцінці гравців та використанні сучасних аналітичних методик. Представлений алгоритм покликаний забезпечити максимальну об'єктивність процесу відбору юних футболістів, всебічний аналіз потенціалу кожного кандидата та прийняття найбільш виваженого остаточного рішення задля виявлення талановитих гравців з найбільшим потенціалом до розвитку.

Представлений послідовний опис алгоритму впровадження комплексного підходу у систему відбору юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки, розкриває кожен його етап та роль використаних методик у забезпеченні ефективності та його доцільності.

Представлена схема на рисунку 4.4 ілюструє комплексний, науково обґрунтований алгоритм відбору юних футболістів, який інтегрує різноманітні методи оцінки та аналізу даних для прийняття максимально об'єктивного та цілісного рішення.

Алгоритм можна розділити на кілька взаємопов'язаних етапів:

1 етап - визначення ключових критеріїв ігрової ефективності.

Перший етап є початковим і фундаментальним, він передбачає ідентифікацію набору показників та характеристик, які вважаються найбільш важливими для оцінки ігрової ефективності юних футболістів у контексті цілей ФК, ФА, ДЮСШ з футболу. На 1 етапі використовується метод PCA (Principal Component Analysis) – аналіз головних компонент (статистичний метод, який допомагає виявити найбільш інформативні та значущі критерії серед великого набору потенційних показників, зменшуючи їхню розмірність та виділяючи ті, що несуть найбільше "навантаження"). Результатом 1 етапу є чітко визначені критерії ігрової ефективності спортсменів, які будуть використовуватися надалі.

2 етап - формування ваг критеріїв ігрової ефективності спортсмена. Після визначення критеріїв необхідно встановити їхню відносну важливість або "вагу". Це відображає, наскільки значущим є кожен критерій для загальної оцінки гравця. Схема процесу відбору гравців з використанням комплексного підходу пропонує використовувати два підходи для формування ваг.

1 підхід - використовуємо АНР (Analytic Hierarchy Process) - суб'єктивний метод, який базується на експертних оцінках тренерів, скаутів та інших фахівців, де попарно порівнюються критерії, і на основі порівнянь розраховуються ваги.

2 підхід – використовуємо CRITIC – об'єктивний метод, який розраховує ваги критеріїв на основі статистичної інформації, такої як стандартне відхилення (міра варіативності показника) та коефіцієнт кореляції між критеріями (враховує дублювання інформації, де більш варіативні та менш корельовані критерії отримують вищу вагу).

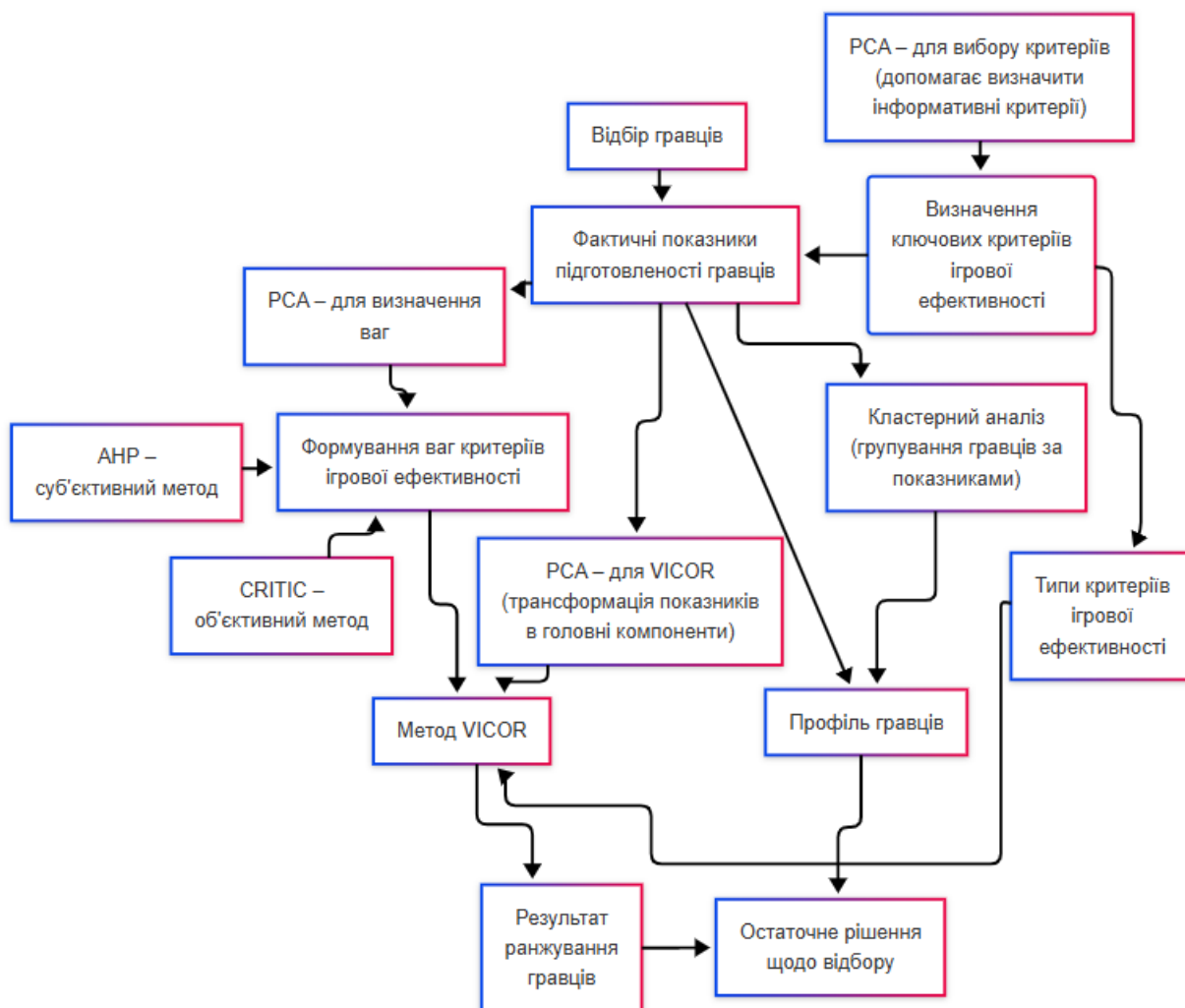

Рис. 4.4 Схема процесу відбору гравців з використанням комплексного підходу.

Схема представлена на рисунку 4.4 також показує можливість використання PCA - для визначення ваг, що є ще одним об'єктивним методом визначення ваг на основі даних про фактичну підготовленість гравців.

Застосування у процесі відбору юних футболістів як суб'єктивних, так і об'єктивних методів дозволяє отримати збалансований набір ваг, що враховує як досвід експертів, так і реальні дані.

3 етап - збір фактичних показників підготовленості гравців. На 3 етапі проводиться безпосередня оцінка кандидатів у перший склад команди, за раніше визначеними та зваженими критеріями і включає тестування фізичних здібностей, техніко-тактичну підготовленість, оцінку в ігрових умовах, психологічне

тестування. Результатом на цьому етапі є набір числових та якісних даних для кожного юного футболіста і є основним для подальшого аналізу даних.

4 етап - формування профілів гравців та кластерний аналіз. На основі фактичних показників підготовленості для кожного кандидата формується Профіль гравця, який консолідує всі зібрані дані, створюючи комплексний портрет спортсмена. Далі отримані дані аналізуються за допомоги кластерного аналізу (групування гравців за показниками), що дозволяє тренеру виявити групи гравців зі схожими характеристиками ("швидких флангових гравців", "фізично сильних захисників", "технічних плеймейкерів"). Кластерний аналіз допомагає тренеру краще зрозуміти сильні сторони різних типів гравців, а також допомагають у процесі прийняття рішення (за схемою – впливають на "Профіль гравців" та/або "Остаточне рішення").

5 етап - застосування методу VICOR та ранжування. На 5 етапі використовується метод VICOR (VIKOR - Vlsekriterijumska Optimizacija I Kompromisno Rangiranje) – метод багато-критеріальної оптимізації та компромісного ранжування. Це потужний інструмент прийняття рішень, який дозволяє ранжувати альтернативи (у даному випадку – гравців) на основі їхньої оцінки за багатьма критеріями, враховуючи їхні ваги. До методу VICOR надходять:

- визначені критерії ігрової ефективності;
- ваги критеріїв, сформовані на попередньому етапі.

дані про підготовленість гравців, які, за схемою, проходять попередню трансформацію показників в головні компоненти за допомогою PCA – для VICOR для зменшення шуму в даних та фокусування на найбільш значущих факторах, що впливають на оцінку у VICOR.

Результатом роботи методу VICOR є результат ранжування гравців – впорядкований список кандидатів від найкращого до найгіршого згідно з інтегральною оцінкою за всіма критеріями та їхніми вагами.

6 етап - прийняття остаточного рішення щодо відбору спортсменів. Цей етап є фінальним і рішення про те, які гравці будуть відібрані, приймається на основі аналізу:

1. Результату ранжування гравців, отриманого за допомогою методу VICOR (об'єктивна оцінка).

2. Профілів гравців, що містять всю детальну інформацію та результати кластерного аналізу (додаткова інформація, що дозволяє врахувати нюанси, які могли не бути повністю відображені в числовому ранжуванні).

На цьому етапі може брати участь тренерський штаб, директор/керівник ФК, ФА, ДЮСШ, які, спираючись на отримані дані ранжування, приймають колегіальне рішення про зарахування тих чи інших гравців.

Представлений алгоритм відбору є прикладом високотехнологічного та аналітичного підходу. Він поєднує статистичні методи (PCA, Cluster Analysis) для об'єктивного аналізу даних та ідентифікації закономірностей, методи багатокритеріального аналізу (АНР, CRITIC, VICOR) для структурованої оцінки та ранжування кандидатів, а також обов'язкове формування детальних профілів гравців. Такий підхід прагне мінімізувати суб'єктивізм, врахувати багатогранність якостей юних спортсменів та прийняти найбільш обґрунтоване рішення щодо їхнього потенціалу, спираючись як на дані, так і на експертні знання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Результати аналізу підтверджують, що використання багатокomпонентного підходу до селекції молодих футболістів є науково обґрунтованим, методично виправданим і ефективним з практичного погляду. Такий підхід дає змогу здійснювати всебічне оцінювання підготовленості гравців, враховуючи взаємозв'язок між фізичними, техніко-тактичними, психологічними та морфологічними характеристиками. Це дозволяє не лише точно визначити потенціал спортсмена, а й співвіднести його функціональні можливості з вимогами конкретної ігрової позиції, що сприяє логічному та обґрунтованому формуванню складу команди.

Залучення комплексної діагностики знижує рівень суб'єктивності під час ухвалення рішень і створює основу для реалізації індивідуального підходу у довготривалому процесі підготовки футболістів.

Методична доцільність такого підходу виявляється в тісному поєднанні теоретичних положень із практичними засобами оцінювання, які охоплюють усі складові футбольної майстерності.

Аналіз індивідуального профілю спортсмена та узагальнення сучасних концепцій розвитку гравців свідчать про те, що систематичне застосування цього інструменту є виправданим кроком у вдосконаленні процесу спортивного відбору.

Формування особистого профілю дає змогу неупереджено визначати рівень відповідності гравця до функціональних вимог тієї чи іншої позиції, виявляти ключові переваги та зони для розвитку, а також прогнозувати динаміку його професійного зростання. Завдяки цьому тренери можуть ухвалювати виважені рішення щодо ролі спортсмена у команді. Подібна стратегія відкриває можливості для ефективного реалізації принципів індивідуалізації та диференціації в навчально-тренувальному процесі, що є визначальним чинником якості відбору гравців на етапі попередньої базової підготовки.

Ефективне впровадження індивідуального профілю футболіста потребує чіткої уніфікації оцінювальних індикаторів, стандартизації процедур діагностики,

належної підготовки фахівців до роботи з відповідними даними, а також технічно функціонального програмного забезпечення для обробки, архівування та аналізу інформації. Однією з ключових умов успішності такого підходу є дотримання принципів наукової обґрунтованості, систематичності, достовірності та валідації інструментів, які використовуються у процесі.

Емпірична база дослідження сформована на основі результатів педагогічних спостережень, психодіагностичних методик і тестувань, що проводилися серед юних футболістів, які займаються у ДЮСШ «КДЮСШ-15» міста Києва. До інструментів належали, зокрема, Іллінойський опитувальник самооцінки, тести тривожності, мотиваційні анкети та методики, спрямовані на виявлення домінант (орієнтація на завдання чи на результат). Отримані результати засвідчили наявність статистично значущих розбіжностей між спортсменами з різною ефективністю ігрових дій.

Практична результативність обґрунтовується аналізом техніко-тактичної активності спортсменів у змагальних умовах (категорії U14–U16), здійсненим із використанням відеоаналізу за допомогою програмного забезпечення LongoMatch. Порівняльна оцінка засвідчила, що спортсмени, відібрані на основі комплексного підходу, продемонстрували кращу ігрову стабільність, вищий рівень взаємодії з партнерами та здатність адаптуватися до тактичних схем.

Кількісне підтвердження достовірності висновків було отримано завдяки використанню сучасного арсеналу методів математичної статистики, зокрема: U-критерію Манна–Уїтні, коефіцієнта узгодженості Кендалла (W), методів головних компонент (PCA), ієрархічного аналізу (АНР) та методики прийняття рішень VIKOR. Це дало змогу провести точне порівняння ефективності комплексної моделі оцінювання з більш спрощеними варіантами.

РОЗДІЛ 5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ВІДБОРУ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

5.1. Основні принципи та структура комплексного підходу до відбору юних футболістів

Впровадження комплексного підходу до відбору юних футболістів, адаптованого до вікових можливостей спортсменів, дозволяє отримати найбільш повну картину про потенціал кожного гравця.

Комплексний підхід до відбору юних футболістів базується на низці фундаментальних принципів та передбачає певну структуру процесу, яка забезпечує всебічну та об'єктивну оцінку потенціалу гравців.

До головних принципів комплексного підходу до відбору юних футболістів відносяться:

- Принцип цілісності та багатокритеріальності оцінки передбачає всебічну оцінку кандидата за комплексом показників, що охоплюють фізичну, техніко-тактичну та психологічну складові його підготовленості.

- Принцип орієнтації на потенціал, а не лише на поточний рівень.

- Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей юних футболістів. Методи, критерії та навантаження мають суворо відповідати віку та рівню розвитку особливо необхідно враховувати індивідуальні темпи біологічного дозрівання.

- Принцип об'єктивності та стандартизації. Досягається через забезпечення максимально об'єктивної оцінки підготовленості спортсменів шляхом використання стандартизованих методик (як адаптованих для спорту психологічних тестів, так і чітких критеріїв для техніко-тактичних дій) та залучення незалежних експертів для прийняття рішень.

- Принцип систематичності та динамічності. Відбір як процес моніторингу та оцінки, який продовжується і після зарахування до групи/академії. На цьому

етапі первинний відбір має бути гнучким, а оцінка розвитку гравця триває протягом усього періоду підготовки.

- Принцип мультидисциплінарності. До процесу відбору бажано залучати різних спеціалістів: психологів, аналітиків, скаутів, інш.

- Принцип інтеграції даних. Вся зібрана інформація про гравця аналізується в сукупності для прийняття виваженого рішення. На цьому етапі це означає зведення в єдину картину результатів простих тестів та якісних спостережень, що дозволяє тренеру побачити взаємозв'язок між різними якостями (як психологічні характеристики впливають на ефективність технічних дій у грі) та уникнути упередженому вибору.

- Принцип етичності та гуманності. Відбір має бути організований з дотриманням етичних норм, забезпечуючи позитивний досвід для юних футболістів та уникаючи психологічних травм. Надання конструктивного зворотного зв'язку кандидатам та їхнім батькам є обов'язковою частиною процесу.

- Принцип зв'язку з системою багаторічного відбору спортсменів. Критерії відбору мають відповідати етапу підготовки, методиці тренувань та філософії ФК/ФА, ДЮСШ.

- Принципи комплексного підходу надають загальне розуміння того, що ми оцінюємо, а структура – як ми організовуємо цей процес.

Для етапу попередньої базової підготовки типова структура комплексного підходу передбачає логічну послідовність етапів, що забезпечують послідовний збір та аналіз інформації про спортсменів і включає:

1. Організаційна структура відбору юних футболістів включає наступну команду відбору футболістів: керівник (визначає стратегію); тренери вікових груп (формулюють запити, оцінюють спортсменів в ігрових умовах); тренери-селекціонери/скауту (здійснюють первинний перегляд спортсменів, збирають інформацію); спеціалісти (тренер - проводить тестування фізичної підготовки, психолог - оцінює психологічні якості, лікар - проводить медичний огляд, аналітик - збирає та обробляє дані); методичний відділ розробляє та стандартизує

критерії (залучає експертів), методики тестів, форми спостережень, забезпечує навчання персоналу; управління даними (рограмне забезпечення або база даних для зберігання, обробки та аналізу інформації про спортсменів, профілі гравців); комунікація (зв'язок між усіма учасниками процесу відбору, а також з батьками гравців); бюджет та ресурси (визначення необхідних коштів для тестів, обладнання, оплати праці спеціалістів).

2. Етапи реалізації алгоритму відбору:

- Етап планування (визначення потреби (ігрові амплуа, комплектування команди, визначення перспективних гравців). Розробка критеріїв та плану відбору. Підготовка місць проведення, обладнання, запрошення спеціалістів.

- Етап первинного відбору (скринінг) - масові перегляди, виїзний скаутинг; первинна візуальна та бальна оцінка; формування списку кандидатів.

3. Етап поглибленого тестування та оцінки. Тестування фізичної, техніко-тактичної підготовленості; оцінка ігрової ефективності; психологічне тестування.

4. Етап аналізу та прийняття рішень. Збір та систематизація інформації про кожного кандидата; формування комплексних профілів гравців; колегіальне обговорення кандидатів командою відбору; прийняття остаточного рішення про зарахування.

5. Етап інтеграції та зворотного зв'язку. Оформлення документів для зарахування; інформування гравців та батьків про результати відбору; надання конструктивного зворотного зв'язку (навіть тим, хто не пройшов); нтеграція відібраних гравців у тренувальний процес ФА, ФК, ДЮСШ.

6. Етап моніторингу та розвитку (пост-відбір). Регулярне оновлення профілів відібраних гравців; використання профілів для індивідуалізації тренувань та ігрової ефективності участі у матчах; цінка ефективності самого процесу відбору та внесення коректив.

Дотримання визначених принципів та наявність чітко структурованої моделі профілювання створюють умови для формування ефективної, прозорої та обґрунтованої системи відбору юних футболістів. Така система є ключовим

елементом у діяльності футбольних академій, клубів та дитячо-юнацьких спортивних шкіл, орієнтованих на реалізацію довгострокових програм підготовки висококваліфікованих спортсменів.

Організація процесу відбору базується на використанні алгоритму — послідовної системи дій, яка забезпечує методичну цілісність та логічну впорядкованість ухвалення рішень на всіх етапах. Зміст алгоритму може адаптуватися відповідно до вікової категорії, фази багаторічного циклу підготовки та ресурсного забезпечення закладу, при цьому базові структурні елементи зберігаються незалежно від контексту.

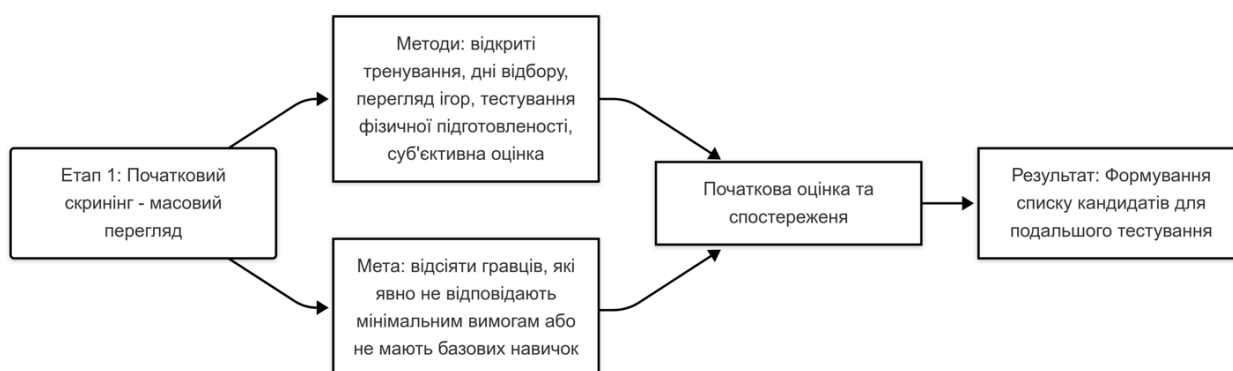

Рис. 5.1 Перший етап алгоритму комплексного відбору юних футболістів.

У системі багаторівневого відбору юних футболістів перший етап — початковий скринінг (див. рис. 5.1) - відіграє ключову роль у формуванні контингенту перспективних кандидатів. Його головною метою є швидка та ефективна ідентифікація гравців, які відповідають мінімальним критеріям для подальшого тестування, а також мають базовий рівень фізичної та технічної підготовленості.

На рисунку 5.2 схематично зображено структуру другого етапу комплексного відбору юних футболістів - Етапу Тестування. Цей етап є логічним продовженням первинного скринінгу та спрямований на отримання об'єктивних, вимірюваних даних про рівень підготовленості кандидатів, які успішно пройшли попередній відбір. Етап 2 є етапом поглибленої індивідуальної діагностики, що

використовує стандартизовані та науково обґрунтовані методи для отримання об'єктивної інформації про ключові фізичні, техніко-тактичні та психологічні якості юних футболістів, які виявили потенціал на первинному відборі.

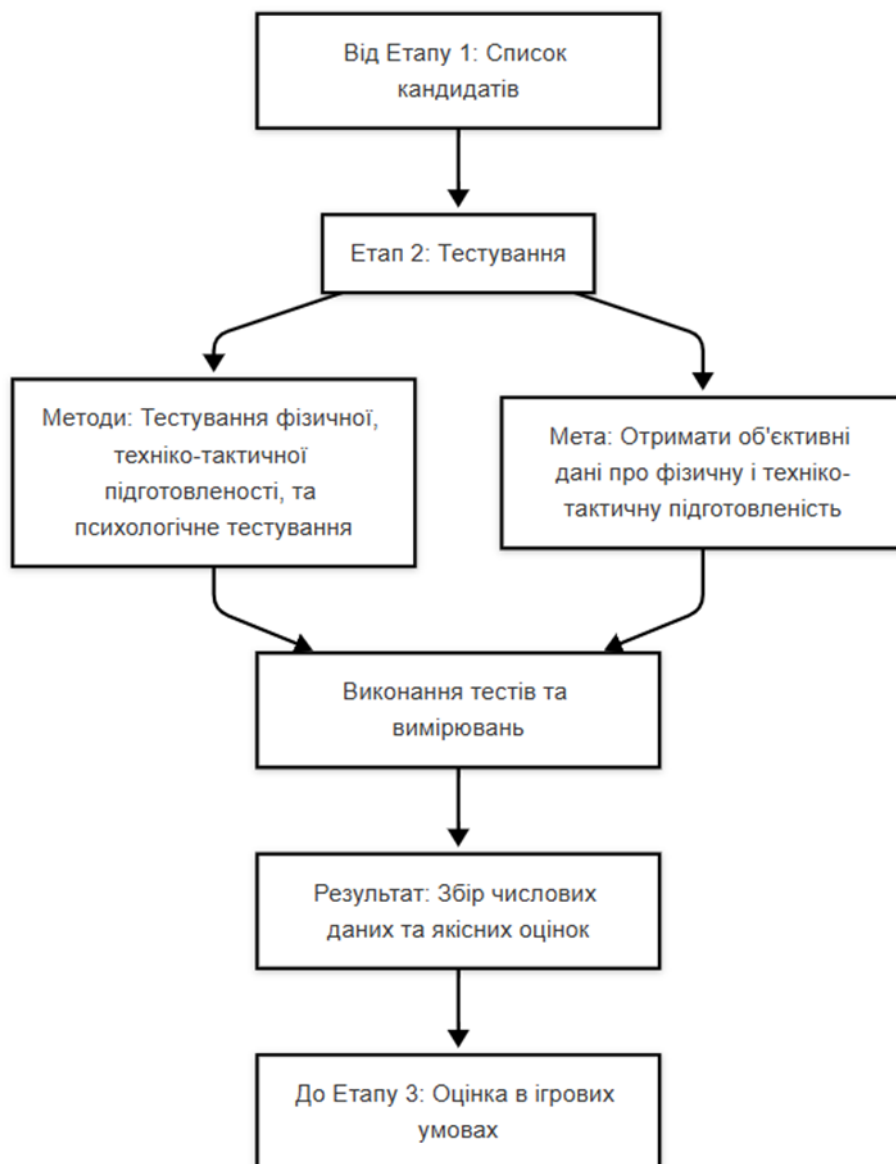

Рис. 5.2 Другий етап алгоритму комплексного відбору юних футболістів.

Після завершення попереднього етапу комплексного відбору юних футболістів, на якому здійснюється тестування фізичних, технічних і психофізіологічних характеристик, кандидати переходять до третього етапу — оцінки в ігрових умовах (див. рис. 5.3). Третій етап має вирішальне значення для визначення реальної функціональної придатності гравця до участі у змагальному

процесі, оскільки дозволяє всебічно оцінити його дії в ситуаціях, максимально наближених до реального футбольного матчу.

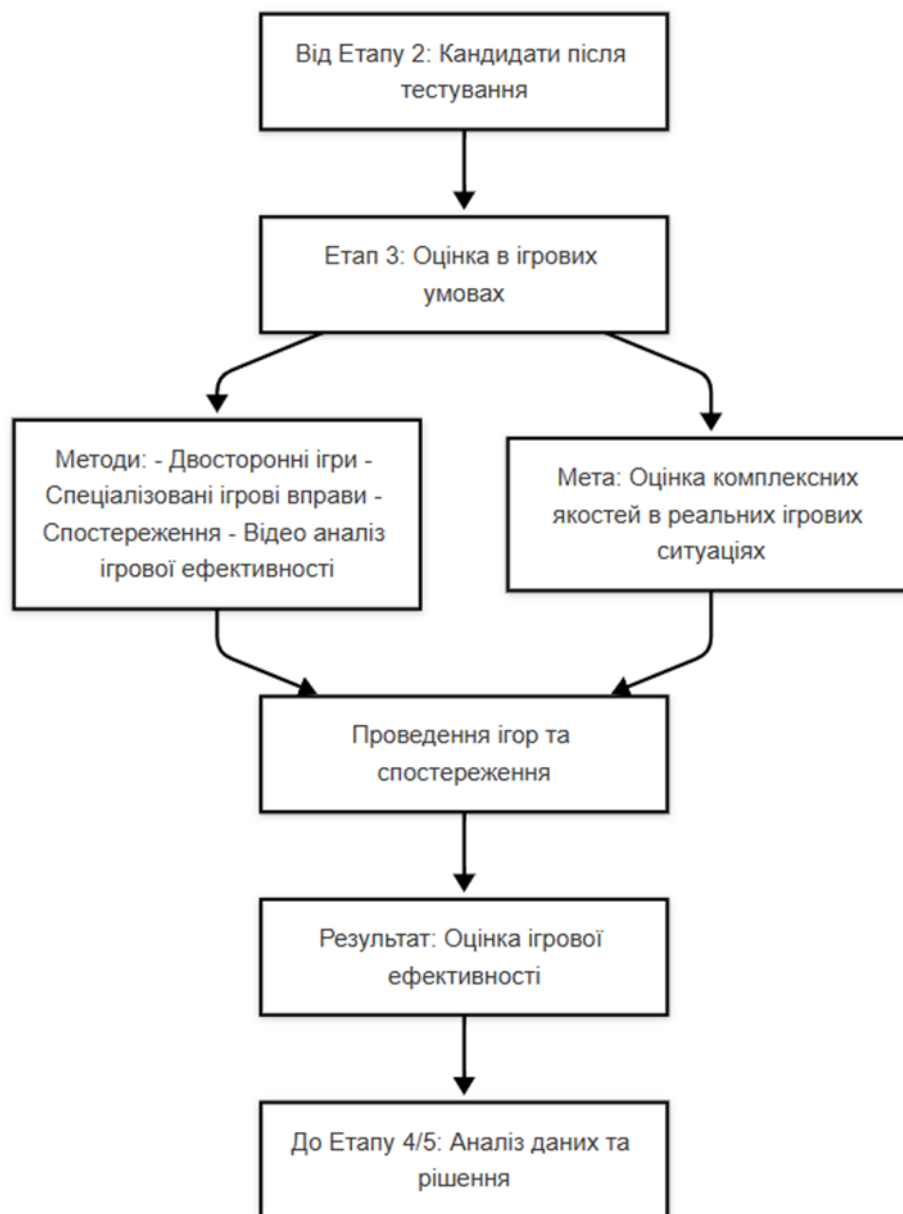

Рис. 5.3 Третій етап алгоритму комплексного відбору юних футболістів.

Основною метою етапу є оцінка комплексних ігрових якостей, зокрема вміння орієнтуватися у змінних умовах, приймати ефективні тактичні рішення, проявляти технічну майстерність під тиском суперника, а також демонструвати стійкість до психологічних навантажень. Зазначені якості не піддаються повноцінній перевірці за допомогою стандартних тестів, тому ключовим

інструментом на цьому етапі виступає відео аналіз ігрової ефективності спортсменів.

Для реалізації поставлених цілей застосовуються такі методи: проведення двосторонніх ігор (у форматах, що відповідають віковим особливостям спортсменів), виконання спеціалізованих ігрових вправ, спостереження за діями гравців з боку тренерського штабу, а також відеоаналіз, що дозволяє здійснити об'єктивну фіксацію та подальшу оцінку техніко-тактичних дій. Важливою умовою ефективності цього етапу є системність оцінювання, що передбачає застосування єдиних критеріїв до всіх учасників перегляду.

У підсумку формується обґрунтоване уявлення про ігрову ефективність кожного кандидата, яке слугує підставою для подальшого аналізу даних, їх інтерпретації та прийняття рішення щодо доцільності просування гравця до наступного етапу відбору - аналітико-прогностичного або заключного. Таким чином, етап оцінки в ігрових умовах є критично важливим у структурі селекційного процесу, адже дозволяє поєднати кількісні параметри тестування з якісним аналізом ігрової поведінки.

На заключному етапі комплексного відбору юних футболістів відбувається цілісний аналіз та інтеграція всіх даних, зібраних під час попередніх етапів - тестування фізичних та технічних якостей, оцінки ігрової ефективності, результатів психологічної діагностики, педагогічного спостереження, експертних оцінок і відеоаналізу (див. рис. 5.4). Четвертий етап має ключове значення, оскільки саме на його основі ухвалюється остаточне рішення щодо включення гравця до складу команди або його зарахування до академії.

Основною метою є узагальнення інформації про кожного кандидата, формування об'єктивного уявлення про його загальний рівень підготовленості, потенціал розвитку та відповідність вимогам сучасного футболу.

Процес аналізу включає кілька взаємопов'язаних компонентів. Насамперед відбувається систематизація даних у вигляді індивідуальних профілів спортсменів, що містять структуровану інформацію за всіма напрямками оцінки.

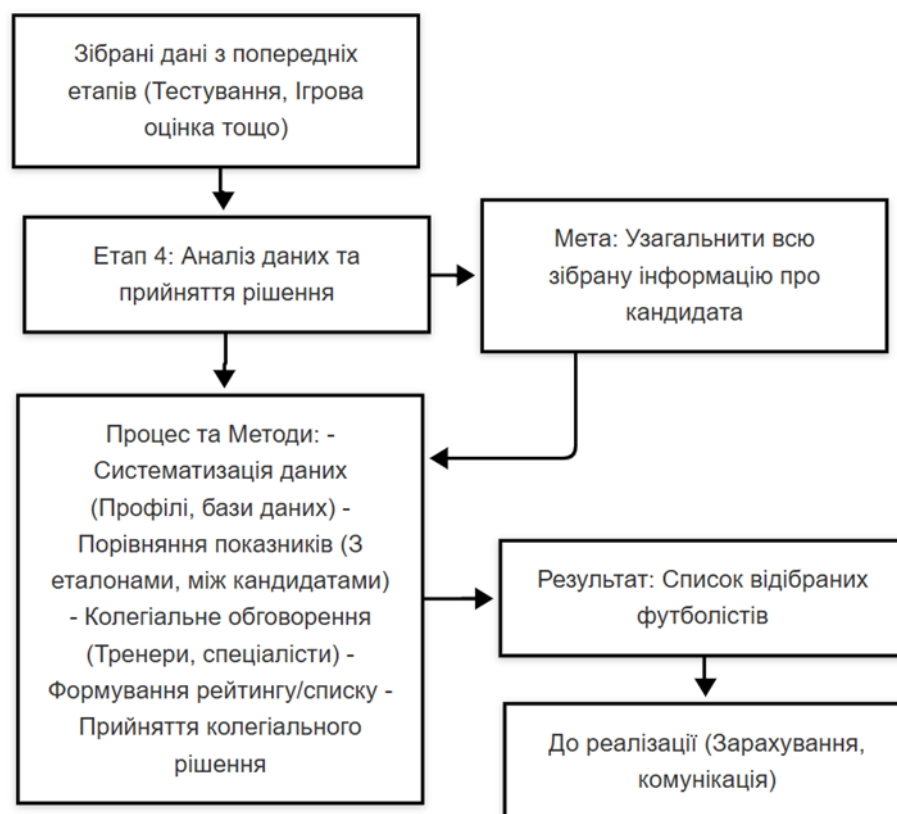

Рис. 5.4 Четвертий етап алгоритму комплексного відбору юних футболістів.

Далі здійснюється порівняння результатів між кандидатами, а також зі встановленими модельними еталонами відповідно до віку, ігрового амплуа та очікуваних компетентностей.

На основі такого аналізу формуються рейтингові списки або пріоритетні групи гравців. Важливою частиною етапу є колегіальне обговорення результатів серед тренерського складу, фахівців, методистів і аналітиків. Такий підхід дозволяє уникнути суб'єктивності в оцінюванні, врахувати думки різних спеціалістів, а також дотримуватися принципу прозорості й зваженості у прийнятті рішень.

Заключною дією є прийняття колегіального рішення щодо остаточного складу списку відібраних футболістів. Цей список передається на наступний організаційний рівень, де відбувається зарахування спортсменів до команди або академії, інформування учасників та батьків про результати, а також початок формування індивідуальних програм розвитку. Таким чином, етап аналізу даних

та ухвалення рішення виконує функцію підсумкової селекції, яка не лише визначає кінцевий склад групи, а й забезпечує науково обґрунтовану основу для подальшої освітньо-тренувальної роботи з юними футболістами.

Впровадження комплексного підходу до відбору юних футболістів вимагає системної організації, міждисциплінарної взаємодії та раціонального використання наявних ресурсів. Насамперед, процес повинен починатися з чіткого визначення цілей відбору: які саме характеристики, позиції та моделі поведінки є пріоритетними для конкретної академії чи клубу. Це передбачає формулювання детальних критеріїв оцінки для кожного з компонентів - фізичного, технічного, тактичного, психологічного – із урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей. Наступним критично важливим кроком є формування професійної команди відбору, яка включає дитячих тренерів, скаутів, спортивних науковців, психолога та лікаря. Така міждисциплінарна команда забезпечує глибину та об'єктивність оцінки.

Необхідною умовою ефективного впровадження є розробка стандартизованих методик і процедур: це стосується як фізичного та технічного тестування, так і форм для оцінки у змагальних умовах, протоколів відеоаналізу та шаблонів індивідуальних профілів гравців. Супроводжуючий інфраструктурний компонент включає наявність футбольних полів, обладнання для тестування (фотоелементи, радары, платформи), спортивного інвентарю тощо – усе це має відповідати рівню академії. Важливим є також впровадження цифрової системи збору та обробки даних: програмне забезпечення або бази даних дозволяють не лише фіксувати результати, а й накопичувати історичну інформацію, порівнювати гравців між собою, аналізувати динаміку розвитку та приймати обґрунтовані рішення.

Успішне функціонування алгоритму залежить також від рівня підготовки персоналу. Проведення навчальних тренінгів для тренерів, скаутів та аналітиків щодо застосування методик, інтерпретації даних та уникнення суб'єктивних помилок є обов'язковою умовою. Водночас важливо налагодити якісну

комунікацію з батьками та самими юними спортсменами - інформування про цілі, етапи й критерії відбору, а також надання конструктивного зворотного зв'язку, навіть у випадку негативного результату, сприяє формуванню довіри до системи. Не менш важливою є постійна адаптація системи відбору: перегляд критеріїв, оновлення методик, врахування нових наукових даних та практичного досвіду забезпечують її динамічність та актуальність.

Разом з тим, впровадження комплексного алгоритму супроводжується низкою викликів. До них належить суб'єктивність оцінки, особливо в тактичних і психологічних компонентах, яку можна зменшити за рахунок стандартизованих форм, міжекспертного обговорення та фахового навчання персоналу. Другим викликом є складність прогнозування потенціалу дитини, зокрема через нерівномірний темп біологічного дозрівання; тут допомагає поєднання даних про біологічний вік, адаптаційні реакції та здатність до навчання. Не всі академії мають однакові ресурси, тому варто адаптувати алгоритм до наявних умов, зосереджуючи увагу на найбільш інформативних, але доступних інструментах, таких як спостереження в ігрових умовах. Особливу увагу необхідно приділяти етичним аспектам: негативне рішення не має призводити до демотивації дитини, а навпаки - повинно бути конструктивно пояснене. Важливо також враховувати, що комплексний підхід потребує більше часу й зусиль порівняно зі звичайними переглядами, але його ефективність у довгостроковій перспективі є значно вищою.

Впровадження чітко структурованого, багатокomпонентного алгоритму комплексного відбору юних футболістів є необхідною умовою для створення ефективної, науково обґрунтованої системи підготовки спортивного резерву. Такий підхід дозволяє не лише виявляти гравців, які вже мають яскраво виражені якості, але й тих, хто володіє значним прихованим потенціалом для майбутнього професійного розвитку. Незважаючи на потребу у відповідних інвестиціях у персонал, інструменти та методологію, саме ця стратегія забезпечує сталу

конкурентоспроможність футбольної академії або клубу на національному та міжнародному рівнях.

Комплексний підхід до відбору юних футболістів має низку суттєвих переваг, які обумовлюють його методичну доцільність і практичну ефективність у сучасній системі відбору спортсменів у футболі (див. рис. 5.5).

Рис. 5.5 Переваги комплексного відбору юних футболістів.

Насамперед, він сприяє зниженню ризиків, пов'язаних із відсівом перспективних гравців на ранніх етапах. Завдяки багатофакторному аналізу, зменшується ймовірність помилкового виключення футболістів, які мають окремі недоліки, що потенційно можуть бути усунуті шляхом цілеспрямованої підготовки. Це особливо важливо для гравців із пізніми термінами біологічного дозрівання або специфічними психологічними особливостями, що не завжди помітні при поверхневій оцінці.

Другим важливим аспектом є повнота оцінки. Комплексний підхід дозволяє аналізувати не лише зовнішні прояви (наприклад, техніко-тактичні дії у грі), а й внутрішні чинники, зокрема мотивацію, рівень тривожності, самооцінку, домінантні установки (орієнтація на результат чи розвиток), що оцінюються за допомогою психодіагностичних методик. Таким чином, відбір ґрунтується не

лише на тому, що гравець демонструє на полі, а й на його внутрішньому потенціалі для зростання.

Наступною перевагою є об'єктивність оцінювання. Завдяки використанню стандартизованих тестів, цифрового відеоаналізу, математичних моделей (кластеризація, ранжування, вагові коефіцієнти) знижується вплив суб'єктивного чинника, пов'язаного з «ефектом ока тренера». Кандидати оцінюються на основі вимірюваних, порівнюваних даних, що підвищує прозорість процесу та довіру до його результатів.

Прогностичність - ще одна ключова перевага. Комплексний підхід дозволяє не лише фіксувати поточний рівень підготовленості футболіста, а й робити висновки про його довгостроковий потенціал розвитку. Це досягається завдяки оцінці темпів адаптації до тренувального навантаження, навчальної спроможності, психологічної гнучкості, рівня мотивації та біологічного віку.

Крім того, впровадження комплексного підходу створює умови для індивідуалізації підготовки. Зібрані під час відбору дані формують індивідуальний профіль гравця, в якому фіксуються його сильні та слабкі сторони. Це дозволяє не лише обґрунтовано приймати рішення щодо зарахування до академії, а й адаптувати тренувальний процес до особистих потреб, включаючи психологічну підтримку, технічну корекцію чи розвиток тактичного мислення.

Отже, впровадження комплексного підходу дозволяє підвищити якість відбору, зменшити ризики помилок, забезпечити об'єктивність оцінювання та сформувати довгострокову стратегію розвитку футболіста. Саме ці переваги визначають його провідне місце в сучасній моделі ефективної підготовки спортивного резерву.

Комплексний підхід до відбору юних футболістів забезпечує якісно новий рівень обґрунтованості, об'єктивності та ефективності процесу формування спортивного резерву. Його ключова перевага полягає в тому, що оцінка здібностей кандидата не обмежується лише поверхневим аналізом ігрових дій, а включає також вивчення внутрішніх чинників, зокрема психологічних

характеристик, мотиваційного профілю, рівня тривожності, самооцінки та здатності до адаптації.

Рис. 5.6 Ключові інструменти інтегрованої оцінки юних футболістів.

Така повнота оцінки дозволяє формувати цілісне уявлення про гравця як особистість і як майбутнього професіонала. Ще однією суттєвою перевагою є прогностичність. Завдяки багатофакторному аналізу, тренери та аналітики можуть робити висновки не лише щодо поточного рівня підготовленості, а й щодо потенціалу гравця в довгостроковій перспективі. Це надзвичайно важливо у дитячо-юнацькому спорті, де темпи розвитку, як фізичного, так і психоемоційного, значно варіюються між індивідами.

Комплексний підхід також сприяє зниженню ризиків, пов'язаних із передчасним або помилковим виключенням талановитих гравців. Завдяки ширшому спектру оцінюваних характеристик зменшується ймовірність того, що перспективного футболіста буде відсіяно через окремі "недоліки", які можуть бути скориговані за допомогою цілеспрямованої педагогічної чи психологічної роботи.

Особливу цінність має також індивідуалізація. Комплексна діагностика дозволяє виявити специфічні потреби кожного гравця, наприклад, у психологічній підтримці, корекції самооцінки або розвитку тактичного мислення. Відтак тренувальний процес може бути адаптований відповідно до індивідуального профілю футболіста, що підвищує ефективність підготовки.

Крім того, важливою перевагою є об'єктивність через впровадження стандартизованих методик, цифрових інструментів оцінки (відеоаналіз, тестування, програмне забезпечення) значно знижує вплив суб'єктивного враження тренера ("ефект ока") та дозволяє ґрунтувати відбір на вимірюваних, порівнюваних показниках.

Отже, зазначені переваги комплексного підходу охоплюють усі ключові вимоги до сучасної системи відбору юних футболістів: глибину, об'єктивність, адаптивність та довгострокову орієнтацію. Цей підхід є найбільш доцільним для формування якісного кадрового резерву у футболі та забезпечення системного розвитку юних спортсменів.

5.2. Методичні підходи до оцінювання ігрової ефективності та психологічних характеристик юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки

Етап попередньої базової підготовки - ключовий період у становленні функціонального потенціалу юного футболіста. У структурі багаторічної підготовки він охоплює дві основні вікові фази: ранню (6–10 років), орієнтовану переважно на загальний фізичний розвиток і мотивацію до занять футболом, та пізню (12–15 років), коли актуалізуються завдання техніко-тактичної спеціалізації та психофізіологічної стабільності.

На ранньому етапі (6–10 років) основна увага зосереджується на формуванні базових рухових навичок, розвитку координаційних здібностей, засвоєнні елементарних технічних дій у ігровій формі, а також підтримці внутрішньої мотивації дитини через створення позитивного емоційного фону. У цей період доцільним є переважно якісне педагогічне спостереження, фіксація

загальних тенденцій розвитку та виявлення первинних психологічних особливостей у взаємодії.

Починаючи з вікового інтервалу 12–15 років, зростає потреба в системному кількісно-якісному оцінюванні ігрової ефективності та психологічних характеристик, які безпосередньо впливають на подальшу спортивну результативність. Саме в цьому віці формується стабільна техніко-тактична база, а також ключові компоненти психічної саморегуляції - змагальна мотивація, стресостійкість, концентрація уваги, впевненість у собі та адаптивність до навантажень.

У контексті методики доцільним є інтегративний підхід, що поєднує кількісні показники фізичної та техніко-тактичної підготовленості; психологічні характеристики; ігрову статистику та експертне спостереження. З психологічних компонентів найбільш інформативними для оцінювання вважаються: мотиваційна спрямованість (на основі теорії самодетермінації; Deci & Ryan, 1985); орієнтація на завдання чи на результат (Nicholls, 1984); рівень змагальної тривожності (за опитувальником CSAI-2; Martens et al., 1990); стійкість до стресу, емоційна регуляція та самовпевненість (за шкалами SMTQ, TOMA).

Ігрову ефективність рекомендується оцінювати з використанням трьох взаємодоповнюючих джерел інформації: кількісна статистика дій - точність і обсяг технічних елементів (передачі, удари, відбори, єдиноборства, переміщення); відеоаналіз ігрової діяльності - ефективності дій у конкретному ігровому контексті; експертне оцінювання - кваліфіковане судження тренера, психолога або спортивного аналітика.

Результати мають бути зведені в інтегральний показник ігрової ефективності, який зіставляється з індивідуальним психологічним профілем. Такий підхід забезпечує виявлення пріоритетних напрямів для індивідуалізації тренувального процесу; об'єктивну ідентифікацію сильних та недостатньо сформованих компонентів підготовленості; можливість прогнозування потенційної спортивної успішності на наступних етапах багаторічного циклу.

Практика застосування інтегрованих моделей діагностики у віковій категорії 12–13 років (Strykalenko et al., 2021) засвідчує їх ефективність і адаптивність. За наявності відповідного аналітичного забезпечення такі моделі можуть бути розгорнуті для гравців 14–15 років, із детальнішою диференціацією за амплуа, рівнем функціонального навантаження та специфікою ігрових завдань.

У сучасних умовах розвитку цифрової аналітики в спорті особливого значення набуває застосування інтегрованих методів багатокритеріального аналізу, які дозволяють не лише здійснювати глибоку оцінку ігрової ефективності, але й формалізувати процедуру відбору спортсменів на основі великого обсягу емпіричних даних.

Комплексна модель включає кілька ключових етапів:

Збір фактичних показників підготовленості гравців, які охоплюють фізичні, техніко-тактичні, психологічні та функціональні компоненти; визначення ключових критеріїв ігрової ефективності з використанням методу PCA (Principal Component Analysis) - для виокремлення найінформативніших змінних і зменшення розмірності даних; групування гравців за однорідністю показників за допомогою кластерного аналізу, що дозволяє ідентифікувати типові ігрові профілі.

Формування системи вагових коефіцієнтів для кожного критерію:

- за допомогою АНР (Analytic Hierarchy Process) - суб'єктивного методу, який базується на експертних оцінках;
- або CRITIC (Criteria Importance Through Intercriteria Correlation) - об'єктивного методу, що враховує варіативність та кореляційну значущість показників.

Використання PCA у структурі методу VIKOR - для трансформації числових значень показників у головні компоненти. Застосування методу VIKOR (VIseKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) - як способу багатокритеріального ранжування гравців відповідно до сформованої системи оцінювання.

На завершальному етапі результати ранжування поєднуються з кластеризованими профілями гравців, що дозволяє не лише сформувати об'єктивну рейтинг-систему, а й забезпечити об'єктивне ухвалення рішень з урахуванням техніко-тактичної підготовленості, психологічних характеристик притаманих спортсменам з урахуванням ігрового амплуа та потенціалу розвитку юних спортсменів.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було вирішено комплекс завдань, що охоплюють теоретичні, методологічні та практичні аспекти відбору юних футболістів з урахуванням техніко-тактичної підготовленості та психологічного профілю за ігровими апмлуа. Отримані результати дозволяють сформулювати наступні узагальнені висновки:

1. Попри поширення в науковому дискурсі ідеї комплексного підходу до відбору юних футболістів, практична реалізація таких моделей у системі підготовки залишається обмеженою, а відбір переважно базується на критеріях фізичної, спеціальної фізичної підготовленості

У провідних академіях країн Європи все частіше впроваджуються інструменти системного моніторингу та мультидисциплінарного аналізу Abbott et al., [17]; Baker et al., 2017; Sarmento et al., 2018, які поєднують об'єктивні показники з оцінкою психологічного профілю (MacNamara, Button, Collins, 2010; Barraclough et al., 2022). В українському та зарубіжному науково-практичному дискурсі така трансформація концептуальних підходів спирається на системну методологію спортивного відбору (Дулібський, 2015; Шинкарук, 2013) та новітні психодіагностичні підходи до аналізу мотивації, саморегуляції й адаптивності у підлітковому віці (Зайцева, Момот, 2024; Bairachnyi, 2024; Bonetti et al., 2025).

Комплексний аналіз сучасної наукової літератури дозволив також виявити широке застосування п'ятифакторної моделі особистості у спортивному контексті Allen et al. [19]; McCrae & John, [133]; Piedmont et al. [161], значення мотиваційного клімату та задоволення базових психологічних потреб (Ryan & Deci [173]; Amiot et al. [28]), а також ефективність використання алгоритмів машинного навчання для прогнозування потенціалу гравця Altmann et al., [21]; McKeough & Glickman, 2023; Bunker & Thabtah [40].

Психологічні характеристики, такі як емоційна стійкість, тривожність, самоконтроль, здатність до командної взаємодії, визнаються не менш важливими за фізичні або технічні показники при прийнятті рішень щодо відбору Gledhill,

Harwood, Forsdyke; Zuber, Zibung, Conzelmann; Pettersen et al., [82; 160; 228]. Такий підхід знаходить практичне відображення у методологіях, які передбачають відбір спортсменів з урахуванням когнітивного профілю гравця Cripps et al. [49]; Den Hartigh et al., [56]; Berber et al.[34].

На практиці відбір юних футболістів іноді ґрунтується на поєднанні стандартизованих тестів із суб'єктивними оцінками тренера. Хоча такий підхід і дозволяє тренеру врахувати індивідуальність гравця, проте водночас ускладнює відбір, знижує рівень об'єктивності й порівнюваності результатів підготовленості спортсмена з урахуванням ігрового амплуа та психологічних характеристик. Особливої ваги в цьому контексті набуває залучення спортивного психолога та включення результатів психодіагностики до процесу попереднього відбору, що дозволяє визначити відповідність гравця ігровому амплуа, оцінити рівень стресостійкості та спрогнозувати ігрову ефективність у змагальній діяльності.

Запропонований у межах дослідження комплексний відбор, який передбачає інтеграцію техніко-тактичних показників, диференційованих за амплуа, і з врахуванням психологічних характеристик юних спортсменів дозволяє забезпечити цілісність, валідність і прогностичну надійність системи відбору, що відповідає вимогам сучасних підходів до ідентифікації перспективних гравців.

2. Розроблені та обґрунтовані критерії відбору юних футболістів ґрунтуються на інтеграції техніко-тактичних показників, диференційованих за ігровими амплуа (захисник, півзахисник, нападник, воротар), та психологічних характеристик, що відображають мотиваційну структуру, рівень емоційної регуляції і стресостійкість. Така модель дозволяє оцінювати функціональну відповідність гравця до специфіки ігрового амплуа та прогнозувати його майбутній потенціал.

Запропоновані критерії відбору за техніко-тактичними і психологічними характеристиками систематизовано у вигляді ієрархічних структур, що відображають специфіку вимог до кожного амплуа (див. рис. 3.1,3.2,3.3), а також мотиваційно-психологічний профіль гравця відповідно до провідних підходів до

самодетермінації та змагальної тривожності. Такий підхід дозволяє деталізувати оцінювання як технічних умінь (точність довгих передач, успішні обігрування, відбори м'яча, тощо), так і психологічних детермінант (впевненість, цілеспрямованість, тривожність у змагальних умовах). Розроблена система критеріїв лягла в основу структури індивідуального профілю гравця та подальшого алгоритму комплексного відбору, що дозволяє реалізувати принципи об'єктивності, диференціації та індивідуального підходу у відборі перспективних юних гравців.

3. Емпіричне дослідження, проведене на вибірці юних футболістів вікової категорії U15, дозволило виявити статистично значущі взаємозв'язки між показниками ігрової ефективності та психологічними характеристиками, що підтверджено за допомогою коефіцієнтів Спірмена (ρ). Встановлені залежності продемонстрували варіативність за ігровими амплуа і вказують на зв'язки між психологічними характеристиками та техніко-тактичними діями в умовах змагальної діяльності.

У межах дослідження, на основі кількісних показників техніко-тактичної підготовленості, і психологічних характеристик (профілів юних футболістів різних амплуа), було проведено кластерний аналіз з використанням методу головних компонент (РСА) та алгоритмів ієрархічної кластеризації. Такий підхід дозволив структурувати вибірку гравців за подібністю профілів, виявивши закономірні типи функціональної відповідності й потенційної ефективності.

У результаті багатовимірного аналізу були виокремлені три класи гравців, що відрізняються за структурою взаємозв'язку техніко-тактичних і психологічних змінних:

Кластер 1 - гравці з високими значеннями ключових технічних дій (передачі, єдиноборства, відбори, удари), високою впевненістю в собі та стабільною внутрішньою мотивацією. Кластер 1 демонструє профілі функціональної зрілості, що відповідають вимогам до основного складу.

Кластер 2 - гравці з низькими показниками ігрової активності та підвищеною тривожністю, що потребують психолого-педагогічної підтримки та індивідуалізованого підходу до розвитку. Часто мають нерівномірно сформований профіль із розбалансуванням між техніко-тактичними діями й мотиваційно-вольовою сферою.

Кластер 3 - спортсмени з середніми техніко-тактичними і психологічними показниками, адекватним рівнем саморегуляції та потенціалом для подальшого зростання. Спортсмени віднесені до Кластеру 3 потребують цілеспрямованої роботи над техніко-тактичною підготовкою.

Загалом кластеризація дозволила виявити приховані патерни у структурі підготовленості, що не завжди очевидні при традиційній експертній оцінці, а також надати практичні орієнтири для тренера в індивідуалізації тренувального процесу, корекції психологічної підтримки та прийняття зважених рішень у відборі.

4. Розроблений комплексний підхід до відбору гравців передбачає побудову індивідуального профілю спортсмена, що поєднує кількісну оцінку техніко-тактичної підготовленості і психологічні характеристики. Враховуються також результати кластерного аналізу. Інтеграція методів PCA, АНР, CRITIC та VIKOR дозволила сформуванню обґрунтовану систему ранжування спортсменів з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних чинників. Інтеграція методів PCA, АНР, CRITIC та VIKOR забезпечила побудову багатовимірної системи ранжування юних футболістів, яка ґрунтується на одночасному врахуванні об'єктивних та суб'єктивних показників.

Метод головних компонент (PCA - Principal Component Analysis) було застосовано на початковому етапі для зниження розмірності даних, усунення надлишкової кореляції між змінними та виявлення найінформативніших техніко-тактичних і психологічних чинників. Оптимізація структури ознак і збереження варіативності ключових компонент профілю гравця. Метод АНР (Analytic Hierarchy Process) дав змогу залучити експертне (суб'єктивне) оцінювання для

формування ієрархії важливості критеріїв. Метод CRITIC (Criteria Importance Through Intercriteria Correlation) забезпечив об'єктивне визначення вагових коефіцієнтів шляхом аналізу дисперсії та ступеня незалежності між критеріями. Такий підхід дозволив мінімізувати вплив суб'єктивізму та забезпечити збалансовану структуру оцінювання юних футболістів у процесі відбору. Метод VIKOR (VIseKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) був використаний на фінальному етапі відбору для ранжування гравців з урахуванням усіх критеріїв та визначенні фаворитів в ігрових амплуа. Ключовою особливістю методу VIKOR є здатність поєднувати різні типи даних (кількісні, експертні, трансформовані компоненти) в єдину шкалу оцінки та виявляти гравців, що найбільше наближаються до "ідеального профілю ігрового амплуа".

Загалом, синергія чотирьох методів дала змогу побудувати гнучку та адаптивну модель ранжування юних спортсменів, яка дозволяє ефективно використовувати як аналітичні дані, так і досвід експертів у процесі ухвалення рішень щодо відбору гравців.

4. Розроблені методичні рекомендації щодо впровадження запропонованого підходу на етапі попередньої базової підготовки містять алгоритм дій, систему критеріїв техніко-тактичної підготовленості за ігровими амплуа та психологічними характеристиками, структуру індивідуального профілю спортсмена. Запропонований комплексний підхід дозволяє підвищити ефективність відбору, обґрунтованість та об'єктивність тренерських рішень і сприяє формуванню диференційованих програм індивідуального розвитку юних футболістів. Рекомендації включають алгоритм дій, що передбачає чітку поетапну послідовність - від первинного скринінгу до прийняття остаточного рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байрачний О., Зора К., Бойченко С. (2021). Роль та значення прийомів зворотного зв'язку в процесі формування самооцінки та впевненості юних футболістів. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, (8(139), 19-22.
2. Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту, Республіканський науково-методичний кабінет, & Федерація футболу України. (2003). Футбол: Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. Київ.
3. Дулібський А. В. Спортивний відбір у системі багаторічної спеціалізованої освіти футболістів. Спортивна наука України 2015. №4 (68). С. 28-35.
4. Дулібський, А. В. (2020). Спортивний відбір у футболі як раціональна система педагогічного пошуку обдарованих людей у галузі спорту. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 8(128), 113–118.
5. Дулібський, А. В. (2023). Спортивний відбір, селекція та ігрова орієнтація футболістів у Республіці Польща. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 11(171), 80–84.
6. Дулібський, А. В., Касіч, П. П., & Бінецький, Д. О. (2021). Компетенції тренера-вчителя у процесі спортивного відбору та селекції у футболі. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 9(140), 94–98.
7. Дулібський, А. В., Козуб, Л. В., Мартинюк, Ю. Б., & Стопчук, М. Я. (2023). Спортивний відбір та селекція до клубних і національних збірних команд Німеччини у чотирирічних циклах підготовки до змагань. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 7(167), 15–23.

8. Зайцева, Ю., & Момот, О. (2024). Психологічні критерії спортивного відбору. Педагогічні науки: теорія та практика, (1), 159–165.
9. Романюк М. (2023). Роль соціально-психологічних чинників у сучасній системі підготовки юних футболістів. Фізична культура і спорт: наукова перспектива, 3, 50-57. Хмельницький національний університет.
10. Романюк М. (2024). Рівень тривожності та впевненості футболістів. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. 154-157. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).
11. Романюк М. (2024) Рівень психологічних характеристик юних футболістів. Спортивна наука та здоров'я людини, 2(12), 152-160. Київський столичний університет імені Бориса Грінченка.
12. Романюк М. (2025). Адаптація та психометричний аналіз української версії опитувальника орієнтації на завдання та его у спорті (TEOSQ). Педагогічна Академія:наукові записки, (15).
13. Романюк М., Тімашева О., Лень (2025). Система оцінювання навичок юних футболістів на основі факторного підходу. Педагогічна Академія: наукові записки, Педагогічна Академія:наукові записки, (18).
14. Терещенко В., Форостян О. І. Техніко-тактичні дії юних футболістів в умовах змагань. Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини : матеріали VII інтернет-конференції. м. Одеса, 17-18 жовтня 2023 р. Одеса. : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. С.156-160.
15. Хоркавий Б. Удосконалення системи аналізу змагальної діяльності воротарів у футболі. Молода спортивна наука України. 2011. Т.1. С. 339-346
16. Шинкарук О. А. Пошук та розвиток спортивного таланту: ретроспективний та сучасний аналіз. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. № 2 (2020) С. 47-58.

17. Шинкарук О. А. Теорія і методика підготовки спортсменів: управління, контроль, відбір, моделювання та прогнозування в олімпійському спорті: навч. посіб. / О. А. Шинкарук. — К., 2013. — 136 с.
18. Abbott, A., Button, C., Pepping, G.-J. and Collins, D. (2005) Unnatural selection: talent identification and development in sport. *Nonlinear Dynamics Psychol Life Sci.* 2005 Jan;9(1):61-88. PMID: 15629068.
19. Akbar, A., Purnomo, E., Mahayunan, G., Karim, Z., Irt, A., Santoso, I., Oktarisa, F., Lusiria, D., & Guo, Y. (2024). Individual psychological characteristics of under-17 football players in Indonesia and Malaysia: sport psychology approach. *Retos*.
20. Allen, M., Greenlees, I., & Jones, M. (2011). An investigation of the five-factor model of personality and coping behaviour in sport. *Journal of Sports Sciences*, 29, 841 - 850.
21. Almeida, C., & Volossovitch, A. (2021). Relative age effect among U14 football players in Portugal: do geographical location, team quality and playing position matter?. *Science and Medicine in Football*, 6, 285 - 294.
22. Altmann, S., et al. (2024). Prediction of talent selection in elite male youth soccer across 7 years using machine learning. *Journal of Sports Sciences*. DOI: 10.1080/02640414.2024.2442850
23. Álvarez-Kurogi L., Onetti, W., Fernández-García, J., & Castillo-Rodríguez, A. (2019). Does the psychological profile influence the position of promising young futsal players?. *PLoS ONE*, 14.
24. Álvarez-Kurogi, L., Onetti, W., Fernández-García, J., & Castillo-Rodríguez, A. (2019). Does the psychological profile influence the position of promising young futsal players?. *PLoS ONE*, 14.
25. Amaro, N., Monteiro, D., Rodrigues, F., Matos, R., Jacinto, M., Cavaco, B., Jorge, S., & Antunes, R. (2023). Task-Involving Motivational Climate and Enjoyment in Youth Male Football Athletes: The Mediation Role of Self-Determined Motivation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), 3044.

26. Ames, C. (1992). Achievement goals, motivational climates and motivational processes. In C. G. Roberts (Ed.), *Motivation in sport and exercise* (pp. 161–176). Human Kinetics
27. Amin Akbar, Eko Purnomo, Girli Ron Mahayunan, Zulakbal Abd Karim, Aflah Zakinov Irti, Indriyani Santoso, Fidia Oktarisa, Devi Lusiria, and Yonghong Guo. “Individual Psychological Characteristics of Under-17 Football Players in Indonesia and Malaysia: Sport Psychology Approach.” *Retos*, 2024.
28. Amin Akbar, Zulakbal Abd Karim, Jaffry Zakaria, Thariq Khan Azizuddin Khan, and N. Osman. “The Psychological Characteristics of Football Players Under the Age of 17 in Indonesia.” *SPORT TK-Revista EuroAmericana de Ciencias Del Deporte*, 2024.
- Amiot, C. E., Gaudreau, P., & Blanchard, C. M. (2004). Self-determination, coping, and goal attainment in sport. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 26(3), 396–411.
29. Bach, D., Melinščak, F., Fleming, S., & Voelkle, M. (2020). Calibrating the experimental measurement of psychological attributes. *Nature Human Behaviour*, 4, 1229 - 1235.
30. Bairachnyi, O. (2024). Cognitive abilities as one of the criteria for the selection and orientation of athletes of various ages in game team sports (for example, football). *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University Series 15 Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*.
31. Baker J., Copley S., Schorer J., Wattie N. *Routledge Handbook of Talent Identification and Development in Sport*. Routledge; New York, USA: 2017. Talent identification and development in sport: An introduction; pp. 1–8
32. Barraclough, J., Grecic, D., & Harper, D. (2022). Examining the psychological characteristics of developing excellence profiles of male English youth soccer players: Differences across ages and performance levels. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 1–23.

33. Benítez-Sillero, J. d. D., Martínez-Aranda, L. M., Sanz-Matesanz, M., & Domínguez-Escribano, M. (2021). Determining Factors of Psychological Performance and Differences among Age Categories in Youth Football Players. *Sustainability*, 13(14), 7713.
34. Benítez-Sillero, J. d. D., Martínez-Aranda, L. M., Sanz-Matesanz, M., & Domínguez-Escribano, M. (2021). Determining factors of psychological performance and differences among age categories in youth football players. *Sustainability*, 13(14), 7713.
35. Berber E., McLean S., Beanland V., Read G.J., Salmon P.M. Defining the attributes for specific playing positions in football match-play: A complex systems approach. *J. Sports Sci.* 2020;38:1248–1258. doi: 10.1080/02640414.2020.1768636.
36. Bergkamp T.L., Frencken W.G., Niessen A.S.M., Meijer R.R., den Hartigh R.J. How soccer scouts identify talented players. *Eur. J. Sport Sci.* 2021:1–11. doi: 10.1080/17461391.2021.1916081
37. Bergman, L. and Trost, K. (2006) The Person-Oriented Versus the Variable-Oriented Approach: Are They Complementary, Opposites, or Exploring Different Worlds? *Merrill-Palmer Quarterly* 52(3), 601-632.
38. Bonetti, L., et al. (2025). Elite football players have higher levels of cognitive abilities compared to the general population. *PNAS Journal*.
39. Briki, W., & Markman, K. (2018). Psychological momentum: The phenomenology of goal pursuit. *Social and Personality Psychology Compass*.
40. Buekers, M., Borry, P. and Rowe, P. (2015) Talent in sports. Some reflections about the search for future champions. *Movement & Sport Sciences* 88, 3-12.
41. Bunker, R., & Thabtah, F. (2019). A machine learning framework for sport result prediction. *Applied Computing and Informatics*.
42. Chamorro, J., Alcaraz, S., Sánchez-Oliva, D., García-Calvo, T., & Torregrossa, M. (2020). Fuelling the passion: Psychological needs and behavioural regulations as antecedents of passion for football. *Journal of Sports Sciences*, 39, 653 - 662.

43. Chamorro, J., Moreno, R., García-Calvo, T., & Torregrossa, M. (2020). The Influence of Basic Psychological Needs and Passion in Promoting Elite Young Football Players' Development. *Frontiers in Psychology*, 11.
44. Christensen, M.K. (2009) "An eye for talent": Talent identification and the "practical sense" of top-level soccer coaches. *Sociology of Sport Journal* 26(3), 365-382.
45. Coelho e Silva, M. J., Figueiredo, A. J., Simões, F., Seabra, A., Natal, A., Vaeyens, R., Philippaerts, R., Cumming, S. P., & Malina, R. M. (2010). Discrimination of U-14 Soccer Players by Level and Position. *International Journal of Sports Medicine*, 31(11), 790–796.
46. Cohen-Zada, D., Krumer, A., & Shtudiner, Z. (2016). Psychological Momentum and Gender. *Development Economics: Women*.
47. Condon, E., Golden, B., & Wasil, E. (1999). Predicting the success of nations at the Summer Olympics using neural networks. *Comput. Oper. Res.*, 26, 1243-1265.
48. Côté, J. and Hancock, D.J. (2015) Evidence-based policies for youth sport programmes. *International Journal of Sport Policy and Politics* 8(1), 51-65.
49. Cripps A.J., Hopper L., Joyce C. Maturity, physical ability, technical skill and coaches' perception of semi-elite adolescent Australian footballers. *Pediatric Exerc. Sci.* 2016;28:535–541. doi: 10.1123/pes.2015-0238.
50. Cripps, A., Hopper, L. and Joyce, C. (2016) Coaches' perceptions of long term potential are biased by maturational variation. *International Journal of Sports Science & Coaching* 11(4), 478-481.
Current models and future directions. *Sports Medicine* 38(9),
51. Dagsdóttir, B., Kristjánsdóttir, H., Vésteinsdóttir, V., & Thorsdóttir, F. (2023). Task and Ego Orientation in Sport Questionnaire: A Mokken Scale Analysis. *SAGE Open*, 13. <https://doi.org/10.1177/2158244023119520051>

52. Dagsdóttir, Bára & Kristjánsdóttir, Hafrún & Vésteinsdóttir, Vaka & Thorsdóttir, Fanney. (2023). Task and Ego Orientation in Sport Questionnaire: A Mokken Scale Analysis. *SAGE Open*. 13. 10.1177/21582440231195200.
53. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
54. Delrue, J., Vansteenkiste, M., Mouratidis, A., & Haerens, L. (2023). Exploring the dynamics of athletes' enjoyment and self-determined motivation. *Frontiers in Psychology*, 14, 10924548.
55. Demeke, A., & Beyene, E. (2024). Effects of Psychological Skill Training on Motivation and Anxiety Among Male U-17 Project Football Players. *International Journal of Psychological and Brain Sciences*.
56. Den Hartigh, R. J. R., Niessen, A. S. M., Frencken, W. G. P., & Meijer, R. R. (2018). Selection procedures in sports: Improving predictions of athletes' future performance. *European Journal of Sport Science*, 18(9), 1191–1198.
57. Deprez, D., Fransen, J., Boone, J., Lenoir, M., Philippaerts, R., & Vaeyens, R. (2015). Characteristics of high-level youth soccer players: variation by playing position. *Journal of Sports Sciences*, 33, 243 - 254.
58. Deutscher Fußball-Bund. (n.d.). Talentförderprogramm des DFB. DFB. Retrieved March 13, 2025, from
59. Dodd K.D., Newans T.J. Talent identification for soccer: Physiological aspects. *J. Sci. Med. Sport*. 2018;21:1073–1078. doi: 10.1016/j.jsams.2018.01.009
60. Domínguez-González, J. A., Chacón-Cuberos, R., Zurita-Ortega, F., & Castro-Sánchez, M. (2024). Analysis of the sports psychological profile, competitive anxiety, self-confidence, and flow state in young football players. *Journal of Human Sport and Exercise*, 19(1), 1–15.

61. Duda, J. L., & Nicholls, J. G. (1992). Dimensions of achievement motivation in schoolwork and sport. *Journal of Educational Psychology*, 84(3), 290–299.
62. Duffy LJ, Hinwood DP. Home field advantage: does anxiety contribute? *Percept Mot Skills*. 1997 Feb;84(1):283-6. doi: 10.2466/pms.1997.84.1.283. PMID: 9132720.
63. Dugdale J.H., Sanders D., Myers T., Williams A.M., Hunter A.M. A case study comparison of objective and subjective evaluation methods of physical qualities in youth soccer players. *J. Sports Sci*. 2020;38:1304–1312. doi: 10.1080/02640414.2020.1766177.
64. Dugdale, J. H., McRobert, A. P., & Unnithan, V. B. (2021). Selected, Deselected, and Reselected: A Case Study Analysis of Attributes Associated With Player Reselection Following Closure of a Youth Soccer Academy. *Frontiers in Sports and Active Living*, 3, 633124.
65. Dulibskyy, A. (2021). Footballers' sports selection and game orientation in Belgium. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports).
66. Dulibskyy, A. (2023). Sports selection and game orientation of footballers in Poland. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports).
67. Dulibskyy, A., & Granchak, V. (2024). Theoretical and methodological foundations of the organization of sports selection of Spanish football players. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University Series 15* Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports).
68. Dulibskyy, A., Kolobych, O., & Khorkavyy, B. (2024). Sports selection of goalkeepers in modern strategies of the game of football teams. *Scientific*

Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports).

69. Edwards D., Brannagan, P. M. (2024). Dealing with de-selection from youth international football: A case study of English Premier League academies. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 19(4), 1776-1784.
70. Elbe, A.-M. (2004) Psychometric properties of the German version of the Sport Orientation Questionnaire. *Spectrum der Sportwissenschaft* 16(1), 96-107. (In German: English abstract).
71. Elbe, A.-M., & Beckmann, J. (2006). Motivation and self-regulation in sport and exercise. In *Handbook of Self-Regulation and Motivation in Sport and Exercise* (pp. 121–137). Psychology Press.
72. Feichtinger, P., & Höner, O. (2015). Talented football players' development of achievement motives, volitional components, and self-referential cognitions: A longitudinal study. *European Journal of Sport Science*, 15(8), 748–756.
73. Field, A. P. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th ed.). SAGE Publications.
74. Figueiredo, A.J., Gonçalves, C.E., Coelho-e-Silva, M.J. and Malina, R.M. (2009) Characteristics of youth soccer players who drop out, persist or move up. *Journal of Sports Sciences* 27(9), 883-891.
75. Fluendo S.L. (2023). LongoMatch [Computer software]. Fluendo S.L. <https://longomatch.com/>
76. Ford, P., Bordonau, J., Bonanno, D., Tavares, J., Groenendijk, C., Fink, C., Gualtieri, D., Gregson, W., Varley, M., Weston, M., Lolli, L., Platt, D., & Di Salvo, V. (2020). A survey of talent identification and development processes in the youth academies of professional soccer clubs from around the world. *Journal of Sports Sciences*, 38, 1269 - 1278.
77. Forsman, H., Blomqvist, M., & Luhtanen, P. (2016). The role of psychological characteristics in youth football: A longitudinal study. *International Journal of Sport Psychology*, 47(1), 1–17.

78. Forsman, H., Blomqvist, M., Davids, K., Liukkonen, J., & Kontinen, N. (2016). Identifying technical, physiological, tactical and psychological characteristics that contribute to career progression in soccer. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 11(4), 505–513.
79. Fuhre, J., Øygard, A., & Sæther, S. A. (2022). Coaches' Criteria for Talent Identification of Youth Male Soccer Players. *Sports (Basel, Switzerland)*, 10(2), 14.
80. García-Rubio, J., García-Vallejo, A., De Los Ángeles Arenas-Pareja, M., López-Sierra, P., & Ibáñez, S. (2022). From Junior to Elite in Soccer: Exploring the Relative Age Effect and Talent Selection in Spanish Youth National Teams. *Children*, 9.
81. Gil, S., Gil, J., Ruiz, F., Irazusta, A., & Irazusta, J. (2007). Physiological and anthropometric characteristics of young soccer players according to their playing position: relevance for the selection process. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 21, 438–445.
82. Gledhill, A., Harwood, C. and Forsdyke, D. (2017) Psychosocial factors associated with talent development in football: A systematic re view. *Psychology of Sport and Exercise* 31, 93-112.
83. Goes, F., Schwarz, E., Elferink-Gemser, M., Lemmink, K., & Brink, M. (2021). A risk-reward assessment of passing decisions: comparison between positional roles using tracking data from professional men's soccer. *Science and Medicine in Football*, 6, 372 - 380.
84. González, J., Garrido, R., Sánchez, V., & Mendo, A. (2024). Effects of a Psychological Intervention Program on Competitive Anxiety and Psychological Profile in Young Soccer Players.. *Perceptual and motor skills*, 315125241256410 .
85. González-Víllora, S., Serra-Olivares, J., Pastor-Vicedo, J. C., & Teoldo da Costa, I. (2019). Does the psychological profile influence the position of promising young futsal players? *PLOS ONE*, 14(10), e0224326.

86. Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2014). *Essentials of statistics for the behavioral sciences* (8th ed.). Wadsworth, Cengage Learning.
87. Grønset, J., Langagergaard, M., & Sæther, S. (2024). Mental processes in professional football players. *Frontiers in Psychology*, 15.
88. Guedes, D. P., & Silva, A. J. (2023). Validation of the Sport Motivation Scale-II for Portuguese adolescent athletes. *SAGE Open*, 13(1), 1–10.
89. Güllich A. Selection, de-selection and progression in German football talent promotion. *Eur. J. Sport Sci.* 2014;14:530–537.
90. Haroune, D., Ali, B., & Chachou, S. (2024). The relative importance of morphological, physical and skill requirements for selecting talented U13 football players. *SPORT TK-Revista EuroAmericana de Ciencias del Deporte*.
91. Hartigh, R., Van Geert, P., Van Yperen, N., Cox, R., & Gernigon, C. (2016). Psychological Momentum During and Across Sports Matches: Evidence for Interconnected Time Scales.. *Journal of sport & exercise psychology*, 38 1, 82-92 .
92. Helsen, W., Starkes, J., & Van Winckel, J. (2000). Effect of a change in selection year on success in male soccer players. *American Journal of Human Biology*, 12.
93. Hernández-Simal, L., Calleja-González, J., Calvo, A., & Aurrekoetxea-Casaus, M. (2024). Birthplace and Birthdate Effect during Talent Process in Professional Soccer Academy Players. *Applied Sciences*.
94. Hill, B., & Sotiriadou, P. (2016). Coach decision-making and the relative age effect on talent selection in football. *European Sport Management Quarterly*, 16, 292 - 315.
95. Hill, M., Scott, S., Malina, R., McGee, D., & Cumming, S. (2020). Relative age and maturation selection biases in academy football. *Journal of Sports Sciences*, 38, 1359 - 1367.

96. Holt N.L., Dunn J.G. Toward a grounded theory of the psychosocial competencies and environmental conditions associated with soccer success. *J. Appl. Sport Psychol.* 2004;16:199–219.
97. Höner, O., Leyhr, D. and Kelava, A. (2017) The influence of speed abilities and technical skills in early adolescence on adult success in soccer: A long-term prospective analysis using ANOVA and SEM approaches. *PloS One* 12(8):e0182211.
98. Honey, C., Mahabal, A., & Bellana, B. (2023). Psychological Momentum. *Current Directions in Psychological Science*, 32, 284 - 292. <https://doi.org/10.1177/09637214221143053>.
99. Hornig M., Aust F., Güllich A. Practice and play in the development of German top-level professional football players. *Eur. J. Sport Sci.* 2016;16:96–105. doi: 10.1080/17461391.2014.982204.
100. Hovorushchenko, T., Hnatchuk, Y., Hnatchuk, A., & Fehyr, O. (2023). Decision Support System For The Coaching Staff in the Process of Preliminary Selection of Players. 2023 IEEE 18th International Conference on Computer Science and Information Technologies (CSIT), 1-4.
101. Hu, K., & Ke, M. (2024). Research on the prediction of sports competition results based on momentum modeling. *Highlights in Science, Engineering and Technology*.
102. Huijgen B.C., Elferink-Gemser M.T., Lemmink K.A., Visscher C. Multidimensional performance characteristics in selected and deselected talented soccer players. *Eur. J. Sport Sci.* 2014;14:2–10. doi: 10.1080/17461391.2012.725102.
103. Huijgen, B.C.H., Elferink-Gemser, M.T., Lemmink, K.A. and Visscher, C. (2014) Multidimensional performance characteristics in selected and deselected talented soccer players. *European Journal of Sport Science* 14(1), 2–10.
104. Iso-Ahola, S., & Dotson, C. (2016). Psychological Momentum—A Key to Continued Success. *Frontiers in Psychology*, 7.

105. Ivarsson, A., Kilhage-Persson, A., Martindale, R., Priestley, D., Huijgen, B., Ardern, C., & McCall, A. (2019). Psychological factors and future performance of football players: A systematic review with meta-analysis.. *Journal of science and medicine in sport*.
106. Jain, P., Quamer, W., & Pamula, R. (2020). Sports result prediction using data mining techniques in comparison with base line model. *OPSEARCH*, 58, 54 - 70.
107. Johansson, A. and Fahlén, J. (2017) Simply the best, better than all the rest?: Validity issues in selections in elite sport. *International Journal of Sports Science & Coaching* 12(4), 470-480.
108. Jokuschies, N., Gut, V. and Conzelmann, A. (2017) Systematizing coaches' 'eye for talent': Player assessments based on expert coaches' subjective talent criteria in top-level youth soccer. *International Journal of Sports Science & Coaching* 12(5), 565-576.
109. Junge A., Dvořák, J., Rosch, D., Graf-Baumann, T., Chomiak, J., & Peterson, L. (2000). Psychological and Sport-Specific Characteristics of Football Players. *The American Journal of Sports Medicine*, 28, 22 - 28.
110. Kassim M, Samsuddin Che N Che, Rustam S , Rasheed Che Ali Nik I. Psychological impact on football players performance. *J. Fundam. Appl. Sci.*, 2018, 10(1S), 722-731.
111. Kelly A.L., Wilson M.R., Gough L.A., Knapman H., Morgan P., Cole M., Jackson D.T., Williams C.A. A longitudinal investigation into the relative age effect in an English professional football club: Exploring the 'underdog hypothesis'. *Sci. Med. Footb.* 2020;4:111–118.
112. Kelly, A. L., Williams, C. A., Jackson, D. T., Turnnidge, J., Reeves, M. J., Dugdale, J. H., & Wilson, M. R. (2023). Exploring the role of socioeconomic status and psychological characteristics on talent development in an English soccer academy. *Science and Medicine in Football*, 8(5).

113. Kishore, V. (2017). Psychological hardiness at different playing positions among football players. *Paripex Indian Journal Of Research*, 6.
114. Kite, R. J., Noon, M. R., Morris, R., Mundy, P., & Clarke, N. D. (2021). Investigating Player Selection within UK Academy Soccer. *International Journal of Physical Education, Fitness and Sports*, 10(3), 45–54.
115. Kolayış, H., & Sarı, İ. (2021). Determining factors of psychological performance and differences among age categories in youth football players. *Sustainability*, 13(14), 7713.
116. Korte, F., Link, D., Groll, J., & Lames, M. (2019). Play-by-Play Network Analysis in Football. *Frontiers in Psychology*, 10.
117. Kristjánisdóttir, H., et al. (2019). Psychological characteristics in women football players: Skills, mental toughness, and anxiety. *Scandinavian Journal of Psychology*, 60(6), 609–615.
118. Kulakou, S., Ragab, N., Midoglu, C., Boeker, M., Johansen, D., Riegler, M., & Halvorsen, P. (2022). Exploration of Different Time Series Models for Soccer Athlete Performance Prediction. *ITISE 2022*.
119. Lagestad, P., Steen, I., & Dalen, T. (2018). Inevitable Relative Age Effects in Different Stages of the Selection Process among Male and Female Youth Soccer Players. *Sports*, 6.
120. Lago-Peñas, C., Rey, E., Casáis, L., & Gómez-López, M. (2014). Relationship Between Performance Characteristics and the Selection Process in Youth Soccer Players. *Journal of Human Kinetics*, 40, 189 - 199.
121. Larkin, P. and Reeves, M.J. (2018) Junior-elite football: time to re-position talent identification? *Soccer & Society* 20(3), 1-10.
122. Larkin, P., & O'Connor, D. (2017). Talent identification and recruitment in youth soccer: Recruiter's perceptions of the key attributes for player recruitment. *PLoS ONE*, 12.
123. Laws, A. (2006). Examining the relationship between psychological skills and confidence in goalkeepers.

124. Li, C., Wang, C. K. J., & Pyun, D. Y. (2020). Development and validation of a short version Sport Orientation Questionnaire for Chinese adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(12), 4473.
125. Lidor, R., Côté, J. and Hackfort, D. (2009) ISSP position stand: To test or not to test? The use of physical skill tests in talent detection and in early phases of sport development. *International Journal of Sport and Exercise Psychology* 7, 131-146.
126. Lisenchuk G., Leleka V., Bogatyrev K., Adamenko O., Bairachny O., Balan B. Relationships between technical-tactical and physical preparedness of 13–14-year-old skilled football goalkeepers. *Journal of Physical Education and Sport ® (JPES)*, Vol. 21 (issue 6), Art 466, pp. 3439- 3444
127. Lüdin, D., Donath, L., & Romann, M. (2023). Disagreement between talent scouts: Implications for improved talent assessment in youth football. *Journal of Sports Sciences*, 41, 758 - 765.
128. Lund, S. and Söderström, T. (2017) To See or Not to See: Talent Identification in the Swedish Football Association. *Sociology of Sport Journal* 34(3), 248-258.
129. MacNamara, Á., Button, A., & Collins, D. (2010). The role of psychological characteristics in facilitating the pathway to elite performance: Part 2: Examining environmental and stage-related differences in skills and behaviors. *The Sport Psychologist*, 24(1), 74–96.
130. Mallett, C., Kawabata, M., Newcombe, P., Otero-Forero, A., & Jackson, S. (2007). Sport Motivation Scale-6 (SMS-6): A revised six-factor sport motivation scale. *Psychology of Sport and Exercise*, 8(5), 600–614.
131. Martens, R., Vealey, R. S., & Burton, D. (1990). *Competitive Anxiety in Sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.

132. Massa, M., Moreira, A., Da Costa, R., Lima, M., Thiengo, C., Marquez, W., Coutts, A., & Aoki, M. (2021). Biological maturation influences selection process in youth elite soccer players. *Biology of Sport*, 39, 435 - 441.
133. McCrae, R., & John, O. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications.. *Journal of personality*, 60 2, 175-215 .
134. McKeough, K., & Glickman, M. (2023). Plackett–Luce modeling with trajectory models for measuring athlete strength. *Journal of Quantitative Analysis in Sports*, 20, 21 - 35.
- ment in soccer. *Journal of Sports Sciences* 18(9), 657-667.
135. Meyer, G., Finn, S., Eyde, L., Kay, G., Moreland, K., Dies, R., Eisman, E., Kubiszyn, T., & Reed, G. (2001). Psychological testing and psychological assessment. A review of evidence and issues.. *The American psychologist*, 56 2, 128-65 .
136. Meylan C., Cronin J., Oliver J., Hughes M. Talent identification in soccer: The role of maturity status on physical, physiological and technical characteristics. *Int. J. Sports Sci. Coach.* 2010;5:571–592. doi: 10.1260/1747-9541.5.4.571.
137. Modebadze, V. (2023). Various Innovative Methods of Assessment of Individual Psychological Characteristics of a Leader. *Works of Georgian Technical University*.
138. Mollica, C., & Tardella, L. (2015). Bayesian Plackett–Luce Mixture Models for Partially Ranked Data. *Psychometrika*, 82, 442 - 458.
139. Montenegro-Bonilla, A., Becerra-Patiño, B. A., Pino-Ortega, P., Hernández-Beltrán, V., & Gamonales, J. M. (2024). Influence of Emotional Intelligence on Sports Performance: A Systematic Review. *Cuadernos de Psicología del Deporte*, 24(3), 34–52.
140. Montesano, P. (2016). Goalkeeper in Soccer: Performance and Explosive Strength. *Journal of physical education and sport*, 16, 230.

141. Moreira, L., Malloy-Diniz, L., Pinheiro, G., & Costa, V. (2021). Are there differences in the attention of elite football players concerning playing positions?. *Science and Medicine in Football*, 6, 494 - 502.
142. Murr D., Feichtinger P., Larkin P., O'Connor D., Höner O. Psychological talent predictors in youth soccer: A systematic review of the prognostic relevance of psychomotor, perceptual-cognitive and personality-related factors. *PLoS ONE*. 2018;13:e0205337. doi: 10.1371/journal.pone.0205337.
143. Musch J., Grondin S. Unequal competition as an impediment to personal development: A review of the relative age effect in sport. *Dev. Rev.* 2001;21:147–167. doi: 10.1006/drev.2000.0516.
144. Musculus, L., & Lobinger, B. (2018). Psychological Characteristics in Talented Soccer Players – Recommendations on How to Improve Coaches' Assessment. *Frontiers in Psychology*, 9.
145. Mustafović, E., Čaušević, D., Čović, N., Ibrahimović, M., Alić, H., Abazović, E., & Masić, S. (2020). Talent identification in youth football: A systematic review. *Journal of Anthropology of Sport and Physical Education*, 4(4), 37–43. <https://doi.org/10.26773/jaspe.201007>
146. Najah, A., & Rejeb, R. (2015). The Psychological Profile of Youth Male Soccer Players in Different Playing Positions. *Advances in Physical Education*, 5, 161-169.
147. Nesse M., Moe V.F., Sæther S.A. Unified approaches on talent development in football? Differences and similarities among representatives from a football association and two professional football clubs. *Cogent Soc. Sci.* 2020;6:1785216.
148. Nicholls, J. G. (1984). Achievement motivation: Conceptions of ability, subjective experience, task choice, and performance. *Psychological Review*, 91(3), 328–346.

149. O'Connor, D., Larkin, P., & Williams, M. (2016). Talent identification and selection in elite youth football: An Australian context. *European Journal of Sport Science*, 16, 837 - 844.
150. Obradović, A., & Kečo, D. (2024). Sports Results Prediction Model Using Machine Learning. *SAR Journal - Science and Research*.
151. Olmedilla, A., García-Mas, A., & Ortega, E. (2017). Psychological Characteristics for Sport Performance in Young Players of football, Rugby, and Basketball. *Acción Psicológica*, 14, 7-16.
152. Ommundsen Y., Ivarsson, A., Wold, B., Gjesdal, S., & Solstad, B. (2024). The relationship between young football players' psychological health resources and the psychological quality of their football experiences: A cross-sectional study. *PLOS ONE*, 19.
153. Orosz, R., & Mező, F. (2015). Psychological Factors in the Development of Football-Talent from the Perspective of an Integrative Sport-Talent Model. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 3(1), 58–76.
154. Paško, W., Śliż, M., Paszkowski, M., Zieliński, J., Polak, K., Huzarski, M., & Przednowek, K. (2021). Characteristics of Cognitive Abilities among Youths Practicing Football. *International journal of environmental research and public health*, 18(4), 1371.
155. Patel, R., Nevill, A., Cloak, R., Smith, T., & Wyon, M. (2019). Relative age, maturation, anthropometry and physical performance characteristics of players within an Elite Youth Football Academy. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 14, 714 - 725.
156. Pelletier, L. G., Rocchi, M. A., Vallerand, R. J., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2001). The revised sport motivation scale (SMS-II): A comprehensive tool to assess the different types of motivation in sport and exercise. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 23(2), 191–217.

157. Perevoznyk, V., & Pertsukhov, A. (2022). Assessment of the parameters of physical development of young football players aged 14-15 years.. Sports games. <https://doi.org/10.15391/si.2022-2.04>.
158. Permadi, A., Subarjah, H., Sidik, D., & Nuryadi, N. (2021). The Influence of Psychological (Mental) Training to Improve the Performance of Football. *JUARA : Jurnal Olahraga*.
159. Pettersen, S., Adolfsen, F., & Martinussen, M. (2021). Psychological factors and performance in women's football: A systematic review. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 32, 161 - 175.
160. Pettersen, S., Martinussen, M., Handegård, B., Rasmussen, L., Koposov, R., & Adolfsen, F. (2023). Beyond physical ability—predicting women's football performance from psychological factors. *Frontiers in Psychology*, 14.
161. Piedmont, R., Hill, D., & Blanco, S. (1999). Predicting athletic performance using the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 27, 769-777. Piedmont, R., Hill, D., & Blanco, S. (1999). Predicting athletic performance using the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 27, 769-777.
162. Piepiora, P., & Piepiora, Z. (2021). Personality Determinants of Success in Men's Sports in the Light of the Big Five. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18.
163. Popovych, I., Shcherbak, T., Kuzikova, S., Blynova, O., Nosov, P., & Zinchenko, S. (2021). Operationalization of tactical thinking of football players by main game roles. *Journal of Physical Education and Sport ® (JPES)*, Vol. 21 (5), Art 334, pp. 2480 - 2491, September 2021 online ISSN: 2247 - 806X; p-ISSN: 2247 – 8051; ISSN - L = 2247 - 8051 © JPES
164. Potgieter, JR. (2009). Norms for the Sport Competition Anxiety Test (SCAT). *South African Journal for Research in Sport, Physical Education and Recreation*. 31. 10.4314/sajrs.v31i1.43793.

165. Pshenychna, L., Kondratyuk, S., Shcherbak, T., Kuzikov, B., & Kuzikova, S. (2019). Individual-psychological features of athletes of a football team depending on the game role.. *Journal of physical education and sport*, 19, 166-172.
166. Rahul, R., & Anand, M. (2018). Analysis of psychological characteristics and reaction ability among college level men football goalkeepers.
167. Reilly, T. (2006) Assessments of young soccer players: A holistic
168. Roberts S.J., McRobert A.P., Lewis C.J., Reeves M.J. Establishing consensus of position-specific predictors for elite youth soccer in England. *Sci. Med. Footb.* 2019;3:205–213. doi: 10.1080/24733938.2019.1581369.
169. Robertson S, Woods C, Gastin P. Predicting higher selection in elite junior Australian Rules football: The influence of physical performance and anthropometric attributes. *J Sci Med Sport.* 2015 Sep;18(5):601-6. doi: 10.1016/j.jsams.2014.07.019. Epub 2014 Aug 9. PMID: 25154704.
170. Robinson, J., Cumming, S., Salter, J., Toner, J., & Towlson, C. (2024). A new method to identify key match-play behaviours of young soccer players: Development of the Hull Soccer Behavioural Scoring Tool. *PLOS ONE*, 19(3), e0295953.
171. Roca A., Ford P.R., Memmert D. Creative decision making and visual search behavior in skilled soccer players. *PLoS ONE*. 2018;13:e0199381. doi: 10.1371/journal.pone.0199381.
172. Rodriguez, A., Reise, S., & Haviland, M. (2016). Applying Bifactor Statistical Indices in the Evaluation of Psychological Measures. *Journal of Personality Assessment*, 98, 223 - 237.
173. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.

174. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. New York: Guilford Press
 175. Sarmiento, H., Anguera, M.T., Pereira, A. and Araújo, D. (2018) Talent Identification and Development in Male Football: A Systematic Review. *Sports Medicine* 48(4), 907-931.
 176. Saward, C., Morris, J. G., Nevill, M. E., Minniti, A. M., & Sunderland, C. (2020). Psychological characteristics of developing excellence in elite youth football players in English professional academies. *Journal of Sports Sciences*, 38(11-12), 1380–1386.
 177. Saward, C., Morris, J. G., Nevill, M. E., Minniti, A. M., & Sunderland, C. (2020). Psychological characteristics of developing excellence in elite youth football players in English professional academies. *Journal of Sports Sciences*, 38(11–12), 1380–1386.
 178. Schafer, M. (2000). Issues in Assessing Psychological Characteristics at a Distance: An Introduction to the Symposium. *Political Psychology*, 21, 511-527.
 179. Schmid, M., Charbonnet, B., Conzelmann, A., & Zuber, C. (2021). More Success With the Optimal Motivational Pattern? A Prospective Longitudinal Study of Young Athletes in Individual Sports. *Frontiers in Psychology*, 11.
 180. Schorer, J., Rienhoff, R., Fischer, L. and Baker, J. (2017) Long-Term Prognostic Validity of Talent Selections: Comparing National and Regional Coaches, Laypersons and Novices. *Frontiers in Psychology* 8:1146.
 181. Schorer, J., Rienhoff, R., Fischer, L. and Baker, J. (2017) Long-Term Prognostic Validity of Talent Selections: Comparing National and Regional Coaches, Laypersons and Novices. *Frontiers in Psychology* 8:1146.
- selection: talent identification and development in sport. *Nonlinear Dynamics, Psychology, and Life Sciences* 9(1), 61-88.

182. Sellbom, M., & Tellegen, A. (2019). Factor analysis in psychological assessment research: Common pitfalls and recommendations.. *Psychological assessment*.
183. Sermaxhaj, S., Arifi, F., Alaj, I., & Selimi, M. (2022). The Impact of Morphological Characteristics and Motoric Skills in Young Football Players' Selection. *Sport Mont*. <https://doi.org/10.26773/smj.221006>.
184. Shuai, Y., Wang, S., Liu, X., Kueh, Y., & Kuan, G. (2023). The influence of the five-factor model of personality on performance in competitive sports: a review. *Frontiers in Psychology*, 14.
185. Sieghartsleitner, R., Zuber, C., Zibung, M., & Conzelmann, A. (2019). Science or Coaches' Eye? - Both! Beneficial Collaboration of Multidimensional Measurements and Coach Assessments for Efficient Talent Selection in Elite Youth Football.. *Journal of sports science & medicine*, 18 1, 32-43 .
186. Sieghartsleitner, R., Zuber, C., Zibung, M., Charbonnet, B., & Conzelmann, A. (2019). Talent selection in youth football: Specific rather than general motor performance predicts future player status of football talents. *Current Issues in Sport Science*, 4:011.
187. Silva, M. J. C. e., Figueiredo, A. J., Simões, F., Seabra, A., Natal, A., Vaeyens, R., & Malina, R. M. (2010). Discrimination of U-14 Soccer Players by Level and Position. *International Journal of Sports Medicine*, 31(11), 790–796.
188. Sobko, I., Kozina, Z., Andruhiv, V., Seryi, A., & Ayaz, A. (2018). Model characteristics of physical development, physical and technical preparedness of football players 15 years of different roles. *Health, sport, rehabilitation*.
189. Soto, C., Kronauer, A., & Liang, J. (2013). Five-Factor Model of Personality. , 1-5.
190. Spielmann, J., et al. (2024). Searching for the perfect goalkeeping personality: Myth or reality? *Frontiers in Psychology*, 15, 1418004.

191. Spielmann, J., Otte, F., Schumacher, T., Mayer, J., & Klatt, S. (2024). Searching for the perfect goalkeeping personality. Myth or reality?. *Frontiers in Psychology*, 15.
192. Stoszkowski J., Collins D. Sources, topics and use of knowledge by coaches. *J. Sports Sci.* 2016;34:794–802. doi: 10.1080/02640414.2015.1072279.
193. Strykalenko, Y., Huzar, V., Shalar, O., Oloshynov, S., Homenko, V., & Svirida, V. (2021). Physical fitness assessment of young football players using an integrated approach. *Journal of Physical Education and Sport*, 21(1), 360–366.
194. Sun, W. (2022). Sports Performance Prediction Based on Chaos Theory and Machine Learning. *Wireless Communications and Mobile Computing*.
195. Suppiah, H.T., Low, C.Y. and Chia, M. (2015) Detecting and developing youth athlete potential: different strokes for different folks are warranted. *British Journal of Sports Medicine* 49(13), 878-882.
196. Suppiah, P., Abdullah, M., Musa, R., Maliki, A., & Kosni, N. (2016). Role of Psychological Factors on the Performance of Elite Soccer Players. *Journal of physical education and sport*, 16, 170.
197. Sweeney, L., & Lundberg, T. (2024). Relative age and biological maturity-related selection biases in male youth soccer across different competitive levels within a national association.. *Science & medicine in football*, 1-9 .
198. Tansley C. What do we mean by the term “talent” in talent management? *Ind. Commer. Train.* 2011;43:266–274. doi: 10.1108/00197851111145853
199. Teixeira, J., Encarnação, S., Branquinho, L., Morgans, R., Afonso, P., Rocha, J., Graça, F., Barbosa, T., Monteiro, A., Ferraz, R., & Forte, P. (2024). Data Mining Paths for Standard Weekly Training Load in Sub-Elite Young Football Players: A Machine Learning Approach. *Journal of Functional Morphology and Kinesiology*, 9.
200. Till, K., Jones, B.L., Cogley, S., Morley, D., O’Hara, J., Chapman, C., Cooke, C. and Beggs, C.B. (2016) Identifying Talent in Youth Sport: A Novel Methodology Using Higher-Dimensional Analysis. *PloS One* 11(5):e0155047.

201. Till, K., Morris, R., Emmonds, S., Jones, B. and Cobley, S. (2018) Enhancing the Evaluation and Interpretation of Fitness Testing data within Youth Athletes. *Strength and Conditioning Journal* (serial online). Available from URL: 10.1519/SSC.0000000000000414.
202. Toering T.T., Elferink-Gemser M.T., Jordet G., Visscher C. Self-regulation and performance level of elite and non-elite youth soccer players. *J. Sports Sci.* 2009;27:1509–1517. doi: 10.1080/02640410903369919
203. Tokas, P., & Kadyan, P. (2016). Significance of Psychological Variables on the Performance of Male Football Players. *International Journal of Education and Management Studies*, 6, 402-405.
204. Towlson, C., Cope, E., Perry, J. L., Court, D., Levett, N., & Smith, M. (2019). Practitioners' multi-disciplinary perspectives of soccer talent according to phase of development and playing position. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 14(4), 528–540.
205. Towlson, C., MacMaster, C., Gonçalves, B., Sampaio, J., Toner, J., MacFarlane, N., Barrett, S., Hamilton, A., Jack, R., Hunter, F., Stringer, A., Myers, T., & Abt, G. (2020). The effect of bio-banding on physical and psychological indicators of talent identification in academy soccer players. *Science and Medicine in Football*, 4(3), 1–13.
206. Towlson, C., MacMaster, C., Parr, J., & Barrett, S. (2020). Self-confidence and positive attitude in elite youth football. *Journal of Applied Sport Psychology*, 32(2), 121–135.
207. Tran, X. (2012). Football Scores on the Big Five Personality Factors across 50 States in the U.S.. *Journal of Sports Medicine & Doping Studies*, 2012, 2-6.
208. Tribolet, R., Bennett, K., Watsford, M., & Fransen, J. (2018). A multidimensional approach to talent identification and selection in high-level youth Australian Football players. *Journal of Sports Sciences*, 36, 2537 - 2543.
209. Tromp, Y.E.J., Pepping, G.-J., Lyons, J., Elferink-Gemser, M.T. and Visscher, C. (2013) “Let’s Pick Him!”: Ratings of Skill Level on the Basis of In-

Game Playing Behaviour in Bantam League Junior Ice Hockey. *International Journal of Sports Science & Coaching* 8(4), 641-660.

210. Ukrainian Association of Football. (n.d.). Official website of the Ukrainian Association of Football. Retrieved March 13, 2025, from <https://uaf.ua>

211. Ukrainian Youth Football League. (n.d.). Official website of the Ukrainian Youth Football League (DYuFLU). Retrieved March 13, 2025, from <https://duflu.org.ua>

212. Unnithan V., White J., Georgiou A., Iga J., Drust B. Talent identification in youth soccer. *J. Sports Sci.* 2012;30:1719–1726. doi: 10.1080/02640414.2012.731515.

213. Vaeyens R., Lenoir M., Williams A.M., Philippaerts R.M. Talent identification and development programmes in sport. *Sports Med.* 2008;38:703–714.

214. Vaeyens R., Philippaerts R.M., Malina R.M. The relative age effect in soccer: A match-related perspective. *J. Sports Sci.* 2005;23:747–756. doi: 10.1080/02640410400022052.

215. Vallerand, R. J. (1997). Toward a hierarchical model of intrinsic and extrinsic motivation. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 29, pp. 271–360). Academic Press.

216. Van Yperen N.W. Why some make it and others do not: Identifying psychological factors that predict career success in professional adult soccer. *Sport Psychol.* 2009;23:317–329. doi: 10.1123/tsp.23.3.317.

217. Vozniuk, T., Shchepotina, N., Koliadych, Y., Lazarenk, N., Ihnatova, O., Baiurko, N., Kostiukevych, V., Svirshchuk, N., Perepelytsia, M., & Chyzhevskaya, N. (2021). Methods of Primary Selection of Young Football Players. *Sport Mont.*

218. Wachsmuth, S., Feichtinger, P., Bartley, J., & Höner, O. (2023). Psychological characteristics and future success: A prospective study examining youth soccer players at different stages within the German talent development pathway. *Journal of Applied Sport Psychology*, 1–25.

219. Wang, C. K. J., & Biddle, S. J. H. (2001). Young people's motivational profiles in physical activity: A cluster analysis. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 23(1), 1–22.
220. Williams A.M., Ford P.R., Drust B. Talent Identification and Development in Soccer Since the Millennium. *J. Sports Sci.* 2020;38:1199–1210. doi: 10.1080/02640414.2020.1766647.
221. Williams, A.M. and Reilly, T. (2000) Talent identification and development in soccer. *J. Sports Sci.* 2000;18:657–667. doi: 10.1080/02640410050120041.
222. Wixey, J. A., McCarthy, P. J., & Allen, M. S. (2023). Exploring the psychological attributes and coach perceptions of elite youth soccer players: A qualitative study. *Frontiers in Psychology* 14, 1146037.
223. Wixey, L., Hill, A. P., & Hall, H. (2023). Self-awareness and reflective practice in the development of young athletes. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 21(3), 267–281.
224. Wolff, W., Baumann, L., Brand, R., & Lösel, F. (2019). Self-control as a key psychological skill in the talent development pathway of young soccer players: A longitudinal study. *Psychology of Sport and Exercise*, 43, 41–48.
225. Yıldırım, M., & Oruç, M. (2021). The effect of 'Athlete Mindset Program (AMP)' on sports injury anxiety and athletic coping skills in U-16 football players. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 61(2), 191–198.
226. You, J., Choi, J., Shin, H., & Suh, B. (2023). The Eyes Have It!: Using Human-Selected Features for Predicting Athletes' Performance. *ArXiv*, abs/2304.03148.
227. Zhu, P., & Sun, F. (2019). Sports Athletes' Performance Prediction Model Based on Machine Learning Algorithm. *Advances in Intelligent Systems and Computing*.

228. Zibung, M., & Conzelmann, A. (2019). The role of specialisation in the promotion of young football talents: A person-oriented study. *European Journal of Sport Science*, 19(3), 279–286.
229. Zuber C, Zibung M and Conzelmann A (2016) Holistic Patterns as an Instrument for Predicting the Performance of Promising Young Soccer Players – A 3-Years Longitudinal Study. *Front. Psychol.* 7:1088. doi: 10.3389/fpsyg.2016.01088
230. Zuber C., Zibung M., Conzelmann A. Motivational patterns as an instrument for predicting success in promising young football players. *J. Sports Sci.* 2015;33:160–168. doi: 10.1080/02640414.2014.928827.
231. Zuber, C. and Conzelmann, A. (2014), The impact of the achievement motive on athletic performance in adolescent football players. *European Journal of Sport Science*, 14: 475-483. <https://doi.org/10.1080/17461391.2013.837513>
232. Zuber, C., Zibung, M. and Conzelmann, A. (2016) Holistic patterns as an instrument for predicting the performance of promising young soccer players – a 3-year longitudinal study. *Frontiers in Psychology* 7:1088.
233. Zuber, C., Zibung, M., & Conzelmann, A. (2015). Motivational Patterns as an Instrument for Predicting Success in Promising Young Football Players. *Frontiers in Psychology*, 6, 1300.
234. Zuber, C., Zibung, M., & Conzelmann, A. (2019). Trait self-control discriminates between youth football players selected and not selected for the German talent program. *Frontiers in Psychology*, 10, 2203.
235. Фопѳс, Д. (2011). Methods and systems for assessing psychological characteristics.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зведена таблиця емпіричних досліджень психологічних характеристик юних футболістів

Дослідження	Дизайн дослідження	Вікова група	Методи оцінювання	Основний психологічний фокус
Akbar, Purnomo et al., 2024 [26]	Якісне (метод ґрунтованої теорії)	U17	Інтерв'ю, спостереження, аналіз документів	-
Akbar, Zulakbal Abd Karim et al., 2024 [27].	Якісне (метод ґрунтованої теорії)	6-17 років	Напівструктуровані інтерв'ю	Когнітивні, афективні, поведінкові, особистісні, духовні фактори (згадок не знайдено)
Altmann et al., 2024 [21].	Поздовжнє перспективне	12-19 років (U12-U19)	Класифікатори машинного навчання	Мотиваційна структура, увага, конкуренція, когнітивна гнучкість
Barracclough et al., 2022 [31].	Поперечний (крос-секційний)	12-18 років	PCDEQ2	Психологічні характеристики розвитку досконалості
Benítez-Sillero et al., 2021 [32].	Поперечне, порівняльне	16,91 років (середній)	RPI	Психологічна стійкість
Coelho e Silva et al., 2010 [45].	Поперечне, порівняльне	U14	Оцінка психологічних характеристик	Цільова орієнтація
Csáki et al.	Поперечне	15-20 років	SMS, PMCSQ-2, ACSI-28	Мотивація, мотиваційний клімат, копінг-навички
Dugdale et al., 2021 [64].	Порівняльне (кейсове дослідження)	10,2-16,7 років	Оцінки тренерів, тести фізичної підготовки	Психологічні атрибути (професіоналізм, особистість)
Feichtinger & Höner, 2015 [72].	Поздовжнє перспективне	U12-U14	Оцінка психологічних характеристик	Мотиваційні досягнення, вольові компоненти, саморефлексія

Forsman et al., 2016 [77].	Поздовжнє перспективне, порівняльне	15,4 років (середній)	PSIS-R-5	Мотивація, впевненість, концентрація, ментальна підготовка
Kelly et al., 2023 [112].	Поперечне, порівняльне	11-16 років	PCDEQ	Психологічні характеристики розвитку досконалості
Kite et al., 2021 [114].	Поперечне	-	Онлайн-опитування, метод E-Delphi	-
Larsen et al.	Кейсове дослідження	U17	Інтерв'ю, спостереження, аналіз документів	Психосоціальні навички
Orosz & Mező [153].	Поздовжнє перспективне, порівняльне, теоретичне	15-19 років (U15-U19)	ACSI-28, TSCS, PICI, APM	Копінг-навички, самоконцепція, психологічна імунна компетенція, інтелект
Robinson et al., 2024 [170].	Поперечне, теоретичне	U16-U18	Hull Soccer Behavioural Scoring Tool	Стійкість, конкурентоспроможність, ухвалення рішень
Saward et al., 2020 [177].	Поздовжнє перспективне	11-16 років	PCDEQ	Психологічні характеристики розвитку досконалості
Sieghartsleitner et al., 2019 [186].	Поздовжнє перспективне, порівняльне	U14	Achievement Motives Scale, Sport Orientation Questionnaire, Sport Motivation Scale	Мотивація досягнень, цільова орієнтація, самовизначення
Silva et al., 2010 [187].	Поперечне, порівняльне	U14	Оцінка психологічних характеристик, орієнтації на досягнення, мотивація, що впливає на спортивну ефективність.	Цільова орієнтація
Towlson et al., 2019 [204].	Поперечне	-	Survey based on FA Four Corner Model	Різні психологічні атрибути

Towlson et al., 2020 [205].	Поздовжнє перспективне, порівняльне	11-14 років	Оцінки тренерів	Впевненість, конкурентоспроможність, Х-фактор, позитивне ставлення
Wachsmuth et al., 2023 [218].	Поздовжнє перспективне, порівняльне	U12 U17	Онлайн-опитування	Мотивація, вольові якості, самоконцепція, емоції
Saward et al., 2020 [176].	Поздовжнє перспективне	11–16 років	Опитувальник PCDEQ	Психологічні характеристики розвитку досконалості (саморегуляція, впевненість, здатність долати тиск)
Wixey et al., 2023 [222].	Поперечне	Юніори (вік не уточнено)	Напівструктуровані інтерв'ю	Різні психологічні атрибути
Wolff et al., 2019 [224].	Поперечне, порівняльне	11-17 років (середній вік: 13,42)	Коротка шкала самоконтролю (BSCS)	Рівень самоконтролю
Zuber et al., 2015 [233].	Поздовжнє перспективне	Середній вік: 12,26 років	Achievement Motives Scale-Sport, Sport Orientation Questionnaire, Sport Motivation Scale	Мотивація досягнень, цільова орієнтація, самовизначення

Додаток Б

Іллінойський опитувальник самооцінки (ISEQ)

Інструкція: Заповніть цю шкалу. Якщо ви зараз не берете участь у змаганнях, пригадайте подібні ситуації як найточніше та дайте свої відповіді відповідно до власних відчуттів. Нижче наведено кілька тверджень, які спортсмени використовують для опису своїх почуттів перед змаганнями. Прочитайте кожне твердження та обведіть відповідну цифру, яка відповідає вашим відчуттям у цей момент. Немає правильних чи неправильних відповідей. Не витрачайте занадто багато часу на окремі твердження. Спортсмен відповідає на 27 питань без обмежень у часі.

Анкета

№	Питання	Зовсім ні	Трохи	Помірно так	Дуже сильно
1	Я стурбований цими змаганнями	1	2	3	4
2	Я відчуваю нервозність	1	2	3	4
3	Я відчуваю спокій	1	2	3	4
4	У мене є сумніви щодо себе	1	2	3	4
5	Я відчуваю тремтіння	1	2	3	4
6	Я почуваюся комфортно	1	2	3	4
7	Я хвилююся, що можу виступити гірше, ніж міг би	1	2	3	4
8	Моє тіло напружене	1	2	3	4
9	Я впевнений у собі	1	2	3	4
10	Я переживаю через можливу поразку	1	2	3	4

11	Я відчуваю напруженість у животі	1	2	3	4
12	Я почуваюся захищеним	1	2	3	4
13	Я хвилююся, що не впораюся з тиском	1	2	3	4
14	Моє тіло розслаблене	1	2	3	4
15	Я впевнений, що зможу впоратися з викликом	1	2	3	4
16	Я хвилююся, що можу виступити погано	1	2	3	4
17	Моє серце сильно б'ється	1	2	3	4
18	Я впевнений у своєму виступі	1	2	3	4
19	Я хвилююся, що не досягну своєї мети	1	2	3	4
20	Я відчуваю, як “провалюється” мій шлунок	1	2	3	4
21	Я розумово розслаблений	1	2	3	4
22	Я хвилююся, що інші будуть розчаровані моїм виступом	1	2	3	4
23	У мене пітніють руки	1	2	3	4
24	Я впевнений, бо уявляю, як досягаю своєї мети	1	2	3	4
25	Я хвилююся, що не зможу зосередитися	1	2	3	4
26	Моє тіло відчуває напругу	1	2	3	4
27	Я впевнений, що зможу впоратися під тиском	1	2	3	4

Підрахунок балів: когнітивна ситуативна тривожність оцінюється на основі відповідей на твердження, що відображають ментальне занепокоєння та негативні

думки.; соматична ситуативна тривожність вимірюється через відповіді на твердження, що стосуються фізичних симптомів тривоги, таких як напруженість або "метелики" в животі; впевненість у собі визначається за відповідями на твердження, що характеризують рівень самовпевненості та спокою перед змаганнями.

Для кожного твердження відповіді оцінюються за шкалою від 1 до 4 балів, де 1 відповідає "Зовсім ні", а 4 — "Дуже сильно". Після заповнення опитувальника бали для кожної категорії сумуються окремо, що дозволяє отримати індивідуальні показники.

Тест тривожності в спортивних змаганнях (SCAT)

Інструкція: Прочитайте кожне з наведених нижче тверджень, вирішіть, чи ви "Рідко", "Іноді" чи "Часто" відчуваєте це під час змагань у вашому виді спорту, і позначте відповідну відповідь.

Анкета

№	Питання	Рідко	Іноді	Часто
1	Змагання з іншими приносять мені соціальне задоволення.			
2	Перед змаганням я відчуваю занепокоєння.			
3	Перед змаганням я хвилююся, що можу погано виступити.			
4	Я проявляю спортивну поведінку під час змагань.			
5	Під час змагань я хвилююся через можливі помилки.			
6	Перед змаганням я спокійний.			
7	Встановлення цілі є важливим під час змагань.			

8	Перед змаганням у мене виникає неприємне відчуття в шлунку.			
9	Безпосередньо перед змаганням я помічаю, що моє серце б'ється швидше, ніж зазвичай.			
10	Мені подобається брати участь у іграх, які вимагають багато фізичних зусиль.			
11	Перед змаганням я відчуваю себе розслабленим.			
12	Перед змаганням я нервую.			
13	Командні види спорту є цікавішими, ніж індивідуальні.			
14	Я нервую через бажання швидше розпочати гру.			
15	Перед змаганням я зазвичай відчуваю напруження.			

Аналіз результатів

Результат для кожної відповіді нараховується за наступною схемою. Внесіть отримані бали в колонку "Результат спортсмена", а потім підсумуйте їх, щоб отримати загальний SCAT-бал.

№	Рідко	Іноді	Часто	Результат спортсмена
1	0	0	0	
2	1	2	3	
3	1	2	3	
4	0	0	0	
5	1	2	3	
6	3	2	1	
7	0	0	0	
8	1	2	3	
9	1	2	3	
10	0	0	0	

11	3	2	1	
12	1	2	3	
13	0	0	0	
14	1	2	3	
15	1	2	3	
Загальний SCAT- бал				

Загальний SCAT- бал

Аналіз

Менше 17 балів

низький рівень тривожності

17–24 балів

середній рівень тривожності

Більше 24 балів

високий рівень тривожності

Питання 1, 4, 7, 10 і 13 не враховуються в підрахунку незалежно від відповіді (вони отримують 0 балів).

Опитувальник орієнтації на завдання та Его в спорті

Інструкція: Асистент пояснює спортсмену протокол тестування:

Розгляньте твердження: «Я відчуваю себе найбільш успішним у спорті, коли...» і прочитайте кожне з питань анкети нижче та вкажіть, наскільки ви згодні з кожним твердженням, ввівши відповідний бал, де:

1 = повністю не згоден, 2 = не згоден, 3 = нейтральний, 4 = згоден, 5 = повністю згоден

Спортсмен заповнює анкету - без обмеження в часі.

Асистент визначає і записує результати спортсмена в TEOSQ.

Опитувальник орієнтації на завдання та Его в спорті

№	Питання	Відповідь
1	Я єдиний, хто може виконати цю дію або навичку.	
2	Я вчуся новій навичці, і це змушує мене більше тренуватися.	
3	Я можу зробити краще, ніж мої друзі.	
4	Інші не можуть зробити так добре, як я.	
5	Я вчуся чомусь, що приносить задоволення.	
6	Інші роблять помилки, а я – ні.	
7	Я опановую нову навичку, докладючи зусиль.	
8	Я старанно працюю	
9	Я набираю найбільше очок/голів/ударів тощо	
10	Щось, що я вивчив, змушує мене більше тренуватися.	
11	Я найкращий.	
12	Навичка, яку я освоїв, здається мені правильною.	
13	Я роблю все можливе	

Шкала спортивної мотивації (SMS-28)

Інструкція: Вкажіть, наскільки кожне з тверджень відповідає одній із причин, з яких ви зараз займаєтесь спортом. Оцініть за шкалою від 1 до 7, де:

- 1 – Зовсім не відповідає.
- 2 – Слабо відповідає.
- 3 – Частково відповідає.
- 4 – Помірно відповідає.
- 5 – Значно відповідає.
- 6 – Майже повністю відповідає.
- 7 – Повністю відповідає.

1. Через задоволення, яке я відчуваю, переживаючи захопливі моменти.
2. Через задоволення, яке мені приносить пізнання спорту, яким я займаюся.
3. Раніше в мене були вагомі причини займатись спортом, але тепер я не впевнений(а), чи варто продовжувати.
4. Через задоволення від відкриття нових методик тренувань.

5. Я більше не знаю... Маю враження, що не здатен(на) досягти успіху в цьому спорті.
6. Тому що завдяки цьому я маю добру репутацію серед знайомих.
7. Тому що, на мою думку, це один із найкращих способів знайомитися з людьми.
8. Тому що я відчуваю особисте задоволення, коли опановую складні техніки.
9. Тому що, якщо хочеш бути у формі — спорт є необхідним.
10. Через престиж, пов'язаний із статусом спортсмена.
11. Тому що це один із найкращих способів розвивати інші аспекти себе.
12. Через задоволення, яке я відчуваю, покращуючи свої слабкі сторони.
13. Через хвилювання, яке я переживаю, повністю занурюючись у діяльність.
14. Тому що я мушу займатись спортом, аби почуватися добре.
15. Через задоволення, яке я отримую, вдосконалюючи свої вміння.
16. Тому що люди навколо мене вважають важливим бути у формі.
17. Тому що це гарний спосіб дізнатися багато корисного для інших сфер життя.
18. Через сильні емоції, які я відчуваю, займаючись улюбленим видом спорту.
19. Мені вже не зовсім зрозуміло, навіщо я займаюсь цим... Я не впевнений(а), що це моє.
20. Через задоволення, яке я відчуваю, виконуючи складні рухи.
21. Тому що я відчував(ла) б провину, якби не приділяв(ла) цьому часу.
22. Щоб показати іншим, наскільки я вправний(а) у спорті.
23. Через задоволення, яке я отримую, вивчаючи нові методики тренувань, які я ще не пробував(ла).
24. Тому що це один з найкращих способів підтримувати гарні стосунки з друзями.
25. Тому що мені подобається відчуття повного занурення в активність.
26. Тому що я повинен(на) займатись спортом регулярно.
27. Через задоволення від відкриття нових стратегій досягнення результатів.
28. Я часто запитую себе, навіщо це, бо мені не вдається досягти поставлених цілей.

Загальна структура шкали:

Тест містить 28 тверджень, які об'єднані у 7 підшкал по 4 пункти кожна:

1. Внутрішня мотивація – пізнання: (пункти 2, 4, 23, 27)
2. Внутрішня мотивація – досягнення: (пункти 8, 12, 15, 20)
3. Внутрішня мотивація – стимуляція: (пункти 1, 13, 18, 25)
4. Зовнішня мотивація – ідентифікована: (пункти 7, 11, 17, 24)
5. Зовнішня мотивація – інтроєктована: (пункти 9, 14, 21, 26)
6. Зовнішня мотивація – зовнішнє регулювання: (пункти 6, 10, 16, 22)
7. Амотивація (відсутність мотивації): (пункти 3, 5, 19, 28)

Як обраховувати бали:

1. Для кожної підшкали: підсумуйте бали по відповідних пунктах (від 1 до 7 балів за кожен пункт).
2. Знайдіть середнє арифметичне для кожної з 7 підшкал (сума/4).
3. Ви отримаєте 7 окремих середніх значень, які характеризують рівень кожного типу мотивації.

Інтерпретація балів:

- 1.0 – 2.9: Низький рівень
- 3.0 – 4.9: Середній рівень
- 5.0 – 7.0: Високий рівень

Пояснення результатів:

- Високі показники внутрішньої мотивації — найсприятливіший варіант для тривалого та задоволеного залучення до спорту.
- Переважання зовнішньої мотивації — можливе джерело тривоги або нестабільності, якщо зовнішні чинники зникають.
- Висока амотивація — сигнал про можливе емоційне вигорання або втрату інтересу. Це потребує уваги тренера, психолога або перегляду цілей.

Додаток В**Експерти**

1. Ральченко Володимир Іванович - український футбольний тренер, працює в КДЮСШ-15 з 2004 року. Професійна кар'єра з 1992 по 2003. У 1997 році закінчив державний університет фізичного виховання і спорту. Професійна кар'єра: 1992–1994: грав за «Динамо-3». 1994–1997: виступав за команду другої ліги «Система-Борекс» (Бородянка). 1998: грав у складі команди другої ліги «Анапа» (Російська Федерація). 2001–2003: гравець команди вищої ліги «Донг Тхап» (В'єтнам). Тренерська діяльність: 1998–2001: тренував команду 1985 року народження в СДЮШОР-19 (КДЮСШ «Чемпіон», Київ). З 2004 року працює тренером з футболу в КДЮСШ-15. Відомий як головний тренер команди U-13 ДЮСШ-15.

2. Руденко Олександр Віталійович - закінчив Національний університет фізичного виховання та спорту України (закінчив у 2000 році). Тренерська діяльність: З 1998: тренер-викладач у ДЮСШ-15. Має I тренерську категорію. Випустив команду 1990 року народження. Станом на 2017 рік, працював з командою 2010 року народження. Досягнення: Весняний чемпіонат Children's League of Champions (CLC) 2023: Олександр Руденко був визнаний найкращим тренером 5-го туру цього турніру. 2-й тур CLC Spring 2023: Також отримав відзнаку як найкращий тренер 2-го туру, що свідчить про його постійні успіхи у підготовці команди.

3. Дерипапа Олексій Володимирович - закінчив Київський автомобільно-дорожній інститут (КАДІ). Ігрова кар'єра: «Металіст» (Харків), «Миколаїв» (Миколаїв), «Зірка» (Кіровоград), «Інтер» (Братислава), Словаччина «Черрі Орчард» (Дублін), Ірландія. Тренерська діяльність: З 2005: тренер у ДЮСШ-15. Разом із Русланом Канавським випустив команду 1991 року народження, декілька вихованців якої підписали професійні контракти з командами першої та вищої ліг, такими як «Волинь» (Луцьк), «Металург» (Донецьк), «Сталь» (Алчевськ), «Рубін» (Казань). У сезоні 2018–2019 років був головним тренером команди U-15. У

сезоні 2019–2020 років обіймав посаду головного тренера команди U-16 Спільно з Русланом Канавським випустив вихованців 1991 року народження

4. Макуха Дмитро Юрійович — тренер ДЮСШ-15 (Дитячо-юнацької спортивної школи №15) у місті Києві. Він є вихованцем цієї ж школи та футбольного клубу «Динамо» Київ. У 2000 році закінчив Національний університет фізичного виховання та спорту України. З 1998 року працює тренером-викладачем у ДЮСШ-15. Має I тренерську категорію. Випустив команду 1990 року народження. У сезоні 2023/2024 років Макуха Дмитро Юрійович був визнаний найкращим тренером серед команд U-12. Його команда ДЮСШ-15 під його керівництвом здобула 1 місце в Gold League, не зазнавши жодної поразки. Крім того, він увійшов до фінального списку номінантів на нагороду «Золотий м'яч ДЮФЛУ» як один із найкращих тренерів.

5. Віктор Валерійович Курята - український тренер гравців 2010 р.н. у складі КДЮСШ15. Обіймав посаду головного тренера команди “ФК Рубікон Київ”. Під його керівництвом “Рубікон брав участь у Другій лізі чемпіонату України. Має тренерську ліцензію категорії А.

Додаток Г

**Результати участі команди КДЮСШ 15 у Чемпіонаті України
2023-2024рр. (2010 р.н.,1-й склад)**

І коло					ІІ коло				
№ Тур у	Вигра ні матчі	Нічи я	Програ ні матчі	Кількіст ь очок за гру	№ Тур у	Вигра ні матчі	Нічи я	Програ ні матчі	Кількіст ь очок за гру
1			1	0	8		1		1
2			1	0	9	1			3
3	1			3	10	1			3
4			1	0	11	1			3
5			1	0	12			1	0
6			1	0	13			1	0
7	1			3	14			1	0
Загальна кількість очок				6	Загальна кількість очок				10

Предоставлена таблиця містить порівняльний аналіз результатів виступу команди КДЮСШ 15 у двох колах Чемпіонату України серед юнаків 2010 р.н. у сезоні 2023–2024 років. Дані охоплюють кількісні показники за кожен тур:кількість виграних, нічийних та програних матчів,кількість очок за один тур та загальна кількість набраних очок у кожному колі.

У І колі команди провели 7 турів з яких 2 матчі було виграно та 5 програних.У ІІ колі команди також провели 7 турів з яких вдалося здобути вже 3 перемоги,1 нічию та 3 поразки. В ІІ колі команда помітно покращила результативність, здобувши на 4 очки більше, ніж у І колі. Незважаючи на однакову кількість матчів, у другому колі команда продемонструвала кращу атакувальну ефективність, що може бути наслідком тактичних змін, покращеної підготовки або змін у складі.Порівняльна таблиця дає змогу відстежити динаміку ігрової ефективності команди КДЮСШ 15 протягом сезону. Зростання кількості перемог і загального очкового доробку в ІІ колі свідчить про позитивні зрушення в ігровому розвитку команди, що може бути пов'язано як із внутрішніми

факторами (тренувальний процес, психологічна адаптація), так і зовнішніми (сила суперників, зміни в тактиці гри).

**Результати участі команди КДЮСШ 15 у Чемпіонаті України, 2023-2024 р.р.
(2009 р.н., 1 –й склад)**

І коло					ІІ коло				
№ Тур у	Вигра ні матчі	Нічи я	Програ ні матчі	Кількіст ь очок за гру	№ Тур у	Вигра ні матчі	Нічи я	Програ ні матчі	Кількіст ь очок за гру
1			1	0	8			1	0
2			1	0	9			1	0
3			1	0	10			1	0
4			1	0	11			1	0
5			1	0	12			1	0
6			1	0	13			1	0
7		1		1	14			1	0
Загальна кількість очок				1	Загальна кількість очок				0

Таблиця відображає порівняльні результати виступів команди КДЮСШ 15 2009 р.н. у першому та другому колі Чемпіонату України сезону 2023–2024 років. У І колі команда брала участь у 7 матчах, в яких вдалося здобути тільки одну нічию та 6 поразок. У ІІ колі команда також провела 7 матчів, та не змогла здобути жодної нічий та перемоги. Команда КДЮСШ 15 у сезоні 2023–2024 рр. продемонструвала вкрай низький результативний рівень, не здобувши жодної перемоги протягом 14 турів. У ІІ колі команді не вдалося покращити результат, навпаки — вона не здобула жодного очка, програвши всі матчі. Єдина нічия, яка принесла очко в І колі, залишилась єдиним позитивним результатом усього сезону. Кількісна й якісна ігрова ефективність демонструє стабільно низький рівень результативності протягом сезону. Відсутність перемог упродовж двох кіл вказує на системну проблему у підготовці, фізичному чи психологічному стані гравців, або високу силу суперників у групі.

**Результати участі команди КДЮСШ 15 у Чемпіонаті Києва, 2023-2024 р.р.
(2010 р.н., 2 –й склад)**

І Етап					ІІ Етап				
№ Тур у	Вигра ні матчі	Нічи я	Програ ні матчі	Кількіст ь очок за гру	№ Тур у	Вигра ні матчі	Нічи я	Програ ні матчі	Кількіст ь очок за гру
1			1	0	1	1			3
2	1			3	2			1	0
3			1	0	3	1			3
4	1			3	4			1	0
5			1	0	5		1		1
6			1	0	6			1	0
7	1			3	7			1	0
8			1	0	Загальна кількість очок				7
Загальна кількість очок				9					

У таблиці представлено порівняльні результати виступів команди КДЮСШ 15 2010 р.н. (U15 2-й склад) на І та ІІ етапах Чемпіонату Києва з футболу серед команд другої ліги у сезоні 2023–2024 років. На першому етапі команда зіграла у 8 матчах, з яких здобула 3 перемоги та отримала 5 поразок. У другому етапі команда зіграла меншу кількість матчів (7 матчів), з яких програла 4 гри та здобула 2 перемоги та 1 нічию. Порівняльний аналіз виступів команди КДЮСШ 15 (U15 2-й склад) у другій лізі Чемпіонату Києва свідчить про помірний рівень результативності, із позитивним потенціалом на І етапі та деяким спадом у ІІ етапі. Команда показала спроможність боротися за перемоги, але потребує стабілізації гри та посилення психологічної витривалості для збереження результату протягом усього чемпіонату.

Результати участі команди КДЮСШ 15 у Чемпіонаті Києва,

2023-2024 р.р. (2009 р.н., 2 –й склад)

І Етап					ІІ Етап				
№ Тур у	Вигра ні матчі	Нічи я	Програ ні матчі	Кількіст ь очок за гру	№ Тур у	Вигра ні матчі	Нічи я	Програ ні матчі	Кількіст ь очок за гру
1			1	0	1			1	0
2			1	0	2			1	0
3			1	0	3			1	0
4			1	0	4		1		1
5	1			3	5	1			3
6	1			3	6			1	0
7			1	0	7			1	0
8	1			3	8			1	0
9	1			3	9	1			3
					10	1			3
					11			1	0
Загальна кількість очок				12	Загальна кількість очок				10

У таблиці наведено порівняльний аналіз результатів виступів юнацької команди КДЮСШ 15 2009 р.н., яка брала участь у Чемпіонаті Києва сезону 2023–2024 рр. На першому етапі команда провела 9 матчів, з яких перемогла 4 рази та програла 5. На другому етапі команда провела вже 11 матчів, з яких програла 7 матчів, здобула 3 перемоги та 1 нічию. Команда показала більш збалансовані результати в І етапі, в якому кількість виграних матчів сягнула

44,4% що дозволило набрати більше очок за меншу кількість матчів у порівнянні з ІІ етапом. Порівняльний аналіз демонструє, що команда КДЮСШ 15 (U16 2-й склад) 2009 р.н. у сезоні 2023–2024 рр. стабільно здобувала перемоги, однак показники ігрової ефективності були вищими у першому етапі чемпіонату. Невелике зниження результатів у другому етапі потребує додаткової уваги до психологічної, фізичної, техніко-тактичної підготовки.

Додаток Д

Descriptives			
	Когнітивна тривожність	Соматична тривожність	Впевненість у собі
N	22	22	22
Missing	0	0	0
Mean	20.2	16.4	27.3
Median	21.0	15.5	28.0
Mode	21.0 ^a	15.0	28.0
Standard deviation	3.25	3.76	4.11
Minimum	15	9	18
Maximum	27	24	32
Shapiro-Wilk W	0.949	0.964	0.888
Shapiro-Wilk p	0.308	0.577	0.017

^a More than one mode exists, only the first is reported

Рис. Описові статистичні дані для показників когнітивної тривожності, соматичної тривожності та впевненості у собі за Іллінойським опитувальником самооцінки (n=22, 2009 р.н. (1 склад)).

Descriptives			
	Когнітивна тривожність	Соматична тривожність	Впевненість у собі
N	14	14	14
Missing	0	0	0
Mean	18.8	14.0	25.3
Std. error mean	1.26	0.679	0.675
Median	18.5	13.0	25.0
Mode	21.0	13.0	25.0
Standard deviation	4.71	2.54	2.52
Minimum	11	11	22
Maximum	29	19	30
Shapiro-Wilk W	0.950	0.918	0.932
Shapiro-Wilk p	0.557	0.205	0.324

Рис. Описові статистичні дані для показників когнітивної тривожності, соматичної тривожності та впевненості у собі за Іллінойським опитувальником самооцінки (n=14, 2009 р.н. (2 склад)).

Додаток Е

Descriptives							
	Внутр. мот. – пізнання	Внутр. мот. – досягнення	Внутр. мот. – стимуляція	Зовн. мот. – ідентифікована	Зовн. мот. – інтросктована	Зовн. мот. – зовн. регуляція	Амотивація
N	19	19	19	19	19	19	19
Missing	0	0	0	0	0	0	0
Mean	5.63	5.63	5.13	4.42	3.71	3.79	2.29
Std. error mean	0.126	0.126	0.126	0.0430	0.0582	0.0882	0.0882
Median	6.00	6.00	5.50	4.50	3.50	3.50	2.00
Mode	6.00	6.00	5.50	4.50	3.50	3.50	2.00
Standard deviation	0.549	0.549	0.549	0.187	0.254	0.384	0.384
Minimum	4.50	4.50	4.00	4.00	3.50	3.50	2.00
Maximum	6.00	6.00	5.50	4.50	4.00	4.50	3.00
Shapiro- Wilk W	0.677	0.677	0.677	0.445	0.633	0.722	0.722
Shapiro- Wilk p	< .001	< .001	< .001	< .001	< .001	< .001	< .001

Рис. Описові статистичні дані мотиваційних змінних спортсменів 1 складу (2010 р.н., n=19) за Шкалою спортивної мотивації (SMS-28).

	Внутр. мот. – пізнання	Внутр. мот. – досягнення	Внутр. мот. – стимуляція	Зовн. мот. – ідентифікована	Зовн. мот. – інтросктована	Зовн. мот. – зовн. регуляція	Амотивація
N	21	21	21	21	21	21	21
Missing	0	0	0	0	0	0	0
Mean	5.57	5.57	5.07	4.45	3.83	3.88	2.38
Std. error mean	0.0931	0.0931	0.0931	0.0328	0.0527	0.0682	0.0682
Median	5.50	5.50	5.00	4.50	4.00	4.00	2.50
Mode	5.50	5.50	5.00	4.50	4.00	4.00	2.50
Standard deviation	0.427	0.427	0.427	0.150	0.242	0.312	0.312
Minimum	4.50	4.50	4.00	4.00	3.50	3.50	2.00
Maximum	6.00	6.00	5.50	4.50	4.00	4.50	3.00
Shapiro- Wilk W	0.722	0.722	0.722	0.341	0.599	0.774	0.774
Shapiro- Wilk p	< .001	< .001	< .001	< .001	< .001	< .001	< .001

Рис. Описові статистичні дані мотиваційних змінних спортсменів 2 складу (2010 р.н., n=21) за Шкалою спортивної мотивації (SMS-28).

Descriptives

	Внутр. мот. пізнання	Внутр. мот. досягнення	Внутр. мот. стимуляція	Зовн. мот. ідентифікована	Зовн. мот. інтросюктівана	Зовн. мот. зовн. регуляція	Амотивація
N	22	22	22	22	22	22	22
Missing	0	0	0	0	0	0	0
Mean	4.08	4.08	4.06	3.53	3.91	3.98	3.40
Std. error mean	0.0664	0.0605	0.0605	0.0578	0.0550	0.0576	0.0570
Median	4.20	4.15	4.10	3.50	3.90	3.95	3.40
Mode	4.20	3.80 *	3.90	3.50	3.80 *	3.90	3.00 *
Standard deviation	0.312	0.284	0.284	0.271	0.258	0.270	0.267
Minimum	3.50	3.60	3.50	3.00	3.50	3.60	3.00
Maximum	4.50	4.50	4.50	4.00	4.40	4.40	3.90
Shapiro- Wilk W	0.929	0.931	0.955	0.965	0.949	0.910	0.958
Shapiro- Wilk p	0.116	0.130	0.400	0.604	0.300	0.047	0.442

* More than one mode exists, only the first is reported

Рис. Описові статистичні дані мотиваційних змінних спортсменів 1 складу (2009 р.н. , n=22) за Шкалою спортивної мотивації (SMS-28).

Descriptives

	Внутр. мот. пізнання	Внутр. мот. досягнення	Внутр. мот. стимуляція	Зовн. мот. ідентифікована	Зовн. мот. інтросюктівана	Зовн. мот. зовн. регуляція	Амотивація
N	14	14	14	14	14	14	14
Mean	3.98	3.99	4.04	3.71	3.95	3.89	3.49
Median	3.95	3.95	4.00	3.75	3.95	3.90	3.45
Mode	3.50 *	3.60 *	4.00 *	3.80	4.20	4.00	3.40 *
Standard deviation	0.349	0.337	0.279	0.188	0.271	0.227	0.260
Minimum	3.50	3.60	3.60	3.30	3.50	3.60	3.10
Maximum	4.50	4.50	4.50	4.00	4.30	4.30	4.00
Shapiro- Wilk W	0.921	0.880	0.933	0.943	0.924	0.927	0.908
Shapiro- Wilk p	0.226	0.057	0.334	0.463	0.250	0.280	0.147

* More than one mode exists, only the first is reported

Рис. Описові статистичні дані мотиваційних змінних спортсменів 2 складу (2009 р.н. n=14) за Шкалою спортивної мотивації (SMS-28).

Акт про впровадження результатів дисертації
Романюка Максима Валентиновича
На тему «Система відбору юних футболістів з урахуванням
психологічних характеристик»
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Протягом 2023–2024 навчального року на базі КДЮСШ №15 м. Києва здійснювалась апробація результатів дисертаційного дослідження Романюка М.В. на тему «Система відбору юних футболістів з урахуванням психологічних характеристик»

У рамках експериментального дослідження було розроблено комплексний підхід до відбору, який включав аналіз техніко-тактичних показників; застосування психологічних тестів; використання методів математичної статистики. Зазначений підхід впроваджувався під час проведення змагань Чемпіонату України та Чемпіонату м. Києва за участі гравців 2009 р.н. та 2010 р.н., що дозволило системно оцінити динаміку ігрової ефективності гравців у змаганнях; виявити взаємозв'язок між техніко-тактичними діями та психологічними характеристиками гравців; здійснити селекційні рішення не лише на основі результатів матчів, а й за допомогою комплексного підходу до відбору юних футболістів. Використання результатів дослідження сприяло інформованості тренерів щодо потенціалу гравців, а також об'єктивності у прийнятті рішень щодо їх включення до основного складу. Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі під час наукової і педагогічної діяльності здобувачів освіти.

Результати дослідження Романюка М.В. отримали високу оцінку при обговоренні на тренерській раді КДЮСШ №15 та рекомендовані до подальшого застосування в системі юнацького відбору футболістів.

Акт виданий для подання до разової спеціалізованої вченої ради.

Директор КДЮСШ №15

« 17 » 09

2024

Канавський Р.М.

АКТ
про впровадження результатів дисертації
Романюка Максима Валентиновича
на тему «Система відбору юних футболістів з урахуванням
психологічних характеристик»
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Апробація та впровадження основних результатів дисертації Романюка Максима Валентиновича на тему “Система відбору юних футболістів з урахуванням психологічних характеристик” відбувалося впродовж 2021-2024 років. У зазначений період обґрунтовано систему відбору юних футболістів з урахуванням психологічних характеристик та впроваджено в навчальний процес Факультету здоров’я, фізичного виховання та спорту.

Під час аудиторних годин зі студентами спеціальності 017 Фізична культура і спорт першого бакалаврського рівня вищої освіти у межах вивчення дисциплін «Психологія спорту», «Психологія здоров’я», «Психологія особистості та колективу» використано матеріали щодо взаємозв’язку психологічних характеристик та техніко-тактичної підготовленості юних футболістів.

Зокрема, було проаналізовано вплив когнітивної та соматичної тривожності, рівня впевненості у собі на ефективність, результативність та активність спортсменів різних амплуа у футболі, другого магістерського рівня вищої освіти у межах вивчення дисциплін «Основи психологічного супроводу професійної діяльності спортсмена та тренера», «Психологічний супровід спортивної діяльності», «Актуальні проблеми психологічного супроводу спортивної діяльності», «Психодіагностика у фізичній культурі і спорті» використано матеріали щодо практичного застосування алгоритму відбору юних футболістів на основі комплексної оцінки їхніх психологічних характеристик та техніко-тактичної підготовленості. Розглянуто особливості психологічного супроводу футболістів у змагальній діяльності, зокрема вплив рівня тривожності на прийняття рішень у грі, ефективність техніко-тактичних дій та загальну продуктивність гравців різного віку. Окрему увагу приділено впливу впевненості у собі, когнітивному і соматичному рівню тривожності спортсменів на ефективність змагальної діяльності, а також методам відбору гравців за їхніми психологічними характеристиками. Особливу увагу приділено методам психологічної діагностики, зокрема опитувальникам ISEQ, SCAT, TEOSQ, SMS, що були адаптовані та варійовані в межах дослідження.

Результати експериментального дослідження Романюка М.В. дозволили довести ефективність розробленої системи відбору юних футболістів з урахуванням психологічних характеристик та удосконалити

викладання дисциплін: «Психологія спорту», «Психологія здоров'я», для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 017 Фізична культура і спорт, освітньо-професійна програма 017.00.02 «Тренерська діяльність з обраного виду спорту» та «Психологія особистості та колективу» для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 017 Фізична культура і спорт, освітньо-професійної програми 017.00.01 «Фізичне виховання», «Основи психологічного супроводу професійної діяльності спортсмена та тренера», «Психологічний супровід спортивної діяльності», «Актуальні проблеми психологічного супроводу спортивної діяльності», «Психодіагностика у фізичній культурі і спорті» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 017 Фізична культура і спорт, освітньо-професійна програма 017.00.02 «Тренерська діяльність з обраного виду спорту» за рахунок доповнення курсу лекцій та практичних занять актуальною інформацією щодо психологічної діагностики та відбору юних спортсменів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Матеріали можуть бути використані у освітньому процесі, а також, під час подальшої наукової діяльності здобувачів вищої освіти.

Результати дослідження Романюка М.В. отримали високу оцінку при обговоренні й були затверджені на спільному засіданні кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту, кафедри спорту та фітнесу Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка і рекомендовані до подальшого впровадження (протокол № 21 від 19 грудня 2024 року)

Акт виданий для подання до разової спеціалізованої вченої ради.

Декан Факультету здоров'я,
фізичного виховання і спорту
(20.01.2025 р.)

Георгій ЛОПАТЕНКО